จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

PL
4328
.3
ศ๒๓๗จ
ฉ.3

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
พิมพ์เผยแพร่พุทธศักราช ๒๕๒๘

LAMPHUNHAENG UNIVERSITY LIBRARY
สำนักหอสมุดมหาวิทยาลัยราชภัฏลำพูน

จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

นายชะเอม แก้วคล้าย
อ่าน แปล และรวบรวม

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๒๘

B.1278047
I.1168757

จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

นายชะเอม แก้วคล้าย อ่าน แปล และรวบรวม

หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร
จัดพิมพ์เผยแพร่ พุทธศักราช ๒๕๒๘
เลขเรียกหนังสือสากล ISBN 974-7920-64-6
พิมพ์ครั้งแรก จำนวน ๑,๐๐๐ เล่ม

28 เม.ย. 2531
ACC. NO. 13005418
Date Received PL 21.พ.ค.2530
Call No. 4328
.3
ศ237
ฉ.3

๔๑๗ ศิลาจารึก.

ศ ๕๓๗ จ จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ อ่าน แปล และรวบรวม
โดยชะเอม แก้วคล้าย. กรุงเทพ ฯ,
หอสมุดแห่งชาติ กรมศิลปากร, ๒๕๒๗.
๑. ศิลาจารึก. ๒. ชื่อเรื่อง.
ISBN 974-7920-64-6

คณะบรรณาธิการ

ผู้อำนวยการ นางกุลทรัพย์ เกษแม่นกิจ

ฝ่ายวิชาการ

นางสาวก่องแก้ว วีระประจักษ์ นางสาวนิยะดา ทาสุคนธ์
นายประภาส สุระเสน นายเทิม มีเต็ม

ฝ่ายจัดพิมพ์

นายทรงวิทย์ แก้วศรี นางวิลาวัณย์ ทรัพย์พันแสน
นางสาวอรพินท์ ลิ่มสกุล นางสาววันศิริ เลิศภิรมย์ลักษณ์
นางสาววัชรินทร์ หะสิตะเวช นางสาวศุภรางค์ ดวงแก้ว

ภาพประกอบ

นายสันทัด สีนะวัฒน์ นางสาวจันทร์ฉาย พงศ์ชัยศรีกุล

พิมพ์ที่กรุงสยามการพิมพ์ ๔-๑๐ ถนนราชบพิธ แขวงวัดราชบพิธ เขตพระนคร กรุงเทพมหานคร
นายจุมพล เชษฐพงศ์พันธุ์ ผู้พิมพ์ผู้โฆษณา ๒๕๒๘

คำนำ

หนังสือเรื่อง จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นี้ กรมศิลปากร ได้มอบหมายให้นายชะเอม แก้วคล้าย นักภาษาโบราณ กองหอสมุดแห่งชาติ รวบรวมจารึก ๔ หลัก ซึ่งมีเนื้อหาคล้ายกัน จารึก ๔ หลักนี้ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ กษัตริย์แห่งอาณาจักรขอมได้สร้างขึ้นเพื่อประดิษฐานไว้ ณ สถานพยาบาล ซึ่งพระองค์ให้สร้างไว้ในเมืองต่าง ๆ รอบอาณาจักร ได้แก่ จารึกปราสาทตาเมียนโตจ จารึกด่านประคำ จารึกปราสาท จารึกทั้ง ๓ หลักนี้ พบในบริเวณจังหวัดสุรินทร์ และจารึกพิมายพบที่ปราสาทหินพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

ในระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ อาณาจักรขอมยังมีอิทธิพลอยู่เหนืออาณาเขตภาคอีสานของประเทศไทยปัจจุบัน ในยุคนี้ อารยธรรมขอมได้แผ่กระจายไปทั่วบริเวณภาคตะวันออกของแหลมอินโดจีน พร้อม ๆ กับการยอมรับนับถือพระพุทธศาสนา ในกลุ่มจารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทั้ง ๔ หลักนี้ ได้กล่าวถึงพระนามของพระไภษัชยคุรุ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าผู้รักษาโรคภัยไข้เจ็บ พระพุทธเจ้าพระองค์นี้เป็นที่นิยมนับถือมาก โดยเฉพาะในประเทศจีนและธิเบต ยังคงนับถือสืบมาจนถึงปัจจุบัน

หนังสือรวมจารึกเล่มนี้ จึงเป็นเอกสารวิชาการที่สะท้อนประวัติศาสตร์ในภาคอีสานของประเทศไทย ระหว่างพุทธศตวรรษที่ ๑๘ และยังเป็นหลักฐานทางอักษรศาสตร์ที่บ่งบอกรูปแบบอักษรและภาษาที่ใช้อยู่ในอดีตสมัยอีกด้วย

กรมศิลปากรจึงหวังว่า หนังสือเล่มนี้ คงจะอำนวยประโยชน์ให้แก่ท่านผู้สนใจตามสมควร

(นายทวีศักดิ์ เสนาณรงค์)
อธิบดีกรมศิลปากร

หอสมุดแห่งชาติ
มกราคม ๒๕๒๘

สารบาญ

	หน้า
คำนำ	
สารบาญ	
ความเป็นมาของจารึก	๑
ประวัติประเจ้าชัยวรมันที่ ๗	๕
คำอ่านจารึกปราสาท	๑๐
คำแปลจารึกปราสาท	๑๔
คำอ่านจารึกด่านประคำ	๑๙
คำแปลจารึกด่านประคำ	๒๒
คำอ่านจารึกพิมาย	๒๖
คำแปลจารึกพิมาย	๒๙
คำอ่านจารึกปราสาทตาเมียนโตจ	๓๓
คำแปลจารึกปราสาทตาเมียนโตจ	๓๖
วิเคราะห์เปรียบเทียบ	๔๑
– เปรียบเทียบข้อความ	
– เปรียบเทียบคำ	
– เปรียบเทียบลักษณะอักษร	
ทัศนวิจารณ์	๕๔

ความเป็นมาของจารึก

ศิลาจารึกทั้งสี่หลักนี้ แม้จะมีข้อความคล้ายคลึงกัน และเป็นจารึกของบุคคลผู้เดียวกันคือ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ แต่ความเป็นมาของจารึกแตกต่างกัน เพราะได้มาจากสถานที่ต่างกัน จึงเป็นสิ่งที่ควรทราบถึงแหล่งที่มาบ้าง เพื่อประโยชน์แก่การศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมต่อไป

ศิลาจารึกปราสาท ทางกรมศิลปากรได้รับเมื่อวันที่ ๒๘ กุมภาพันธ์ ๒๕๒๖ จากนายดำรง ลัทธพิพัฒน์ ผู้ว่าการเคหะแห่งชาติ (หมายถึงตำแหน่งในขณะที่มอบศิลาจารึกให้แก่กรมศิลปากร) จากคำบอกเล่าของผู้มอบว่า ได้จารึกหลักนี้จากอำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์ มาเป็นเวลานานแล้ว เพื่อให้เกิดประโยชน์ทางประวัติศาสตร์และแก่ผู้สนใจศึกษา จึงได้มอบให้กรมศิลปากรเก็บรักษาเป็นสมบัติของชาติต่อไป

เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่สามารถทราบรายละเอียดกว่านี้ เพราะจะทำให้เกิดประโยชน์แก่การติดตามศึกษามาก ถ้าทราบว่า ใครเป็นคนพบ เมื่อไร ที่หมู่บ้านและตำบลอะไร เพื่อว่านักโบราณคดีจะได้ติดตามขุดค้นหาข้อมูลเกี่ยวกับประวัติศาสตร์เพิ่มเติมได้อีก

ทะเบียนประวัติจารึก สร. ๔

อักษร	ขอม
ภาษา	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘
ขนาด	กว้าง ๓๑.๕ ซม.
	สูง ๗๘ ซม.
	หนา ๓๐.๕ ซม.
อักษรจารึก	มี ๔ ด้าน
	ด้านที่ ๑ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๒ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๓ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๔ มี ๒๖ บรรทัด

วัตถุจารึก หินทรายละเอียด

ลักษณะ แท่งสี่เหลี่ยมด้านเท่ายอดทรงกระโจม หรือทรงยอ และมีรอยชำรุด

สถานที่พบ อำเภอปราสาท จังหวัดสุรินทร์

ปัจจุบัน อยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรุงเทพ ฯ

ศิลาจารึกด้านประคำ ประวัติความเป็นมาจะทราบได้จากบันทึกที่แนบไว้กับใบประวัติ ดังนี้

" (ข)

(หมายเหตุ)

อักษรจาฤกแผ่นศิลาสีเขียวแผ่นใหญ่

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ เสนาบดีกระทรวงมหาดไทย ทรงนำมาแต่ด้านประคำ แขวงเมืองนางรอง มณฑลอุดร (มีอักษรแก้เป็นมณฑลนครราชสีมา–ชะเอมแก้วคล้าย) คราวเสด็จตรวจราชการมณฑลอุดร ณ วันที่....ธันวาคม ร.ศ. ๑๒๕

ศิลาแผ่นนี้มีรูปเป็นหลักศิลาสี่เหลี่ยมมีอักษรจาฤก ๓ ด้าน ยาว ๓ พิศ ๓ นิ้ว

พระเจ้าน้องยาเธอ กรมหลวงดำรงราชานุภาพ โปรดเกล้าประทานไปให้อ่าน แต่วันที่ ๒๐ เมษายน ร.ศ. ๑๒๖ ได้พิเคราะห์ดูภาษาและอักษรเป็นอย่างเดียวกันกับแผ่น (ก.)

เครื่องหมายอักษรไทยที่ใช้ในที่นี้ กำหนดใช้อย่างเดียวกันกับแผ่น (ก.)

ควรมิควรแล้วแต่จะโปรด

จันทรามาตย์ ผู้อ่าน

นายสิทธิ์ ผู้ทาน

นายชิต ผู้คัด"

ส่วนทะเบียนประวัติจารึก บ.ร. ๒ ของหอสมุดแห่งชาติบอกว่า สมเด็จกรมพระยาดำรงราชานุภาพ ทรงนำมาแต่แขวงเมืองนางรอง มณฑลอุดร เมื่อวันที่.....ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๔๙ จึงเป็นที่ชัดเจนเกี่ยวกับความเป็นมาของจารึกด้านประคำ แต่จากบันทึกข้างบนนี้บอกว่า "ได้พิเคราะห์ดูภาษาและอักษรเป็นอย่างเดียวกันกับแผ่น (ก.) เครื่องหมายอักษรไทยที่ใช้ในที่นี้ กำหนดใช้อย่างเดียวกันกับแผ่น (ก.)" คำว่า แผ่น (ก.) คงหมายถึงสำเนาจารึกหลักหนึ่ง แต่มิอาจจะทราบ

ได้ว่าเป็นหลักไหนถ้าพิเคราะห์ดูจากเหตุผลคงจะเป็นจารึกพิมายหรือไม่ก็เป็นจารึกปราสาทตาเมียนโตจ แสดงว่าต้องมีหลักใดหลักหนึ่งในบรรดาสองหลักนี้ที่ได้พบก่อนจารึกด่านประคำ ผู้บันทึกจึงนำมาอ้างเปรียบรูปอักษรและภาษาได้

ทะเบียนประวัติจารึก บร. ๒

อักษร	ขอม
ภาษา	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘
ขนาด	กว้าง ๓๓ ซม.
	สูง ๑๑๗ ซม.
	หนา ๓๒ ซม.
อักษรจารึก	มี ๔ ด้าน
	ด้านที่ ๑ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๒ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๓ ชำรุด
	ด้านที่ ๔ มี ๒๔ บรรทัด
วัตถุจารึก	เป็นหินทราย
ลักษณะ	แท่งสี่เหลี่ยมด้านเท่า ยอดทรงกระโจม หรือ ทรงยอ
สถานที่พบ	ตำบลด่านประคำ อำเภอนางรอง จังหวัดบุรีรัมย์
ปัจจุบัน	อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพ ฯ

ศิลาจารึกพิมาย ไม่มีหลักฐานใด ๆ ที่จะให้รายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมาของจารึก ทะเบียนประวัติฉบับของหอสมุดแห่งชาติบอกไว้กว้าง ๆ ว่า ได้มาจากเมืองพิมาย จังหวัดนครราชสีมา พร้อมทั้งบอกลักษณะไว้เป็นทะเบียนประวัติดังนี้

ทะเบียนประวัติจารึก นม. ๑๗

อักษร	ขอม
ภาษา	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘

ขนาด	กว้าง ๒๖ ซม.
	สูง ๑๐๖ ซม.
	หนา ๒๐ ซม.
อักษรจารึก	มี ๔ ด้าน
	ด้านที่ ๑ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๒ ชำรุด
	ด้านที่ ๓ มี ๒๖ บรรทัด
	ด้านที่ ๔ มี ๒๖ บรรทัด
วัตถุจารึก	เป็นหินทรายละเอียด
ลักษณะ	แท่งสี่เหลี่ยมด้านเท่า ยอดทรงกระโจม หรือ ทรงยอ ชำรุดหักหายไปหนึ่งซีก
สถานที่พบ	อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา
ปัจจุบัน	อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพ ฯ

ศิลาจารึกปราสาทตาเมียนโตจ ไม่มีรายละเอียดเกี่ยวกับความเป็นมา โดยถือว่าเป็นสมบัติเดิมที่มีอยู่ในหอสมุดแห่งชาติ จึงคิดว่าคงจะสัมพันธ์กับบันทึกของจารึกด่านประคำที่ว่า "ได้พิเคราะห์ดูภาษาและอักษร เป็นอย่างเดียวกันกับแผ่น (ก.)" คำว่า "แผ่น (ก.)" คงจะเป็นจารึกปราสาทตาเมียนโตจนี้เองเพราะเป็นสมบัติที่มีอยู่คู่กับหอสมุดมาตั้งแต่แรกเริ่มจนเจ้าหน้าที่ในปัจจุบัน ไม่อาจจดประวัติความเป็นมาได้ ศิลาจารึกหลักนี้เดิมทางหอสมุดแห่งชาติให้ชื่อว่า "ศิลาจารึกทรายฟอง" เพราะเข้าใจว่า คงจะเป็นหลักเดียวกันกับที่ศาสตราจารย์ชุมดา เคยนำลงพิมพ์ เนื่องจากอักษรและข้อความเป็นอย่างเดียวกัน แต่ปัจจุบัน ทางหอสมุดแห่งชาติพบว่า ศิลาจารึกที่เหมือนกันเกือบทุกประการอย่างนี้มีหลายหลัก โดยเฉพาะในประเทศไทย ขณะนี้มีถึง ๔ หลักด้วยกัน ฉะนั้นศิลาจารึกทรายฟองคงเป็นอีกหลักหนึ่งต่างหาก ทางเจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ จึงให้ชื่อตามสถานที่พบว่า ศิลาจารึกปราสาทตาเมียนโตจ

คราวไฟไหม้หอสมุดแห่งชาติ เมื่อวันที่ ๙ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๐๓ ศิลาจารึกหลักนี้ก็ถูกไฟไหม้ไปด้วย แต่ก็ได้มีการซ่อมแซมใหม่ จนเป็นที่ใช้ได้ ส่วนรายละเอียดจากทะเบียนประวัติฉบับหอสมุดแห่งชาติ ดังนี้

ทะเบียนประวัติจารึก สร. ๑

อักษร	ขอม
ภาษา	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘
ขนาด	กว้าง ๓๔ ซม.
	สูง ๑๑๖ ซม.
	หนา ๒๗ ซม.
อักษรจารึก	มี ๔ ด้าน
	ด้านที่ ๑ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๒ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๓ มี ๒๔ บรรทัด
	ด้านที่ ๔ มี ๒๖ บรรทัด
วัตถุจารึก	หินทรายละเอียด
ลักษณะ	แท่งสี่เหลี่ยมด้านเท่า ยอดทรงกระโจมหรือทรงยอ
สถานที่พบ	ปราสาทตาเมียนโตจ จังหวัดสุรินทร์
ปัจจุบัน	อยู่ที่หอสมุดแห่งชาติ ท่าวาสุกรี กรุงเทพ ฯ

ประวัติพระเจ้าชัยวรมัน ที่ ๗

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ เป็นโอรสของพระเจ้าธรณีนทรวรมันที่ ๒ และพระนางจุฑามณี ผู้เป็นพระราชธิดาของพระเจ้าหรรษวรมันที่ ๓ พระองค์ทรงสืบเชื้อสายมาจากวงศ์กษัตริย์ขอม ซึ่งได้ครอบครองอาณาจักรอยู่เกือบตลอดระยะเวลาระหว่าง พ.ศ. ๑๑๕๐–๑๖๕๐ และทรงเกี่ยวดองกับกษัตริย์ขอมสมัยก่อนสร้างเมืองพระนครด้วย พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงประสูติราว พ.ศ. ๑๖๗๐ ในรัชกาลของพระเจ้าสุริยวรมันที่ ๒ พระองค์ได้เสกสมรสตั้งแต่ทรงมีพระชนมายุน้อย กับ เจ้าหญิงชัยราชเทวี

ในขณะที่เป็นเจ้าชายชัยวรมันอยู่ พระองค์ได้เสด็จออกจากอาณาจักรขอม เพื่อนำกองทัพเข้าไปในอาณาจักรจำปา ณ เมืองวิชัย หรือ บิญดีญ พระองค์ได้ทราบถึงการสิ้นพระชนม์ของพระราชบิดาของพระองค์ รวมทั้งการที่พระเจ้ายโศวรมันที่ ๒ เสด็จขึ้นครองราชย์และการที่ตรีภูวนาทิตย์

เข้าแย่งราชสมบัติ พระองค์ได้เสด็จกลับโดยเร็ว เพื่อมาช่วยเหลือพระเจ้ายโศวรมัน และเพื่ออ้างสิทธิ์ในการสืบราชสมบัติของพระองค์ด้วย แต่พระองค์กลับมาไม่ทันเหตุการณ์ เพราะผู้เข้าแย่งราชสมบัติ ได้ปลงพระชนม์พระเจ้ายโศวรมันที่ ๒ เสียแล้ว พระองค์จึงประทับอยู่ในอาณาจักรขอมต่อไป เพื่อรอโอกาสที่จะกู้แผ่นดินกลับคืนมา ปรากฏว่าพระองค์ต้องใช้ความอดทนในการรอคอยโอกาสอยู่นานถึง ๑๕ ปี

เมื่อกองทัพจามได้เข้าทำลายผู้เข้าแย่งราชสมบัติไปแล้ว พระองค์ก็ทรงทราบว่าเวลาแห่งการรอคอยของพระองค์ได้มาถึงแล้ว พระองค์จึงได้นำกองทัพเข้าต่อสู้กับกองทัพจามเป็นหลายครั้งเพื่อขับไล่ผู้รุกรานให้ออกไป ครั้งสำคัญที่สุดจนถึงกับมีการสลักภาพอยู่เกือบจะเป็นภาพเดียวกันบนฝาผนังระเบียงที่ปราสาทบายน และปราสาทบันทายฉมาร์ คือการรบพุ่งทางเรือ จนทำให้อาณาจักรขอมกลับเป็นอิสระได้อีกครั้งหนึ่ง เมื่อปราบกองทัพจามผู้รุกรานได้แล้ว พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็ทรงตั้งพระองค์เองเป็นกษัตริย์ และได้บูรณะราชธานี โดยการขุดคู และก่อกำแพงล้อมรอบเมืองพระนคร-หลวง หรือนครธมในปัจจุบันนี้ เพื่อป้องกันศัตรูผู้รุกราน

ก่อนที่พระองค์จะยกทัพบุกเข้าไป ในอาณาจักรจำปา เพื่อเป็นการแก้แค้น พระองค์ได้ปราบปรามพวกกบฏ ภายในราชอาณาจักรขอมเสียก่อน คือเมืองมัลยังทางทิศใต้ของจังหวัดพระ-ตะบองในปัจจุบัน โดยโปรดให้เจ้าชายจามชื่อ วิทยานันทนะ ผู้ลี้ภัยเข้ามาอยู่ในอาณาจักรขอม เป็นผู้นำกองทัพไปปราบปรามจนสำเร็จ พระองค์จึงโปรดให้แต่งตั้งเจ้าชายขึ้นเป็นยุพราชและประทานสิ่งเพลิดเพลิน ตลอดทั้งทรัพย์สมบัติมากมายให้แก่เจ้าชาย

ต่อมาปี พ.ศ. ๑๗๓๓ พระองค์ได้ทำสัญญาผูกสัมพันธไมตรีกับพระเจ้าหลีเถาโตนแห่งอาณาจักรไดเวียต เพื่อเตรียมทำศึกกับอาณาจักรจำปาเพียงด้านเดียว และพระองค์ก็ทรงนำกองทัพบุกเข้ายึดอาณาจักรจำปาได้สำเร็จ ทรงขนย้ายเอาทรัพย์สิน และศิวลึงค์ไปหมดสิ้น การแก้แค้นบุกเข้ายึดอาณาจักรจำปาครั้งนี้ พระองค์ทรงมอบให้เจ้าชายวิทยานันทนะเป็นผู้ควบคุมกองทัพไป และเจ้าชายก็ได้เข้ายึดราชธานีจามคือเมืองวิชัยไว้ได้ รวมทั้งพระราชาจาม คือพระเจ้าชัยอินทรวรมันซึ่งถูกส่งเป็นเชลยไปยังอาณาจักรขอม แล้วเจ้าชายวิทยานันทนะก็ทรงแต่งตั้งให้เจ้าชายอิน พี่หรือน้องเขยของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ขึ้นครองราชย์แทน โดยทรงพระนามว่า สุริยชัยวรมเทพ ส่วนเจ้าชายเองนั้น ได้ตั้งราชอาณาจักรขึ้นใหม่ทางทิศใต้แถบเมืองปาณฑุรังค์ ทรงขึ้นครองราชย์โดยทรงพระ-นามว่า สุริยวรมเทพ เพราะเหตุนี้อาณาจักรจำปา จึงถูกแบ่งออกเป็นสองส่วน คือ ส่วนหนึ่ง

พระเจ้าสุริยชัยวรมเทพผู้เป็นญาติกับอาณาจักรขอมปกครอง อีกส่วนหนึ่ง มีพระเจ้าสุริยวรมเทพหรือเจ้าชายวิทยานันทนะ เป็นผู้ปกครองในฐานะเป็นประเทศราชที่ขึ้นต่ออาณาจักรขอม ต่อมาเจ้าชายจามอีกพระองค์หนึ่ง ทรงพระนามว่า รษุบดีได้บุกเข้ายึดเมืองวิชัยคืนได้สำเร็จ และขับไล่พระเจ้า-สุริยชัยวรมเทพ กลับไปยังอาณาจักรขอมแล้วตั้งพระองค์เองขึ้นครองราชย์ ทรงพระนามว่า พระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๕ ส่วนพระเจ้าสุริยวรมเทพ หรือเจ้าชายวิทยานันทนะ ซึ่งครองราชย์อยู่ที่เมืองปาณฑุรังค์ ก็ได้ประกาศพระองค์เองเป็นอิสระไม่ขึ้นต่ออาณาจักรขอม และได้รวมอาณาจักรจำปาเข้าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ภายหลังที่บุกเข้ายึดได้และประหารพระเจ้าชัยอินทรวรมันที่ ๕ เสีย

ระหว่าง พ.ศ. ๑๗๓๖–๑๗๓๗ พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ได้พยายามปราบอาณาจักรจำปาอีก แต่ไม่สำเร็จ จนถึง พ.ศ. ๑๗๔๖ พระบิตุลาของพระองค์ คือ พระยุพราชองค์ธนบดีคราม จึงสามารถปราบอาณาจักรจำปาลงได้สำเร็จ ส่วนพระเจ้าวิทยานันทนะหรือสุริยวรมเทพ ไม่อาจขอความช่วยเหลือจากอาณาจักรไดเวียตได้ พระองค์จึงหลบหนีและหายสาบสูญไป อาณาจักรจำปาจึงกลายเป็นเพียงแคว้นหนึ่งของอาณาจักรขอม

แม้พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จำต้องมีภาระอยู่กับบ้านเมืองทางทิศตะวันออก แต่ก็มิได้ขัดขวางต่อการแผ่อำนาจขึ้นไปทางทิศเหนือและทิศตะวันตกของพระองค์ จารึกปราสาทพระขรรค์ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ใน พ.ศ. ๑๗๓๔ กล่าวว่า "น้ำสรงประจำวันของพระองค์นั้นมาจากพราหมณ์ ซึ่งเริ่มต้นด้วยท่าน สุริยภัฏฏ์ จากพระราชาแห่งชวา ยวนะ และพระราชาสององค์แห่งอาณาจักรจำปา" แสดงถึงว่า ประเทศเหล่านั้นเป็นประเทศราชของอาณาจักรขอมด้วย นั้นคือการแสดงให้เห็นถึงการแผ่อำนาจของพระองค์ไปในทิศเหล่านั้น

เมื่อพระนางชัยราชเทวีสิ้นพระชนม์ลง พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ก็โปรดให้พระเชษฐภคินีของพระนางคือพระนางอินทรเทวี ขึ้นเป็นมเหสีแทน พระนางทรงมีความรู้ยิ่งกว่านักปราชญ์ พระ-เจ้าชัยวรมันที่ ๗ จึงทรงแต่งตั้งให้พระนางเป็นอาจารย์ใหญ่ในวัดทางพระพุทธศาสนาและพระนางก็ได้สั่งสอนแก่บรรดาสตรี พระนางได้ทรงแต่งจารึกปราสาทพิมานอากาศด้วยภาษาสันสกฤต ซึ่งหาที่ติมิได้ ทรงกล่าวสรรเสริญพระขนิษฐภคินีของพระนาง จึงทำให้ทราบประวัติของพระเจ้าชัยวรมันได้พอสมควร

จากประวัติของพระองค์ซึ่งมีเรื่องราวมากมายนี้ ทำให้ทราบว่าพระองค์เป็นบุรุษที่ขยันขัน-แข็ง มีความมักใหญ่ใฝ่สูง พระองค์สามารถฉุดอาณาจักรขอมขึ้นมาให้พ้นจากความหายนะได้สำเร็จ

และได้นำไปสู่ความเจริญรุ่งเรืองอีกครั้งหนึ่ง พระองค์ทรงนับถือพุทธศาสนาอย่างแน่นแฟ้น สืบต่อจากพระราชบิดาของพระองค์ จารึกปราสาทพระขรรค์กล่าวว่า "พระองค์ทรงพบกับความยินดีในน้ำอมฤต คือคำสั่งสอนของพระศรีศากยมุนี" พุทธศาสนาที่พระองค์ทรงนับถือคือพุทธศาสนาลัทธิมหายาน มีความภักดีพระโพธิสัตว์อวโลกิเตศวร

พระองค์ได้ทำประโยชน์ต่ออาณาจักรขอมเป็นอันมากโดยเฉพาะสิ่งก่อสร้างต่าง ๆ ซึ่งกลายเป็นโบราณวัตถุอันสำคัญของอาณาจักรขอมมาจนทุกวันนี้ เช่น เมืองพระนครหลวง ซึ่งมีกำแพงและคูล้อมรอบ มีประตู ๕ ประตู และมีปราสาทบายน เป็นจุดศูนย์กลาง โดยส่วนรอบนอกของตัวเมืองก็มีปราสาทบันทายกุฎีปราสาทตาพรหม ปราสาทพระขรรค์ ปราสาทนาคพันและปราสาทเล็กน้อยอีกเป็นจำนวนมาก ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือของประเทศกัมพูชา ก็มีปราสาทบันทายฉมาร์ ปราสาทวัดนครที่เมืองกำพงจาม ปราสาทตาพรหมที่แคว้นบาตี และยังมีที่พักคนเดินทางเป็นระยะ ๆ อีกจำนวนมาก จารึกปราสาทพระขรรค์กล่าวว่า "บ้านมีไฟ" (ที่พักคนเดินทาง) มีถึง ๑๒๑ แห่งห่างกันประมาณแห่งละ ๑๕ กิโลเมตร สิ่งสำคัญอย่างหนึ่งที่พระองค์ทรงสร้างคือ สถานพยาบาล หรือโรงพยาบาล มีถึง ๑๐๒ แห่ง ซึ่งนับว่ามีทั่วราชอาณาจักรขอมทีเดียว ดังนั้นข้อความจารึกพิมายจารึกด่านประคำ จารึกปราสาท และจารึกปราสาทตาเมียนโตจนี้ ก็คงมีอยู่ประจำสถานพยาบาลที่พระองค์ทรงสร้างด้วย สถานพยาบาลทุกแห่ง คงอยู่ภายใต้การคุ้มครองของพระพุทธเจ้าผู้รักษาโรคได้แก่พระไภษัชยคุรุไพฑูรย์ พระองค์ทรงเป็นพระพุทธเจ้าที่มีผู้นิยมนับถือมาก ในประเทศจีนและธิเบตแม้กระทั่งปัจจุบัน

ผลงานทั้งหมดของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ นักปราชญ์บางท่านมีความเห็นว่า เป็นไปไม่ได้ที่สร้างสำเร็จในสมัยของพระองค์ เพราะเป็นงานที่ยิ่งใหญ่มาก อาจจะเป็นว่าพระองค์ได้ทำการก่อสร้างต่อที่กษัตริย์องค์ก่อน ๆ ได้สร้างค้างไว้ และก็ได้สำเร็จในสมัยของพระองค์หรืออาจจะเป็นพระองค์ได้ก่อสร้างในสมัยของพระองค์ก็จริง แต่ยังไม่สำเร็จ กษัตริย์องค์ต่อ ๆ มาจึงทำการก่อสร้างจนเป็นที่สำเร็จ อย่างไรก็ตาม ถ้าถือตามข้อความในจารึกจะเห็นว่าเป็นผลงานของพระองค์อย่างแท้จริง

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ จะสิ้นพระชนม์เมื่อใดไม่เป็นที่ปรากฏ เพียงแต่เป็นที่เข้าใจกันว่าพระองค์ครองราชย์อยู่จนถึง พ.ศ. ๑๗๖๑ และได้รับสมญานามภายหลังการสิ้นพระชนม์ว่า "พระมหาบรมสุคต"

จารึกที่มีข้อความเกี่ยวข้องกับพระเจ้าชัยวรมัน

๑ จารึกปราสาทตาเมียนโตจ

๒ จารึกปราสาท

๓ จารึกพิมาย

๔ จารึกด่านประคำ

๕ จารึกทรายฟอง

๖ จารึกปราสาทพิมานอากาศ

๗ จารึกปราสาทพระขรรค์

๘ จารึกเมืองมิเซิน นครจำปา

และมีจารึกอื่น ๆ อีกมาก

หนังสืออ้างอิงในการเขียนประวัติ

๑. สุภัทรดิศ ดิศกุล, ม.จ. ประวัติเอเชียอาคเนย์ ถึง พ.ศ. ๒๐๐๐. กรุงเทพ, โรงพิมพ์สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี, พ.ศ. ๒๕๒๒. หน้า ๑๘๕–๒๐๙. เอกสารชุดประวัติศาสตร์ไทย

๒. ทวิช สุภารณ์. ประวัติศาสตร์ ไทย–เขมร. หน้า ๑๙–๓๙ และ หน้า ๗๖–๘๕. (หนังสือชำรุดมาก)

๓. เสฐียรโกเศศ. แหลมอินโดจีนสมัยโบราณ. กรุงเทพ, เจริญการพิมพ์, พ.ศ. ๒๕๑๕. หน้า ๑๐๙–๑๗๖.

๔. คณะกรรมการจัดพิมพ์เอกสารทางประวัติศาสตร์. ประชุมจารึกภาค ๔. กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, พ.ศ. ๒๕๑๓. หน้า ๑๕๙–๒๑๕. ชุดประชุมจารึก.

ศิลาจารึกปราสาท

อักษรขอม ภาษาสันสกฤต

ด้านที่ ๑

๑. นโมวุทฺธายนิรฺมฺมาณ ธรฺมฺมสามฺโภคมูรฺตฺตเย
๒. ภาวาภาวทฺวยาตีโต ทฺวยาตฺมาโยนิราตฺมก :
๓. ไภษชฺยคุรุไวทูรฺยฺย ปฺรภราชชินนฺนเม
๔. เกฺษมาโรคฺยาณิ ชนฺยนฺเต เยนนามาปิ ศฺฤณฺวตาม
๕. ศฺรีสูรฺยฺยไวโรจนจนฺทโรจิ : ศฺรีจนฺทฺรไวโรจนโรหิณีศ :
๖. รุชานฺธการาปหเราปฺรชานำ มุนีนฺทฺรเมโรรฺชยตามุปานฺเต
๗. อาสีนฺนฺฤปศฺศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม เทวาตฺมชศฺศฺรีชยวรฺมฺมเทว :
๘. ชาโตชยาทิตฺยปุเรศฺวรายำ เวทามฺวไรเกนฺทฺภิราปฺตราชฺย :
๙. นิศฺเศษราชนฺยศีโรวตํส ปาทามฺวุชสฺสฺยติสํหฺฤตาริ :
๑๐. ปรฺยฺยคฺรหีตฺสทฺคุณรตฺนภูษำ ยตฺกีรฺตฺติหารำ วสุธางฺคนำย :
๑๑. สทามุทาวรฺทฺธิตทานวารี สฺสทานวรฺทฺธิปฺรียสํปทาฒฺย :
๑๒. อิษฺฏยาหไว : กฺลิษฺฏสุราริกานฺโต ยะกฺฤษฺณกลฺโปปฺยวทาตวรฺณ :
๑๓. โยภฺยรฺถิตำภูปติภิรฺทฺราปำ ลกฺษฺมีมุเปกฺษฺยสฺวยมภฺยุเปตามฺ
๑๔. ทิกฺษุทฺรุตำหฺลาทยติ สฺมกีรฺตฺติ มโหวิจิตฺรารุจิรินฺทฺริยาณามฺ
๑๕. ยํ วิกฺษฺย ธามฺนาวิชิเตปิ นาเถ วุทฺเธฺววกานฺตฺยา วิชิตญฺจกามมฺ
๑๖. ศฺจนฺตฺยชนฺโตฺยนิชนามสารฺถํ วนฺทีกฺฤตาริปฺรมทา : ปฺรจกฺรุ :
๑๗. ปุณฺยายุษ : กฺษีณตยายุเคนฺเตฺย กฺษยงฺคตายำกฺษยวตฺปฺรชายามฺ
๑๘. ปฺรชาปติ : ปฺราคฺยุควทฺวิเตเน โยภฺยุตฺธิรฺติปูรฺณวฺฤษำ สมฺฤทฺธามฺ
๑๙. ปฺฤทฺธฺยาสฺวรฺคฺคีกฺฤตำปฺฤถฺวิ มตฺวามรณทูษตามฺ
๒๐. มรฺตฺยานามมรตฺวาย โยทิศฺทฺเภษชามฺฤตมฺ
๒๑. ปุษฺยงฺกฺฤตีกฺฤตีกฺฤตฺย ปูรฺณางฺคํ โยกโรทฺวฺฤษมฺ

๒๒. ราชไวทฺยาจิกิตฺสฺยางฺฆฺริ ภงฺคนฺตฺริยุคโทษต :
๒๓. ชิตฺวานฺยโคปติวฺฤษํ ไสฺวรนฺตฺริภุวนางฺคเน
๒๔. ชฺฤมฺภเตนินทนฺธีรํ วฺฤโษยตฺปุษฺกลีกฺฤต :

ด้านที่ ๒

๑. เทหินานฺเทหโรโคย นฺมโนโรโครุชตฺตรามฺ
๒. ราษฺฏรทุ : ขํหิภรฺตฺฤณา นทุ : ขนฺทุ : ขนฺตนาตฺมน :
๓. อายุรฺวฺเวทาสฺตฺรเวเทษุ ไวทฺยวีไรรฺวฺวิศารไท :
๔. โยฆาตยทฺราษฺฏรรุโช รุชารีนฺเภษชายุไธ :
๕. สรฺวฺเวษามปราธานฺย สฺสรฺวฺวต : ปริโศธยนฺ
๖. ยุคาปราเธน รุชา มปราธานฺยวฺยโศธยตฺ
๗. สาโรคฺยศาลํ ปริโต ไภษชฺยสุคตํวฺยธาตฺ
๘. สารฺทฺธญฺชิเนารสาภฺยําย สฺสทาศานฺไตฺยปฺรชารุชามฺ
๙. สวฺยธาทิทมาโรคฺย ศาลํ สสุคตาลยมฺ
๑๐. ไภษชฺยสุคตญฺโจปา เทหามฺวรหฺฤทินฺทุนา
๑๑. โส ติษฺจิปทิเมาจาตฺร โรคิณํา โรคฆาติเนา
๑๒. ศฺรีมนฺเตาสูรฺยฺยจนฺทฺราทิ ไวโรจนชินาตฺมเชา
๑๓. จิกิตฺสฺยาอตฺรจตฺวาโร วรฺณา เทฺวา ภิษเชา ตโย :
๑๔. ปุมาเนก : สฺตฺริเยาจเทฺว เอกศ : สฺจิติทายิเนา
๑๕. นิธิปาเลาปุมางฺเสาเทฺวา เภษชานํา วิภาชเกา
๑๖. คฺราหเกาวฺรีหิกาษฺจานา นฺตทฺทายิภฺย : ปฺรติษฺจิเตา
๑๗. ปาจเกาตุปุมางฺเสาเทฺวา ปาไตโธทกทายิเนา
๑๘. ปุษฺปทรฺภหเราเทว วสเตศฺจ วิโศธเกา
๑๙. เทฺวายชฺญทาริเณาปตฺตฺร กาเราปตฺตฺรศลากโย :
๒๐. ทาตาราวถไภษชฺย ปาเกนฺธนหเราวฺเภา
๒๑. นราศฺจตุรฺทศาโรคฺย ศาลา สํรกฺษิณ : ปุน :
๒๒. ทาตาโรเภษชานาญฺจ มิศฺราทฺวาวึสติสฺตฺเต

๒๓. เตษาเมโกนโรนารี ไจกศ : สฺจิติทายิน :

๒๔. วารีสนฺตาปไภษชฺย เปษการฺยฺยสฺตุษฏฺสฺตฺริย :

ด้านที่ ๓

๑. เทฺวตุวฺริหฺยวฆาตินฺเยา ตาอษฺเฏาบีนฺทิตา : สฺตฺริย :

๒. ตาสานฺตุสฺจิติทายินฺย : ปฺรตฺเยกํ โยษิตาวฺเภ

๓. ปุน : บีนฺทีกฺฤตาสฺเตตุ ทฺวาตฺรึศตฺปริจารตา :

๔. ภูโยษฺฏานวติสฺสรฺวฺเว บีนฺทิตาสฺสฺจิติไทสฺสมา

๕. ตนฺทุลาเทวปูชางฺคา เอกโทฺรณา ทิเนทิเน

๖. เศษายชฺญา : ปฺรทาตวฺยา โรคิภฺย : ปฺรติวาสรมฺ

๗. ปฺรติวรฺษนฺตฺวิทํ คฺราหฺยํ ตฺริษฺกฺฤตฺโวภูปเตรฺนิเธ :

๘. ปฺรตฺเยกญฺไจตฺรปูรฺณมฺยำ ศฺราทฺเธจาปฺยุตฺตรายเณ

๙. รกฺตานฺต ชาลวสน เมกเธาตามฺราณิษฏฺ

๑๐. เทฺว โคภิกฺเษ ปญฺจปลํ ตกฺกํ กฺฤษฺณา จ ตาวตี

๑๑. เอก : ปญฺจปลสฺสิกฺฐ ทีปํเอก ปลา : ปุน :

๑๒. จตฺวาโร มธุน : ปฺรสฺจา สฺตฺรย : ปฺรสฺจาสฺติลสฺย จ

๑๓. ฆฺฤตํ ปฺรสฺโจถไภษชฺยํ บีปฺปลิเรณุทีปฺยกมฺ

๑๔. ปุนฺนาคญฺเจกศ : ปาท ทฺวยญฺชาติผลตฺรยมฺ

๑๕. หิงฺคุกฺษารํ โตตฺถชีรฺณ เมไกกญฺไจกปาทกมฺ

๑๖. ปญฺจวิมู – – ตุกปูรํ ศฺรกฺกรายา : ปลทฺวยมฺ

๑๗. ทงฺทงฺสาขฺยางฺจรา : ปญฺจาขฺยาตาอไถกศ :

๑๘. ศฺรีวาสญฺจนฺทนนฺธานฺยํ ศตปุษฺปํ ปลํ สฺมฺฤตมฺ

๑๙. – – – – – – – – มริจํ – – – – – –

๒๐. ปฺรตฺเยกเมกศ : ปฺรสฺเจา เทฺวาปฺรจีวลสรฺษฺปเปา

๒๑. ตฺวกฺสารฺทฺธมุษฺฏิ : ปฺฤยาสฺตุ จตฺวาริงฺศตฺปฺรกลฺปิตา :

๒๒. ทารฺวฉิทาทฺวยญฺจาถ สารฺทฺไธกปลเมกศ :

๒๓. กนฺทงฺหลายฺชนฺสยงฺเทว ทารุจฺฉวฺยํปฺรกลฺปิตมฺ

๒๔. เอกปาไทก ปลโก มิตฺตฺรเทว : ปฺรกลฺปิต :

ด้านที่ ๔

๑. อไถกโศมธุศุทฺเธา กุทฺวตฺรยมานิเตา
๒. เอก: ปฺรสฺจฺสฺตุเสาวีร นิรสฺยปริกลฺปีต:
๓. เทฺวายาชเกาตทฺคณก ไศฺจกสฺเต ธรฺมฺมธาริณ:
๔. ตฺรโยนิโยชฺยาศฺศฺรีราช วิหาราธฺยาปเกน จ
๕. วรฺเชวรฺเชตฺวิทนฺเตษุ ปฺรตฺเยกํ ปริกลฺปีตมฺ
๖. – – ตาวุปาโตฺยทฺวาทศ ยุคาทศกรา: ปทา:
๗. – – ท นวหสฺตานา วาสสานฺทศปญฺจ จ
๘. กฏฺฏิกํ ปุน: ปาตฺร ตฺริตฺยนฺตฺรา ปุษํ สฺมฺฤตมฺ
๙. – – เทยาทฺวาทศขารฺยฺยศฺจ ตนฺทุลานามไถกศ:
๑๐. – – ตกฺเกตฺริปลเก เทเยกฺฤษฺณาตุษฏฺปลา
๑๑. วทนฺยวฺฤนฺทาคฺรสโรปีราชา ปฺรชารฺถจินฺตาชนิตารฺถภาว:
๑๒. ภูโยปฺยเสายาจตอิตฺยชสฺรํ ปฺรทิตฺสต: กมฺวุชราชสีหานฺ
๑๓. กฺฤตํ มไยตตฺสุกฺฤตํ ภวทฺภิ สฺสํรกฺษณียํ ภวทียเมตตฺ
๑๔. ปุณฺยสฺย กรฺตุ: ผลภากฺปฺรกฺษฺฏุํ สํรกฺษิเตตฺยุกฺตมิทํหิวฺฤทฺไธ:
๑๕. โยราชธานฺยานฺนิหิต: ปฺรภุเตฺว มนฺตฺรีสเอวาตฺรนิโยชนีย:
๑๖. น เปฺรษิตวฺยา อิหกรฺมฺมการา: กราทิทาเนษุนจานฺยการฺยเย
๑๗. ปฺรตฺยคฺรโทษาอปีเทหินสฺเต นทณฺฑานียา อิหเยปฺรวิษฺฏา:
๑๘. เต ทณฺฑานียาสฺตุนมรฺษณียา เย ปฺราณีหึสานิรตา อิหสฺจา:
๑๙. ชคทฺธิตาตฺยรฺถตฺฤษสฺสราชา ปุนรฺวภาเษปฺรณิธานเมตตฺ
๒๐. ภวาวฺธิมคฺนาญฺชานตำ สมสฺตา มุตฺตาร เยยํ สุกฺฤเตน เตน
๒๑. เย กมฺวุเชนฺทฺรา: กุศลานุรกฺตา อิมํา ปฺรติษฺจำ มม รกฺษิตาร:
๒๒. เต สานฺวยานฺต: ปุรมนฺตฺริ มิตฺตฺรานิรามยํ โมกฺษปุรํ ลเภรนฺ
๒๓. นานาทิวฺยางฺคนาภิรฺวฺวิจิต รติภิรฺภูริทิโวฺย ปโภไค
๒๔. รฺทิเวฺยยุรฺทิวฺยเทหา ทิวิ ทิติทนุชำสฺเตชสำ เตชยนฺต:
๒๕. ทารฺฆฺยนฺนีตฺวาสมนฺตาท จลิตมนิสํรกฺษยาสฺว: ปฺรยาเณ
๒๖. เยนิเศฺรณี กฺริษฺยนฺตฺย กุศลทลนํ ปุณฺยเมตนฺมทียมฺ

คำแปลด้านที่ ๑

โศลกที่ ๑ ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมาณกาย ธรรมกาย และและสัมโภคกาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมันเป็นสองผู้หาอาตมันมิได้

โศลกที่ ๒ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมี คือพระไภษัชยุคุรุไวฑูรยะ เพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรคแก่ประชาชน ผู้พึ่งอยู่แม้เพียงชื่อ

โศลกที่ ๓ พระศรีสูรยไวโรจนจันทโรจิ และพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีศะผู้ขจัดความมืดคือโรคของประชาชน ขอจงชนะที่เชิงเขา คือ พระพุทธเจ้า

โศลกที่ ๔ ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าธรณีนทรวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์อันยอดเยี่ยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

โศลกที่ ๕ พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทั้งหมด ผู้มีศัตรูอันพระองค์ทรงชนะแล้ว ในสงคราม ได้รับแล้ว ซึ่งสตรีคือแผ่นดิน ผู้นำไปซึ่งเกียรติของพระองค์ ผู้มีรัตนะ คือคุณความดีเป็นเครื่องประดับ

โศลกที่ ๖ ผู้มีสายน้ำ คือทาน อันพระองค์ให้เพิ่มขึ้นแล้ว ด้วยความเพลิดเพลินในกาลทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ คือทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รักแห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้ว ด้วยเครื่องสังเวย ผู้แม้เหมือนพระ-กฤษณะแต่มีวรรณะขาว

โศลกที่ ๗ พระองค์ยังนางลักษมี ผู้อันพระราชาทั้งหลายปรารถนาแล้ว ซึ่งได้โดยยาก ผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้แล้ว และยังนางกีรติผู้แล่นไปในทิศทั้งหลายให้ยินดีแล้ว น่าอัศจรรย์หนอ ความงามอันวิจิตรแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย

โศลกที่ ๘ สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหว้แล้ว แม้เมื่อสามีถูกชนะแล้วด้วยรัศมีเพราะเห็นพระองค์ สละอยู่ซึ่งความเศร้าโศก เพราะเหมือนกะรู้ว่ากามเทพก็ถูกชนะด้วยความงาม (ของพระองค์) ได้กระทำแล้ว ซึ่งชื่อของตนให้มีความหมาย

โศลกที่ ๙ เมื่อประชาชนมีโรค ถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุ เพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นพระราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ

โศลกที่ ๑๐ พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดินถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรืองทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้สกปรกด้วยความตาย จึงแนะนำน้ำอมฤต คือเภษัชแก่มนุษย์ผู้ที่จะต้องตายเพื่อความไม่ตาย

โศลกที่ ๑๑ พระองค์ผู้ประสบความสำเร็จ ได้กระทำกิจที่ควรกระทำแล้ว คือได้กระทำกลียุคให้เป็นโคที่มีเท้าหักแล้ว เพราะโทษแห่งยุคทั้งสาม ให้มีร่างกายเต็มบริบูรณ์ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง

โศลกที่ ๑๒ เพราะโคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะ โคแห่งเจ้าเมืองอื่น ๆ แผดเสียงร้องกึกก้อง ปรากฏในสนามทั้งสามโลก ด้วยความทรนง

ด้านที่ ๒

โศลกที่ ๑ โรคทางร่างกายของปวงชนนี้ เป็นโรคทางจิตใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นความทุกข์ของเจ้าเมือง

โศลกที่ ๒ พระองค์พร้อมด้วยแพทย์ทั้งหลาย ผู้แกล้วกล้า และคงแก่เรียนในอายุรเวทและอัสตรเวท ได้ฆ่าศัตรู คือโรคของประชาชนด้วยอาวุธคือเภษัช

โศลกที่ ๓ เมื่อพระองค์ได้ชำระโทษของประชาชนทั้งปวงโดยรอบแล้ว ได้ชำระโทษแห่งโรคทั้งหลาย เพราะโทษแห่งยุค

โศลกที่ ๔ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาล และรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยสุคตพร้อมด้วยรูปพระชิโนรสทั้งสองโดยรอบ เพื่อความสงบแห่งโรคของประชาชนตลอดไป

โศลกที่ ๕ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาลหลังนี้ และรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยสุคตพร้อมด้วยวิหารของพระสุคต ด้วยดวงจันทร์ คือพระหฤทัยในท้องฟ้า คือพระวรกายอันละเอียดอ่อน

โศลกที่ ๖ พระองค์ได้สร้างรูปจำลองของพระไวโรจนชินเจ้าที่ขึ้นต้นด้วยสูรยะและจันทนะอันงดงามนี้ ให้เป็นผู้ทำลายโรคแห่งประชาชน ผู้มีโรคทั้งหลายในที่นี้

โศลกที่ ๗ เพื่อการรักษาพยาบาลในที่นี้ จึงให้มีผู้ดูแลสี่คน แพทย์สองคน บรรดาคนทั้งสามคือจะเป็นบุรุษคนหนึ่ง หรือสตรีสองคน เป็นผู้ให้สถิติ

โศลกที่ ๘ ผู้มอบโรงพยาบาลหลังนี้ ได้แต่งตั้งให้บุรุษสองคนเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์ เป็นผู้จ่ายยา เป็นผู้รับข้าวเปลือกและพืน

โศลก ๙ ส่วนบุรุษสองคนเป็นผู้หุงต้ม เป็นผู้ดูแลรักษาและจ่ายน้ำ ในที่นี้ เป็นผู้หาดอกไม้และหญ้าบูชายัญ และเป็นผู้ทำความสะอาดเทวสถาน

โศลกที่ ๑๐ บุรุษสองคนเป็นผู้จัดพลีทาน เป็นผู้ทำบัตร และจ่ายบัตรสลาก และเป็นผู้หาฟืนเพื่อต้มยา

โศลกที่ ๑๑ บุรุษทั้งสิบสี่คน เป็นผู้ดูแลรักษาโรงพยาบาล และเป็นผู้ส่งยาแก่แพทย์ จึงรวมเป็นยี่สิบสองคน

โศลกที่ ๑๒ บรรดาบุคคลเหล่านั้นกับบุรุษคนหนึ่งและสตรีคนหนึ่ง แต่ละคนเป็นผู้ให้สถิติ ส่วนสตรีอีกหกคนเป็นผู้โม่เภษัช ที่สันดาปด้วยน้ำ

ด้านที่ ๓

โศลกที่ ๑ ส่วนสตรีสองคนเป็นผู้ตำข้าว รวมสตรีเหล่านั้นเป็นแปดคน บรรดาสตรีเหล่านั้นเป็นผู้ให้สถิติ แต่ละวันใช้สตรีสองคน

โศลกที่ ๒ ส่วนบุรุษธุรการนับรวมกันได้สามสิบสองคน รวมคนทั้งหมดเป็นเก้าสิบแปดคนซึ่งเป็นผู้เสมอด้วยผู้ให้สถิติ

โศลกที่ ๓ ข้าวสารสำหรับเป็นเครื่องบูชาเทวรูปวันละหนึ่งโทรณะทุกวันเครื่องพลีทานที่เหลือ พึงให้แก่ผู้มีโรคทุกวัน

โศลกที่ ๔ ทุกปี สิ่งนี้ควรถือเอาจากคลังของพระราชาสามเวลา แต่ละอย่างควรให้ในวันเพ็ญ เดือนไจตระ และในพิธีศราท ในกาลที่พระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศเหนือ

โศลกที่ ๕ เครื่องนุ่งห่มที่มีชายเป็นสีแดงหนึ่งผืน ผ้าสีขาวหกผืน อาหารโคสองปละ เทียนไขห้าปละ และกฤษณาก็เท่ากันเป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน

โศลกที่ ๖ เทียนขี้ผึ้งอีก ๗ ปละ (คือ หนึ่งปละ ห้าปละ และหนึ่งปละ) น้ำผึ้งสี่ปรัสถะ และน้ำมันสามปรัสถะ เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน

โศลกที่ ๗ เนยใสหนึ่งปรัสถะ เภษัชที่ทำให้ร้อนด้วยพริกผงและบุนนาคก็เท่ากัน แต่ละอย่างหนักสองบาท และจันทน์เทศสามผล

โศลกที่ ๘ มหาหิงค์ เกลือ ผลกระวานเล็ก และกำยาน แต่ละอย่างหนักหนึ่งบาทห้า.....น้ำตาลกรวดสองปละ

โศลกที่ ๙ แต่ละอย่างมีสัตว์ที่ชื่อว่า เหลือบนับให้ได้ห้าตัว ไม้จันทน์ ยางสนข้น และเมล็ดธานี ดอกไม้หนึ่งร้อยดอก รวบรวมให้ได้หนึ่งปละ

โศลกที่ ๑๐ .....พริกไทย..... .....แต่ละอย่างสองปรัสถะ และผักทอดยอดสองสรปะ

โศลกที่ ๑๑ อบเชยหนึ่งกำมือครึ่ง ส่วนใบไม้กำหนดให้มีสี่สิบใบ ทารวเฉทสอง[๑] แต่ละอย่างให้หนักหนึ่งปละครึ่ง

โศลกที่ ๑๒ น้ำกะเทียมและเปลือกของมัน ตามที่กำหนดไว้ มิตรเทวะ[๒] กำหนดไว้หนึ่งบาทกับหนึ่งปละ

ด้านที่ ๔

โศลกที่ ๑ ของแต่ละอย่างมี น้ำผึ้งและพริกขี้หนูนับได้สามกุฑุวะ ส่วนน้ำพุทรากำหนดไว้หนึ่งปรัสถะ

โศลกที่ ๒ ผู้ประกอบพิธีบูชายัญสองคน ผู้เป็นโหราจารย์หนึ่งคน คนทั้งสามเหล่านั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม อยู่ในการบัญชาของบรมครูแห่งศรีราชวิหาร

โศลกที่ ๓ บรรดาสิ่งเหล่านั้น แต่ละอย่างที่ควรให้นี้ ได้กำหนดไว้ทุกปี..... สิ่งของยาวสิบศอกจำนวนสิบสองคู่

โศลกที่ ๔ ผ้ายาวเก้าคืบจำนวน.....ภาชนะดีบุกที่เหมาะสม ซึ่งบรรจุได้สิบกัฏฏิกาและห้ากัฏฏิกา จำนวนเก้าใบ

โศลกที่ ๕ แต่ละอย่าง มีข้าวสารจำนวนสิบสองขาริกา.....เทียนไข ที่ควรให้จำนวนสามปละ ส่วนกฤษณาจำนวนหกปละ

โศลกที่ ๖ พระราชาแม้เป็นผู้นำในหมู่ผู้มีใจโอบอ้อมอารีทั้งหลาย ผู้มีความคิดแห่งผู้มีความต้องการที่ถูกทำให้เกิดขึ้นแล้ว เพราะความห่วงใย ในประโยชน์ของประชาชน พระองค์จึงได้ขอเสมอกะพระราชสิงหะแห่งเมืองกัมพุ และพระองค์ผู้ประเสริฐได้ประทานให้แล้ว

๑-๒ ไม่ทราบความหมายภาษาไทย จึงขอแปลทับศัพท์ ตามรูปศัพท์ ทารวเฉท แปลว่า เครื่องตัดไม้หรือมีดตัดไม้ มิตรเทวะ แปลว่า เทวดา ผู้เป็นมิตร แต่ในที่นี้น่าจะเป็นชื่อเครื่องยาโบราณ จึงไม่ทราบความหมาย

โศลกที่ ๗ สิ่งที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว เป็นสิ่งที่กระทำดีแล้ว สิ่งนี้ซึ่งเป็นของท่าน อันท่านทั้งหลายพึงรักษา เพราะว่า สิ่งนี้นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่าผู้รักษาเป็นผู้มีส่วนแห่งผลอย่างยอดเยี่ยมของผู้กระทำบุญ

โศลกที่ ๘ มนตรีใดอยู่ในราชธานี มนตรีนั้นนั่นเอง ควรได้รับการแต่งตั้งในที่นี้ในตำแหน่งผู้ปกครองเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ (อื่น) ไม่ควรถูกส่งมาที่นี่ รวมทั้งการเก็บภาษีเป็นต้น และการงานอย่างอื่น

โศลกที่ ๙ ชนเหล่าใดเข้ามาในที่นี้ ชนเหล่านั้น แม้จะมีโทษหนักก็ไม่ควรถูกลงโทษ แต่ชนเหล่าใด ผู้อยู่ในที่นี้ที่ชอบทำร้ายผู้อื่น ชนเหล่านั้น ควรถูกลงโทษ และไม่ควรถูกยกโทษให้

โศลกที่ ๑๐ พระราชาพระองค์นั้น ผู้ปรารถนาความสุข และประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวโลก ได้กล่าวแล้วซึ่งคำปณิธานนี้อีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ยังสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงผู้จมลงในมหาสมุทร คือภพให้รอดพ้นไปได้ ด้วยการกระทำความดีนั้น

โศลกที่ ๑๑ เจ้าแห่งกัมพุทั้งหลายใด ผู้เอาใจใส่ต่อกุศล เป็นผู้รักษาสิ่งประดิษฐานนี้ของข้าพเจ้า เจ้าแห่งกัมพุเหล่านั้น พร้อมด้วยครอบครัว และมนตรีในเมืองที่เป็นมิตรจงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยโมกษะ อันเป็นบรมสุข

โศลกที่ ๑๒ ด้วยเครื่องอุปโภคที่เป็นทิพย์มากมาย ซึ่งเป็นที่เพลิดเพลิน อันตกแต่งแล้วด้วยนางเทพธิดาต่าง ๆ ที่ยินดีในความสุข เขาเหล่านั้นชนะอยู่ซึ่งยักษ์ทั้งหลาย (ทิตุทนุชำ) ด้วยอำนาจผู้มีกายเป็นทิพย์ พึงรุ่งเรืองในสวรรค์

โศลกที่ ๑๓ ท่านผู้ไม่มีอะไรเป็นของตนเอง หลังจากได้นำไปแล้ว ซึ่งสิ่งอันไม่มั่นคงโดยรอบ สู่ความมั่นคง ในกาลข้างหน้า พึงรักษาทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนผู้ที่จะทำลายอกุศล ให้เป็นฐาน (ของชีวิต) ข้อนี้นับเป็นบุญกุศลของข้าพเจ้า

ศิลาจารึกด่านประคำ

อักษรขอม ภาษาสันสกฤต

ด้านที่ ๑

๑. นโม วุทฺธาย นิรฺมฺมาณ ธรฺมฺมสามฺโภคมูรฺตฺเตย
๒. ภาวาภาวทฺวยาตีโต ทฺวยาตฺมาโยนิราตฺมก:
๓. ไภษชฺยคุรุไวทูรฺยฺย ปฺรภราชชินนฺนเม
๔. เกฺษมาโรคฺยาณิชนฺยนฺเต เยนนามาปีศฺฤณฺวตามฺ
๕. ศฺรีสูรฺยฺยไวโรจนจนฺทฺโรจิ: ศฺรีจนฺทฺรไวโรจนโรหิณีศ:
๖. รุชานฺธการาปหเราปฺรชานำ มุนินฺทฺรเมโรรฺชยตามุปานฺเต
๗. อาสีนฺนฺฤปศฺศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม เทวาตฺมชศฺศฺรีชยวรฺมฺมเทว:
๘. ชาโตชยาทิตฺยปุเรศฺวรายำ เวทามฺวไรเกนฺทฺภิราปฺตราชฺย:
๙. นิศฺเศษราชนฺยศิโรวตํส ปาทามฺวุชสฺสํยติ สํหฺฤตาริ:
๑๐. ปรฺยฺยคฺรหีตฺสทฺคุณรตฺนภูษำ ยตฺกีรฺตฺติหารำวสุธางฺคนำ ย:
๑๑. สทามุทาวรฺทฺธิตทานวาริ สฺสทานวรฺทฺธิปฺรียสํปทาฒฺย:
๑๒. อิษฺฏฺยาหไว: กฺลิษฺฏสุราริกานฺโต ย: กฺฤษฺณกลฺโปปฺยวทาตวรฺณ:
๑๓. โยภฺยรฺถิตำ ภูปติภิรฺทฺราปำ ลกฺษฺมีมุเปกฺษฺยสฺวยมภฺยุเปตามฺ
๑๔. ทิกฺษุทฺรุตำทฺลาทยติสฺมกีรฺตฺติ มโหวิจิตฺรารุจิรินฺทฺริยาณามฺ
๑๕. ยํ วิกฺษฺยธามฺนา วิชิเตปี นาเถ วุทฺเธฺววกานฺตฺยา วิชิตญฺจกามมฺ
๑๖. ศฺจนฺตฺยชนฺโตฺยนิชนามสารฺถํ วนฺทีกฺฤตาริปฺรมทา: ปฺรจกฺรุ:
๑๗. ปุณฺยายุษ: กฺษีณตยายุเคนฺเตฺย กฺษยงฺคตายำกฺษยวตฺปฺรชายามฺ
๑๘. ปฺรชาปติ: ปฺราคฺยุควทฺวิเกเน โยภฺยุตฺธิรฺติปูรฺณวฺฤษำ สมฺฤทฺธามฺ
๑๙. ปฺฤทฺธฺยา สฺวรฺคีกฺฤตำปฺฤถฺวิํ มตฺวามรณทูษิตามฺ
๒๐. มรฺตฺยานามมรตฺวาย โยทิคทฺเภษชามฺฤตมฺ
๒๑. ปุษฺยงฺกฺฤตีกฺฤตีกฺฤตฺย ปูรฺณางฺคํ โยกโรทฺวฺฤษมฺ

๒๒. ราชไวทฺยาจิกิตฺสฺยางฺฆฺริ ภงฺคนฺตฺริยุคโทษต:
๒๓. ชิตฺวานฺยโคปติวฺฤษ ไสฺวรนฺตฺริภุวนางฺคเน
๒๔. ชฺฤมฺภเตนินทนฺธีรํ วฺฤโษยตฺปุปฺกสีกฺฤต:

ด้านที่ ๒

๑. เทหินานฺเทหโรโคย นฺมโนโรโครุชตฺตรามฺ
๒. ราษฺฏฺรทุ: ขํภรฺตฺฤณา นฺทุ: ขนฺทุ: ขนฺตุนาตฺมน :
๓. อายุรฺวฺเวทาสฺตฺรเวเทษุ ไวทฺยวิไรรฺวฺวิศารไท:
๔. โยฆาตยทฺราษฺฏฺรรุโช รุชารีนฺเภษชายุไธ:
๕. สรฺวฺเวษามปราธานฺย สฺสรฺวฺวต: ปริโศธยนฺ
๖. ยุคาปราเธน รุชา มปราธานฺวฺยโศธยตฺ
๗. สาโรคฺยสาลํ ปริโต ไภษชฺยสุคตํ วฺยธาตฺ
๘. สารฺทฺธญฺชิเนา รสาภฺย่าย สฺสทาศานฺไตฺยปฺรชารุชามฺ
๙. สวฺยธาทีทมาโรคฺย ศาลํ สสุคตาลยมฺ
๑๐. ไภษชฺยสุคตญฺโจปา เทหามฺวรหฺฤทินฺทุนา
๑๑. โสติษฺจิปทิเมาจาตฺร โรคิณํา โรคฆาติเนา
๑๒. ศฺรีมนฺเตาสูรฺยฺยจนฺทฺราทิ ไวโรจนชินาตฺมเชา
๑๓. จิกิตฺสฺยา อตฺรจตฺวาโร วรฺณา เทฺวาภิษเชา ตโย :
๑๔. ปุมาเนก: สฺตฺริเยาจเทฺว เอกศ : สฺจิติทายิน :
๑๕. นิธิปาเลาปุมางฺเสาเทฺวา เภษชานํา วิภาชเกา
๑๖. คฺราหเกาวฺรีหิกาษฺจานา นฺตทฺทายิภฺย: ปฺรติษฺจิเตา
๑๗. ปาจเกาตุปุมางฺเสาเทฺวา ปาไตโธทกทายิเนา
๑๘. ปุษฺปทรฺภหเราเทว วสเตศฺววิโศธเกา
๑๙. เทฺวายชฺญทาริเณาปตฺตฺร กาเราปตฺตฺรศลากโย :
๒๐. ทาตาราวถไภษชฺย ปาเกนฺธนหเราวุเภา
๒๑. นราศฺจตุรฺทศาโรคฺย ศาลาสํรกฺษิณ: ปุน :
๒๒. ทาตาโรเภษชานาญฺจ มิศฺราทฺวาวึศติสฺตุเต

๒๓. เตษาเมโกนโรนารี ไจกศ : สฺจิติทายิน :

๒๔. วาริสนฺตาปไภษชฺย เปษการฺยฺยสฺตุษฏฺสฺตฺริย :

ด้านที่ ๔

๑. ..... วุทฺธสฺยมธุนสฺตถา

๒. .....ว สาษฺฏคนฺทูษกํ สฺมฺฤตมฺ

๓. .....ตทฺคณก ไศฺวกเสฺตธรฺมฺมธาริย :

๔. .....วฺยาศฺศฺรีราช วิหาราธฺยาปเกน จ

๕. .....ษฺวทนฺเทยํ ปฺรเตฺยกวฺฤหตีตฺรยมฺ

๖. .....ชา : ปญฺจ ทศยุคฺมาสฺตฺริปาตฺรกมฺ

๗. .....ณารฺท.....ชีก นฺตนฺทุลานวขาริกา :

๘. .....กนฺตฺริปเลสิกฺจ ตเกฺกกกฺฤษฺณาตุษฏฺปลา

๙. วทนฺยวฺฤณฺฑาคฺรสโรบีราชา ปฺรชารฺถจินฺตาชนิตารฺถิภาว :

๑๐. ภูโยปฺยเสายาจตอิตฺยชสฺรํ ปฺรทิตฺสต : กมฺวุชราชสีหานฺ

๑๑. กฺฤตํมไยตตฺสุกฺฤตํภวทฺภิ สฺสํรกฺษณียํ ภวทียเมตตฺ

๑๒. ปุณฺยสฺยกรฺตุ : ผลภากฺปฺรกฺฤษฺฏํ สํรกฺษิเตตฺยุกฺตมิทํหิวฺฤทฺไธ :

๑๓. โยราชธานฺยานฺนิหิต : ปฺรภุเตฺว มนฺตฺรีสเอวาตฺรนิโยชนีย :

๑๔. น เปฺรษิตวฺยาอิหกรฺมฺมการา : กราทิทาเนษุนจานฺยการฺยฺเย

๑๕. ปฺรตฺยคฺรโทษอบีเทหินเสฺต นทณฺฑานียาอิหเยปฺรวิษฺฏา :

๑๖. เต ทณฺฑานียาสฺตุมรฺษณียา เยปฺราณิหึสานิรตา อิหสฺจา :

๑๗. ชคทฺธิตาตฺยรฺถตฺฤษสฺสราชา ปุนรฺภาเษ ปฺรณิธานเมตตฺ

๑๘. ภวาวฺธิมคฺนาญฺชานตํา สมสฺตา มุตฺตารเยยํสุกฺฤเตน เตน

๑๙. เย กมฺวุเชนฺทฺรา : กวลานุรกฺตา อิมํา ปฺรติษฺจํา มม รกฺษิตาร :

๒๐. เต สานฺวยานฺต : ปฺรมนฺตฺริ มิตฺตฺรานิรามยํ โมกฺษปุรํลเภรนฺ

๒๑. นานาทิวฺยางฺคนาภิรฺวฺวิจิต รติภิรฺภูริทิโวฺย ปโภไค

๒๒. รฺทิวฺเยยุรฺทํวฺยเทหาทิวิ ทิติทนุชําสฺเตชสําเตชยนฺต :

๒๓. ทารฺธฺยนฺนีตฺวาสมนฺตาท จลิตมนิศํรกฺษยาสฺว : ปฺรยาเณ

๒๔. เยนิเศฺรณี กริษฺยนฺตฺย กุศลทลนํ ปุณฺยเมตนฺมทียมฺ

คำแปลด้านที่ ๑

โศลกที่ ๑ ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโภคกาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมันเป็นสองผู้หาอาตมันมิได้

โศลกที่ ๒ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมี คือพระไภษัชยคุรุไวฑูรยะเพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษมและความไม่มีโรค แก่ประชาชน ผู้พึ่งอยู่แม้เพียงชื่อ

โศลกที่ ๓ พระศรีสูรยไวโรจนจันทรโรจิ และพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีศะ ผู้ขจัดความมืด คือโรคของประชาชน ขอจงชนะที่เชิงเขา คือ พระพุทธเจ้า

โศลกที่ ๔ ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าศรี-ธรณีนทรวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์อันยอดเยี่ยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

โศลกที่ ๕ พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทั้งหมด ผู้มีศัตรูอันพระองค์ทรงชนะแล้วในสงคราม ได้รับแล้ว ซึ่งสตรี คือ แผ่นดินผู้นำไป ซึ่งเกียรติยศของพระองค์ ผู้มีรัตนะ คือคุณความดีเป็นเครื่องประดับ

โศลกที่ ๖ ผู้มีสายน้ำ คือทานอันพระองค์ให้เพิ่มขึ้นแล้ว ด้วยความเพลิดเพลินในกาลทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติ คือทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รักแห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้วด้วยเครื่องสังเวย ผู้แม้เหมือนพระกฤษณะแต่มีวรรณะขาว

โศลกที่ ๗ พระองค์ยังนางลักษมีผู้อันพระราชาทั้งหลายปรารถนาแล้ว ซึ่งได้โดยยาก ผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้แล้ว และยังนางกีรติ ผู้แล่นไปในทิศทั้งหลายให้ยินดีแล้ว น่าอัศจรรย์หนอ ความงามอันวิจิตรแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย

โศลกที่ ๘ สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหว้แล้ว แม้เมื่อสามีถูกชนะแล้วด้วยรัศมีเพราะเห็นพระองค์ สละอยู่ซึ่งความเศร้าโศก เพราะเหมือนกะรู้ว่า กามเทพก็ถูกชนะด้วยความงาม (ของพระองค์) ได้กระทำแล้วซึ่งชื่อของตนให้มีความหมาย

โศลกที่ ๙ เมื่อประชาชนมีโรคถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นพระราชาได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ

โศลกที่ ๑๐ พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดินถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรือง ทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้สกปรกด้วยความตาย จึงแนะนำน้ำอมฤต คือ เภษัช แก่มนุษย์ผู้ที่จะต้องตายเพื่อความไม่ตาย

โศลกที่ ๑๑ พระองค์ผู้ประสบความสำเร็จ ได้กระทำกิจที่ควรกระทำแล้ว คือได้กระทำกลียุคให้เป็นโค ที่มีเท้าหักแล้ว เพราะโทษแห่งยุคทั้งสาม ให้มีร่างกายเต็มบริบูรณ์ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง

โศลกที่ ๑๒ เพราะโคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะโคแห่งเจ้าของโคอื่น ๆ แผดเสียงร้องกึกก้องปรากฏในสนามทั้งสามโลก ด้วยความทรนง

ด้านที่ ๒

โศลกที่ ๑ โรคทางร่างกายของประชาชนนี้ เป็นโรคทางใจที่เจ็บปวดยิ่ง เพราะว่าความทุกข์ของราษฎร แม้มิใช่ความทุกข์ของพระองค์ แต่เป็นความทุกข์ของเจ้าเมือง

โศลกที่ ๒ พระองค์พร้อมด้วยแพทย์ทั้งหลาย ผู้แกล้วกล้า และคงแก่เรียนในอายุรเวทและอัสตรเวทได้ฆ่าศัตรู คือโรคของประชาชน ด้วยอาวุธ คือเภษัช

โศลกที่ ๓ เมื่อพระองค์ได้ชำระโทษของประชาชนทั้งปวงโดยรอบแล้ว ได้ชำระโทษแห่งโรคทั้งหลาย เพราะโทษแห่งยุค

โศลกที่ ๔ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาล และรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยสุคตพร้อมด้วยรูปพระชิโนรสทั้งสองโดยรอบ เพื่อความสงบแห่งโรคของประชาชนตลอดไป

โศลกที่ ๕ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาลหลังนี้ และรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยสุคตพร้อมด้วยวิหารของพระสุคต ด้วยดวงจันทร์ คือพระหฤทัยในท้องฟ้า คือพระวรกายอันละเอียดอ่อน

โศลกที่ ๖ พระองค์ได้สร้างรูปจำลองของพระไวโรจนชินเจ้าที่ขึ้นต้นด้วย สูรยะและจันทนะ อันงดงามนี้ ให้เป็นผู้ทำลายโรคแห่งประชาชน ผู้มีโรคทั้งหลายในที่นี้

โศลกที่ ๗ เพื่อการรักษาพยาบาล ในที่นี้ จึงให้ผู้ดูแลสี่คน แพทย์สองคน บรรดาคนทั้งสาม คือจะเป็นบุรุษคนหนึ่ง หรือสตรีสองคน เป็นผู้ให้สถิติ

โศลกที่ ๘ ผู้มอบโรงพยาบาลหลังนี้ ได้แต่งตั้งให้บุรุษสองคนเป็นผู้ดูแลรักษาทรัพย์ เป็นผู้จ่ายยา เป็นผู้รับข้าวเปลือกและพืน

โศลกที่ ๙ ส่วนบุรุษสองคนเป็นผู้หุงต้ม เป็นผู้ดูแลรักษาและจ่ายน้ำในที่นี้ เป็นผู้หาดอกไม้และหญ้าบูชายัญ และเป็นผู้ทำความสะอาดเทวสถาน

โศลกที่ ๑๐ บุรุษสองคนเป็นผู้จัดพลีทาน เป็นผู้ทำบัตร จ่ายบัตรสลาก และเป็นผู้หาพืนเพื่อต้มยา

โศลกที่ ๑๑ บุรุษทั้งสิบสี่คนเป็นผู้ดูแลรักษาโรงพยาบาล และเป็นผู้ส่งยาแก่แพทย์ จึงรวมเป็นยี่สิบสองคน

โศลกที่ ๑๒ บรรดาบุคคลเหล่านั้น บุรุษคนหนึ่งและสตรีคนหนึ่ง แต่ละคนเป็นผู้ให้สถิติ ส่วนสตรีอีกหกคนเป็นผู้โม่เภษัชที่สันดาปด้วยน้ำ

ด้านที่ ๔

โศลกที่ ๑ – – – – – น้ำผึ้งเพื่อพระพุทธเจ้าก็เหมือนกัน
– – – – – ที่ควรใส่ใจแปดกำมือ

โศลกที่ ๒ – – – – – – คนเหล่านั้นเป็นผู้ทรงคุณธรรม
– – – – – – สิ่งเหล่านั้นอันบรมครูแห่งศรีราชวิหาร

โศลกที่ ๓ – – – – – – เสื้อยาวโดยเฉพาะสามผืนเป็นสิ่งที่ควรให้
– – – – – – สิบห้าคู่ ภาชนะสามใบ

โศลกที่ ๔ – – – – – – ข้าวสารเก้าขาริกา
– – – – – – เทียนขี้ผึ้งสามปละ ส่วนกฤษณาหกปละ

โศลกที่ ๕ พระราชาแม้เป็นผู้นำในหมู่ผู้มีใจโอบอ้อมอารีทั้งหลาย ผู้มีความคิดแห่งผู้มีความต้องการที่ถูกทำให้เกิดขึ้นแล้ว เพราะความห่วงใยในประโยชน์ของประชาชน พระองค์จึงได้ขอเสมอกะพระราชสิงหะแห่งเมืองกัมพุ และพระองค์ผู้ประเสริฐได้ประทานให้แล้ว

โศลกที่ ๖ สิ่งที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วนี้ เป็นสิ่งที่กระทำดีแล้ว สิ่งนี้ ซึ่งเป็นของท่าน อันท่านทั้งหลายพึงรักษา เพราะว่าสิ่งนี้นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ผู้รักษาเป็นผู้มีส่วนแห่งผลอย่างยอดเยี่ยมของผู้กระทำบุญ

โศลกที่ ๗ มนตรีใดอยู่ในราชธานี มนตรีนั้นนั่นเองควรได้รับการแต่งตั้งในที่นี้ในตำแหน่งผู้ปกครองเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ (อื่น) ไม่ควรถูกส่งมาที่นี่ รวมทั้งในการเก็บภาษีเป็นต้น และการงานอย่างอื่น

โศลกที่ ๘ ชนเหล่าใดเข้ามาในที่นี้ ชนเหล่านั้นแม้จะมีโทษหนักก็ไม่ควรถูกลงโทษ แต่ชนเหล่าใด ผู้อยู่ในที่นี้ ที่ชอบทำร้ายผู้อื่น ชนเหล่านั้นควรถูกลงโทษ และไม่ควรจะยกโทษให้

โศลกที่ ๙ พระราชาพระองค์นั้น ผู้ปรารถนาความสุขและประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวโลก ได้กล่าวแล้ว ซึ่งคำปณิธานนี้อีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ได้ยังสัตว์ทั้งหลายทั้งปวง ผู้จมลงในมหาสมุทรคือ ภพ ให้รอดพ้นไปได้ด้วยการกระทำความดีนั้น

โศลกที่ ๑๐ เจ้าแห่งกัมพุทั้งหลายเหล่าใด ผู้เอาใจใส่ต่อกุศล เป็นผู้รักษาสิ่งประดิษฐานนี้ของข้าพเจ้า เจ้าแห่งกัมพุเหล่านั้น พร้อมด้วยครอบครัว และมนตรีในเมืองที่เป็นมิตร จงได้รับโมกษปุระอันเป็นบรมสุข

โศลกที่ ๑๑ ด้วยเครื่องอุปโภคที่เป็นทิพย์มากมาย ซึ่งเป็นที่เพลิดเพลินอันตกแต่งแล้วด้วยเทพธิดาต่าง ๆ ที่ยินดีในความสุข เขาเหล่านั้นชนะอยู่ซึ่งยักษ์ทั้งหลาย (ทิติทนุชา) ด้วยอำนาจผู้มีกายเป็นทิพย์ พึงรุ่งเรืองในสวรรค์

โศลกที่ ๑๒ ท่านผู้ไม่มีอะไรเป็นของตนเอง หลังจากได้นำไปแล้ว ซึ่งสิ่งอันไม่มั่นคงโดยรอบ สู่ความมั่นคงในกาลข้างหน้า พึงรักษาทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนผู้ที่จะทำลายอกุศล ให้เป็นฐาน (ของชีวิต) ข้อนี้นับเป็นบุญกุศลของข้าพเจ้า

ศิลาจารึกเมืองพิมาย

อักษรขอม ภาษาสันสกฤต

ด้านที่ ๑

๑.	นโมวุทฺธายนิรฺมฺมาณ	(ธรฺมฺมสามฺโภคมูรฺตฺตเย)
๒.	ภาวาภาวทฺวยาตีโต	(ทฺวยาตฺมาโยนิราตฺมกः)
๓.	ไภษชฺยคุรุไวทูรฺยฺย	(ปฺรภราชชินนฺนเม)
๔.	เกฺษมาโรคฺยาณิชนฺยนฺเต	(เยน นามาปิ ศฺรุณฺวตามฺ)
๕.	ศฺรีสูรฺยฺยไวโรจนจนฺทฺโรจิः	(ศฺรีจนฺทฺรไวโรจนโรหิณิศः)
๖.	รุชานฺธการาปหเราปฺรชานำ	(มฺนินฺทฺรเมโรรฺชยตามุปานฺเต)
๗.	อาสีนฺนฤปศฺศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม	(เทวาตฺมชศฺศฺรีชยวรฺมฺมเทวः)
๘.	ชาโตชยาทิตฺยปเรศฺวรายำ	(เวทามฺวไรเกนฺทุภิราปฺตราชฺยः)
๙.	นิศฺเศษราชนฺยศิโรวตํส	(ปาทามฺวุชสฺสํยติสํหฺตริः)
๑๐.	ปรฺยฺยคฺรหีตฺสทฺคุณรตฺนภูษำ	(ยตฺกีรฺตฺติภารำวสุธางฺคนำยः)
๑๑.	สทามุทาวรฺทฺธิตทานวาริ	(สฺสทานวรฺทฺธิปฺรียสํปทาฒฺยः)
๑๒.	อิษฺฏยาหไวः กฺลิษฺฏสุราริกานฺโต	(ยः กฺฤษฺณกลฺโปปฺยวทาตวรุณः)
๑๓.	โยภฺยรฺถิตำภูปติภิรฺทุราปำ	ล (กฺษฺมีมุเปกฺษฺยสฺวยมภฺยุเปตามฺ)
๑๔.	ทิกฺษุทฺรุตำทฺลาทยติสฺมกีรฺตฺติ	ม (โหวิจิตฺรารุจิรินฺทฺริยาณามฺ)
๑๕.	ยํ วิกฺษฺยธามฺนาวิชิเตปีนาเถ	วุทฺเธฺ (ววกานฺตฺยาวิชิตญฺจกามมฺ)
๑๖.	ศุจนฺตฺยชนฺโตฺยนิชนามสารฺถํ	วนฺที (กฺฤตาริปฺรมทาः ปฺรจกฺรุः)
๑๗.	ปุณฺยายุษः กฺษีณตยายุเคนฺเตฺย	(กฺษยงฺคตายำกฺษยวตฺปฺรชายามฺ)
๑๘.	ปฺรชาปติः ปฺราคฺยุควทฺวิเตเน	โยภฺยุ (ตฺธิรฺติปูรฺณวฺฤษำสฺมฺฤทฺธามฺ)
๑๙.	ปฺฤทฺธฺยาสฺวรฺคฺคีกฺฤตำปฺฤถฺวี	มตฺวาม (รณทูษิตามฺ)
๒๐.	มรฺตฺยานามรตฺวาย	โยทิ (ศทฺเภษชามฺฤตมฺ)
๒๑.	ปุษฺยงฺกฺฤตีกฺฤตีกฺฤตฺย	ปูรฺณา (งฺคํ โยกโรทฺวฺฤษมฺ)

๒๒. ราชไวทฺยาจิกิตฺสฺยางฺฆฺริ ภงฺคนฺตฺริ (ยุคโทษตः)

๒๓. ชิตฺวานฺยโคปติวฺฤษํ ไสฺวรนฺตฺริ (ภุวนางฺคเน)

๒๔. ชฺฤมฺภเตนินทนฺธีรํ วฺฤโษย (ตฺปุษฺกลีกฺฤตः)

ด้านที่ ๓

๑. ..... – โทฺรณาทิเนทิเน

๒. ..... – คิภฺยः ปฺรติวาสรมฺ

๓. ..... – ษฺกฺฤตฺโว ภูปเตรฺนิเธः

๔. ..... – าทฺเธ จาปฺยุตฺตรายเณ

๕. ..... – ภิกฺษาทฺวยมฺวรมฺ

๖. ..... – ศฺวชาลามฺวรํ ทฺวยมฺ

๗. ..... – กศสฺสิกฺจทีปกः

๘. ..... – ปญฺจาปไลกศः

๙. ..... – รญฺจปฺรสฺจนฺติลนฺตถา

๑๐. ..... ฆฺฤตํโปฺรกฺตมเถาษธมฺ

๑๑. ..... ปุนฺนาคาเอกศः ปลมฺ

๑๒. ..... มาษํ กรฺปูรกํ ปุนः

๑๓. ..... ปฺรเตฺยกนฺตจฺจตุษฺฏยมฺ

๑๔. ..... โปฺรกฺตํ ปลจตุษฺฏยมฺ

๑๕. ..... ทงฺทงฺสาขฺยา อไถกศः

๑๖. ..... ศตปุษฺปํ ปลทฺวยมฺ

๑๗. ..... มริจํ ปฺรสฺจ เอกศः

๑๘. ..... เทฺวาปฺรจีวลสรฺษเปา

๑๙. ..... ปฤยาทารฺวฺวีจตุศฺฉิทา

๒๐. ..... จฺฉวฺยนฺตฺริปลเมกศः

๒๑. ..... เทวษฺษฏฺกุทฺวํ มธุ

๒๒. ..... สารฺทฺธทฺวิปฺรสฺจกํ สฺมฺฤตํ

๒๓. ..... ปฺรมุขาธรฺมฺมธาริณ:

๒๔. ..... วิหาราธฺยาปเกน เต

๒๕. ..... วรฺเษวรฺเษปฺรกลฺปิตมฺ

๒๖. ..... เอกโศรฺทฺธตฺริ วิมฺวิกา:

ด้านที่ ๔

๑. ติสฺโรวฺฤหตฺยษฺษทฺตฺรีศ ทฺยุคาทศกรา: ปทา:

๒. นวหสฺตาสฺตฺริยุศลา สฺตฺรปฺปาตฺรตฺริกํ ปุน:

๓. ทฺวิกฎฺฏิกํ ปญฺจทศํ ขาริกาสฺตนฺทุลาสฺตถา

๔. เอกโศทฺวาทศปลํ กฺฤษฺณาศฺรีวาสสิกฺจกมฺ

๕. ปฺรตฺยวทํวาสิษฺจตุ รฺษฺวิทนฺทาตวฺยเมกศ:

๖. ทศหสฺตายตานานฺทฺวา ทศยุคฺมานิวาสสามฺ

๗. นวหสฺตามฺวราณานฺตุ ยุคฺมานิทศปญฺจจ

๘. ติสฺโรวฺฤหตฺโยทฺวาทศ ขาริกาสฺตนฺทุลา: ปุน:

๙. ทฺวิกฎฺฏิกนฺตรปฺปาตฺร ตฺริตยํ ษทฺปไลรฺมฺมิเต

๑๐. เอกศสฺสิกฺถตกฺเกเทฺว กฺฤษฺณานวปไลรฺมฺมิตา

๑๑. วทนฺยวฺฤณฺฑาคฺรสโรบีราชา ปฺรชารฺถจินฺตาชนิตารฺถิภาว:

๑๒. ภูโยปฺยเสายาจตอิตฺยชสฺรํ ปฺรทิตฺสต: กมฺวุชราชสีหานฺ

๑๓. กฺฤตํมไยตตฺสุกฺฤตํภวทฺภิ สฺสํรกฺษณียํ ภวทียเมตตฺ

๑๔. ปุณฺยสฺย กรฺตุ: ผลภากฺปฺรกฺฤปฺฏํ สํรกฺษิเตตฺยุกฺตมิทํหิ วฺฤทฺไธ:

๑๕. โยราชธานฺยานฺนิหิต: ปฺรภุเตฺว มนฺตฺรี สเอวาตฺรนิโยชนีย:

๑๖. น เปฺรษิตวฺยา อิหกรฺมฺมการา: กราทิทาเนษุนจานฺยการฺยเย

๑๗. ปฺรตฺยคฺรโทษาอปีเทหินสฺเต นทณฺฑานียา อิหเย ปฺรวิษฺฎา:

๑๘. เต ทณฺฑนียาสฺตุนมรฺษณียา เยปฺราณีหีสานิรตา อิหสฺจา:

๑๙. ชคทฺธิตาตฺยรฺถตฺฤษสฺสราชา ปุนรฺวภาเษปฺรณิธานเมตตฺ

๒๐. ภวาวฺธิมคฺนาญฺชานตํา สมสฺตา มุตฺตารเยยํ สุกฺฤเตน เตน

๒๑. เยกมฺวุเชนฺทฺรา: กุศลานุรกฺตา อิมํา ปฺรติปฺจํา มม รกฺษิตาร:

๒๒. เตสานฺวยานฺตः ปุรมนฺตฺริ มิตฺตฺรานิรามยํ โมกฺษปุรํ ลเภรนฺ
๒๓. นานาทิวฺยางฺคนาภิรฺวิจิตรติ ภิรฺภูริทิวฺโยปโภไค
๒๔. รฺทิวฺเยยุรฺทิวฺยเทหาทิวิ ทิติทนุชาสฺเตชสา เต ชยนฺตः
๒๕. ทารฺฆฺยนฺนิตฺวาสมนฺตาทจลิต มนิศํรกฺษยาสฺวः ปฺรยาเณ
๒๖. เย นิเศฺรณี กริษฺยนฺตฺยกุศล ทลนํ ปุณฺยเมตนฺมทียมฺ

คำแปลด้านที่ ๑

โศลกที่ ๑ ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมาณกาย ธรรมกาย และสัมโภคกาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมันเป็นสอง ผู้หาอาตมันมิได้

โศลกที่ ๒ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมีคือ พระไภษัชยคุรุไวฑูรยะเพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรคแก่ประชาชน ผู้พึ่งอยู่แม้เพียงชื่อ

โศลกที่ ๓ พระศรีสูรยไวโรจนจันทโรจิ และพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีศะ ผู้ขจัดความมืดคือโรคของประชาชน ขอจงชนะที่เชิงเขา คือพระพุทธเจ้า

โศลกที่ ๔ ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าศรีธรณีนทรวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์อันยอดเยี่ยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

โศลกที่ ๕ พระองค์ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทั้งหมด ผู้มีศัตรูอันพระองค์ทรงชนะแล้วในสงครามได้รับแล้วซึ่งสตรีคือแผ่นดินผู้นำไปซึ่งเกียรติยศของพระองค์ ผู้มีรัตนะคือคุณความดีเป็นเครื่องประดับ

โศลกที่ ๖ ผู้มีสายน้ำคือทานอันพระองค์ให้เพิ่มขึ้นแล้วด้วยความเพลิดเพลินในกาลทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติคือทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รักแห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้วด้วยเครื่องสังเวย ผู้แม้เหมือนพระกฤษณะ แต่มีวรรณะขาว

โศลกที่ ๗ พระองค์ยังนางลักษมีผู้อันพระราชาทั้งหลายปรารถนาแล้ว ซึ่งได้โดยยากผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้แล้ว และยังนางกีรติผู้แล่นไปในทิศทั้งหลาย ให้ยินดีแล้ว น่าอัศจรรย์หนอ ความงามอันวิจิตรแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย

โศลกที่ ๘ สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหว้แล้ว แม้เมื่อสามีถูกชนะแล้วด้วยรัศมี เพราะเห็นพระองค์สละอยู่ซึ่งความเศร้าโศก เพราะเหมือนกะรู้ว่ากามเทพก็ถูกชนะด้วยความงาม (ของพระองค์) ได้กระทำแล้วซึ่งชื่อของตนให้มีความหมาย

โศลกที่ ๙ เมื่อประชาชนมีโรค ถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรม ด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นพระราชา ได้กระทำโคที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ

โศลกที่ ๑๐ พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดิน ถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรืองทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้สกปรกด้วยความตาย จึงแนะนำน้ำอมฤต คือเภษัช แก่มนุษย์ผู้ที่จะต้องตายเพื่อความไม่ตาย

โศลกที่ ๑๑ พระองค์ผู้ประสบความสำเร็จ ได้กระทำกิจที่ควรกระทำแล้ว คือ ได้กระทำกลียุคให้เป็นโคที่มีเท้าหักแล้ว เพราะโทษแห่งยุคทั้งสามให้มีร่างกายเต็มบริบูรณ์ ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง

โศลกที่ ๑๒ เพราะว่า โคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะโคแห่งเจ้าของโคอื่น ๆ แผดเสียงร้องกึกก้องปรากฏในสนามทั้งสามโลก ด้วยความทรนง

คำแปลด้านที่ ๓

โศลกที่ ๑	.....	โทรณะทุกวัน
	.....	แก่ผู้มีโรคทุกวัน
โศลกที่ ๒	.....	สามเวลาจากคลังแห่งพระราชา
	.....	ในกาลที่พระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศเหนือ
โศลกที่ ๓	.....	ภิกษาของ (โค) สองและเครื่องแต่งตัว
	.....	ผ้าสองผืน
โศลกที่ ๔	.....	เทียนไข
	.....	แต่ละอย่าง มีห้าปละ
โศลกที่ ๕	.....	น้ำมันหนึ่งปรัสถะ เช่นกัน
	.....	เนยใส เป็นโอสถที่กล่าวแล้ว

โศลกที่ ๖ ..... แต่ละอย่าง มีบุนนาคหนึ่งปละ
..... ถั่ว และการบูร อีก

โศลกที่ ๗ ..... เฉพาะอย่างหนึ่ง ๆ นั้นมีจำนวนสี่เท่า
..... สี่เท่าของปละที่กล่าวไว้

โศลกที่ ๘ ..... (สัตว์น้ำ) แต่ละอย่างชื่อว่าเหลือบ
..... ดอกไม้หนึ่งร้อยดอกจำนวนสองปละ

โศลกที่ ๙ ..... แต่ละอย่างมีพริกหนึ่งปรัสถะ
..... ผักทอดยอดจำนวนสองสรปะ

โศลกที่ ๑๐ ..... ใบไม้ ต้นไม้ และจตุรเฉท
..... แต่ละอย่างมีเปลือกไม้สามปละ

โศลกที่ ๑๑ ..... เทวะและน้ำผึ้งจำนวนหกกุฑุวะ
..... พร้อมกับสิ่งของที่ควรคำนึงถึงสองปรัสถะ

โศลกที่ ๑๒ ..... ผู้ทรงคุณธรรมเป็นประมุข
..... เหล่านั้น อันบรมครูแห่งวิหาร

โศลกที่ ๑๓ ..... ตกแต่งแล้วทุกปี
..... แต่ละอย่างมีตำลึงสามผลครึ่ง

คำแปลด้านที่ ๔

โศลกที่ ๑ เสื้อยาวสามตัว สิ่งของยาวสิบศอกสามสิบหกคู่ ที่ยาวเก้าคืบสามคู่กับภาชนะดีบุกอีกสามใบ

โศลกที่ ๒ ข้าวสารก็เหมือนกันคือ สองกัฏฏิกา กับสิบห้าขาริกา กฤษณา ยางสนขันและขี้ผึ้ง อย่างละสิบสองปละ

โศลกที่ ๓ ของสี่อย่างนี้ แต่ละอย่างเป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน เสื้อผ้าที่กำหนดให้ยาวสิบคืบจำนวนสิบสองคู่

โศลกที่ ๔ เครื่องแต่งตัวที่ยาวเก้าคืบรวมสิบห้าคู่ เสื้อยาวสามตัว กับข้าวสารอีกสิบสองขาริกา เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน

โศลกที่ ๕ กับข้าวสารอีกสองกัฏฏิกา แต่ละอย่างเป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน คือภาชนะดีบุกเก้าใบ เทียนขี้ผึ้งสองชนิด นับได้หกปละ กฤษณานับได้เก้าปละ

โศลกที่ ๖ พระราชาแม้เป็นผู้นำในหมู่ผู้มีใจโอบอ้อมอารีทั้งหลาย ผู้มีความคิดแห่งผู้มีความต้องการที่ถูกทำให้เกิดขึ้นแล้ว เพราะความห่วงใยในประโยชน์ของประชาชน พระองค์จึงได้ขอเสมอกะพระราชสิงหะแห่งเมืองกัมพุ และพระองค์ผู้ประเสริฐได้ประทานให้แล้ว

โศลกที่ ๗ สิ่งที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้วนี้ เป็นสิ่งที่กระทำดีแล้ว สิ่งนี้ซึ่งเป็นของท่าน อันท่านทั้งหลายพึงรักษา เพราะว่าสิ่งนี้นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ผู้รักษาเป็นผู้มีส่วนแห่งผลอย่างยอดเยี่ยมของผู้กระทำบุญ

โศลกที่ ๘ มนตรีใดอยู่ในราชธานี มนตรีนั้นนั่นเอง ควรได้รับการแต่งตั้งในที่นี้ในตำแหน่งผู้ปกครองเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ (อื่น) ไม่ควรถูกส่งมาที่นี้ รวมทั้งในการเก็บภาษีเป็นต้น และการงานอย่างอื่น

โศลกที่ ๙ ชนเหล่าใดเข้ามาในที่นี้ ชนเหล่านั้นแม้จะมีโทษหนัก ก็ไม่ควรถูกลงโทษ แต่ชนเหล่าใด ผู้อยู่ในที่นี้ที่ชอบทำร้ายผู้อื่น ชนเหล่านั้นควรถูกลงโทษ และไม่ควรจะยกโทษให้

โศลกที่ ๑๐ พระราชาพระองค์นั้น ผู้ปรารถนาความสุขและประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวโลก ได้กล่าวแล้วซึ่งคำปณิธานนี้อีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ได้ยังสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงผู้จมลงในมหาสมุทร คือภพ ให้รอดพ้นไปได้ด้วยการกระทำดีนั้น

โศลกที่ ๑๑ เจ้าแห่งกัมพุทั้งหลายใด ผู้เอาใจใส่ต่อกุศล เป็นผู้รักษาสิ่งประดิษฐานนี้ของข้าพเจ้า เจ้าแห่งกัมพุเหล่านั้นพร้อมด้วยครอบครัว และมนตรีในเมืองที่เป็นมิตรจงได้รับโมกษปุระ อันเป็นบรมสุข

โศลกที่ ๑๒ ด้วยเครื่องอุปโภคที่เป็นทิพย์มากมาย ซึ่งเป็นที่เพลิดเพลินอันตกแต่งแล้วด้วยนางเทพธิดาต่าง ๆ ที่ยินดีในความสุข เขาเหล่านั้นชนะอยู่ซึ่งยักษ์ทั้งหลาย (ทิติทนุชา) ด้วยอำนาจผู้มีกายเป็นทิพย์ พึงรุ่งเรืองในสวรรค์

โศลกที่ ๑๓ ท่านผู้ไม่มีอะไรเป็นของตัวเอง หลังจากได้นำไปแล้ว ซึ่งสิ่งอันไม่มั่นคงโดยรอบ สู่ความมั่นคง ในกาลข้างหน้า พึงรักษาทั้งกลางวัน และกลางคืน ส่วนผู้ที่จะทำลายอกุศลให้เป็นฐาน (ของชีวิต) ข้อนี้นับเป็นบุญกุศลของข้าพเจ้า

13005418

ศิลาจารึกปราสาทตาเมี่ยนโตจ

อักษรขอม ภาษาสันสกฤต

ด้านที่ ๑

๑. นโมวุทฺธายนิรฺมฺมาณ ธรฺมฺมสามฺโภคมูรฺตฺตเย
๒. ภาวาภาวทฺวยาติโต ทฺวยาตฺมาโยนิราตฺมกः
๓. ไภษชฺยคุรุไวฑูรฺยฺย ปฺรภราชชินนฺนเม
๔. เกฺษมาโรคฺยาณิ ชนฺยนฺเต เยน นามาปิ ศฺฤณฺวตาม
๕. ศฺรีสูรฺยฺยไวโรจนจณฺฑฺฑโรจิ ศฺศฺรีจนฺทฺรไวโรจนโรหิณีศः
๖. รุชานฺธการาปหเราปฺรชานำ มุนีนฺทฺรเมโรรฺชยตามุปานฺเต
๗. อาสีนฺนฤปศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม เทวาตฺมชศฺศฺรีชยวรฺมฺมเทวः
๘. ชาโตชยาทิตฺยปุเรศฺวรายำ เวทามฺวไรเกนฺทฺภิราปฺตราชฺยः
๙. นิศฺเศษราชนฺยศิโรวตํส ปาทามฺวุชสฺสํยติ สํหฺฤตาริः
๑๐. ปรฺยฺยคฺรหีตฺสทฺคุณรตฺนภูษำ ยตฺกีรฺตฺติหารำ วสฺธางฺคนำ ยः
๑๑. สทามุทาวรฺทฺธิตทานวาริ สฺสทานวรฺทฺธิปฺรียสํปทาฒฺยः
๑๒. อิษฺฏยาหไวः กฺลิษฺฏสุราริกานฺโต ยः กฺฤษฺณกลฺโปปฺยวทาตวรฺณः
๑๓. โยภฺยรฺถิตำ ภูปติภิรฺทฺราปำ ลกฺษฺมีมุเปกฺษฺยยมภฺยุเปตำ
๑๔. ทิกฺษุทฺรุตำหฺลาทยติสฺมกีรฺตฺติ มโหวิจิตฺรารุจิรินฺทฺริยาณามฺ
๑๕. ยํ วิกฺษฺยธามฺนาวิชิเตปิ นาเถ วุทฺเธฺววกานฺตฺยาวิชิตญฺจากามมฺ
๑๖. ศฺจนฺตฺยชนฺโตฺยนิชนามสารฺถํ วนฺทีกฺฤตาริปฺรทาः ปฺรจกฺรุः
๑๗. ปุณฺยายุษ : กฺษีณตยายุเคนฺเตฺย กฺษยงฺคตายำกฺษยวตฺปฺรชายำ
๑๘. ปฺรชาปติ : ปฺราคฺยุควทฺวิเตเน โยภฺยุตฺธิรฺติปูรฺณวฺฤตำสมฺฤทฺธามฺ
๑๙. ปฺฤทฺธฺยา สฺวรฺคฺคีกฺฤตำปฺฤถฺว มตฺวา มรณทูษิตามฺ
๒๐. มรฺตฺตฺยานามมรตฺวาย โยทิศฺทฺเภษชามฺฤตมฺ
๒๑. ปุษฺยงฺกฺฤตีกฺฤตีกฺฤตฺย ปูรฺณางฺคํ โยกโรทฺวฺฤษมฺ

PROPERTIES OF
RAMKHAM[illegible]ENG UNIVERSITY

๒๒. ราชไวทฺยากิจิตฺสฺยางฆฺริ	ภงฺคนฺตฺริยุคโทษต:
๒๓. ชิตฺวานฺยโคปติวฺฤษํ	ไสฺวรนฺตฺริภุวนางฺคเน
๒๔. ชฺฤมฺภเตนินทนฺธีรํ	วฺฤโษยตฺปุษฺกลีกฺฤต:

ด้านที่ ๒

๑. เทหินานฺเทหโรโคย	.....ตรามฺ
๒. ราษฺฏรทุ: ขํหิภรฺตฺฤณา	.....ตฺมน:
๓. อายุรฺวฺเวทาสฺตฺร	.....วิศารไท:
๔. โยฆาตย.....	....รีนฺเภษชายุไธ:
๕. สรฺวฺเวษามปราธานฺย	.....นฺ
๖. ยุคาปราเธน รุชา	.....
๗. สาโรคฺยศาลํ ปริโต	ไภ.....
๘. สารฺทฺธฺชิเนารสาภฺยําย	สฺสทาศา.....
๙. สวฺยธาทิทมาโรคฺย	ศาลํสสุคตาลยมฺ
๑๐. ไภษชฺยสุคตฺยโจปา	เทหามฺวรหฺฤทินฺทุนา
๑๑. โส ศิษฺจิปทิเมาจาตฺร	โรคิณํา โรคาฆาติเนา
๑๒. ศฺรีมนฺเตา สูรฺยฺยจนฺทฺราทิ	ไวโร.....เชา
๑๓. จิกิตฺสฺยา อตฺรจตฺวาโร	.....ตโย:
๑๔. ปุมาเนก: สฺตฺริเยา.....	.....
๑๕. นิธิปาล: ปุมาเน.....	.....กะ
๑๖. วฺรีหิเภษชกาษฺจานา	.....ทายิน:
๑๗. ปาจเกาปตฺตฺร.....	.....วาคาวิโศธเกา
๑๘. นเราวาริปฺร.....	.....กาษฺจทายิเนา
๑๙. เทฺวาจไภษชฺย.....	.....เภษชปฺรทา:
๒๐. อาโรคฺยศาลรกฺษาศฺจ	....ปญฺจเตปริจารกา:
๒๑. ปีณฺทิตาทศเตษานฺตุ	สฺจิติทา เอกศ: ปุมานฺ
๒๒. สฺตฺริไจกาเทฺวสฺตฺริเยา	วาริ.....เภษชมรฺทิเก

๒๓. เทฺวตฺวรีหฺยวฆาตินฺเยา มิศฺราสฺตา: ปริจาริกา:

๒๔. จตสฺรสฺสฺจิติทายินฺยา เวตาสาเมกศ : สฺตฺริเยา

ด้านที่ ๓

๑. เต สรฺวฺเวบีณฺฑิตาสฺสารฺทฺธํ สฺจิติไทรฺภิษวาทย:

๒. จตุรฺวฺวีศติราขฺยาตา: นราษทฺทฺวีศติสฺสฺตฺริย:

๓. ตนฺทุลา เทวปูชางฺคา เอกโทฺรณา ทิเนทิเน

๔. เศษา ยชฺญา: ปฺรทาตวฺยา โรคิภฺย: ปุรติวาสรมฺ

๕. คฺราหฺยนฺตฺริเวลมนฺวปฺท นฺนิธานานฺนฺฤปเตริทมฺ

๖. ปฺรเตฺยกญฺไจตฺรปูรฺณมฺยำ ศฺราทฺเธจาปฺยุตฺตรายเณ

๗. สารฺทฺธทฺวิวิมฺวิกาไจกา โคภิกฺษาชาลมมฺวรมฺ

๘. รกฺตานฺตปารฺศฺวเมกญฺจ เธาตามฺวรยุคทฺวยมฺ

๙. ปฺรเตฺยกนฺตริปเล กฺฤษฺณา ตกฺเกเทฺว สิกฺจทีปก:

๑๐. เอกสฺตฺริปลกศฺไจก ปลาศฺจตฺวาร เอกศ:

๑๑. มธุปฺรสฺจทฺวยํ คฺราหฺย นฺติลปฺรสฺจทฺวยนฺตถา

๑๒. กุทฺวตฺรยมานนฺตุ ฆฺฤตํ โปฺรกฺตมเถาษธมฺ

๑๓. ยวาณีบีปฺปลีเรณุ ปุนฺนาคา: ปาทเอกศ:

๑๔. สทฺธิมาหชาติผเล เทฺวกรฺปฺปูรนฺตฺริวิมฺวกมฺ

๑๕. โตตฺถชีรฺณกฺษารหิงฺคุ ปฺรเตฺยกนฺตจฺจตุษฺฏยมฺ

๑๖. ตฺริมาษํ ศรฺกฺกรายาสฺตุ ปลเมกํ สปาทกมฺ

๑๗. ตฺรยสฺสตฺตฺวา: ชลจรา: ทงฺทงฺสาขฺยาอไถกศ:

๑๘. ศฺริวาสญฺจนฺทนนฺทานฺยํ สตปุษฺปนฺตฺริปาทกมฺ

๑๙. เอลานาครกรฺกเกาล มริจํ กุทฺวํ สมฺฤตมฺ

๒๐. เอไกกํ เต ทฺวิกุทฺเว เทฺวปฺรจิวลศรฺษเป

๒๑. ตฺวเคกมุษฺฏิทารฺวฺเยกา ปฤยาวีศติรษฺฏ จ

๒๒. กนฺทงฺหลายชนฺสฺยปฺทารุ จฺฉวฺยํ สฺยาเทกศ: ปลมฺ

๒๓. ตฺริปาทโก มิตฺตฺรเทโว คฺราหฺโย ทฺวิกฺทฺวํ มธุ
๒๔. ตาวานฺศุทฺโทถเสาวีรํ สวาทํกฺทฺวตฺรยมฺ

ด้านที่ ๔

๑. เทฺวายาชเกาตทณก ไศฺจกเสฺต ธรฺมฺมธาริณ:
๒. ตฺรโยนิโยชฺยาศฺศฺรีราช วิหาราธฺยาปเกน จ
๓. ปฺรตฺยยทนฺทศหสฺตานา นฺเทยนฺเตษุ ยุคตฺรยมฺ
๔. วาสสานฺนวหสฺตานำ ยุคฺมานิทฺวาทไศกศ:
๕. ปฺรตฺเยกนฺนวขารฺยฺยศฺจ ตนฺทุลานานฺตไถกศ:
๖. สารฺธฺไทกกฏฺฏิกํ ปาตฺร ตฺรีตยนฺตฺราปุษํสฺมฺฤตมฺ
๗. วทนฺย วฺฤนฺทาคฺรสโรบีราชา ปฺรชารฺถจินฺตาชนิตารฺถภาว:
๘. ภูโยปฺยเสายาจตอิตฺยชสฺรํ ปฺรทิตฺสต: กมฺวุชราชสีหานฺ
๙. กฺฤตํ มไยตตฺ สุกฺฤตํภวทฺภิ สฺสํรกฺษณียํ ภวทียเมตตฺ
๑๐. ปุณฺยสฺยกรฺตุ : ผลภากฺปฺรกฺฤษฺฏํ สํรกฺษิเตตฺยุกฺตมิทํหิ วฺฤทฺไธ:
๑๑. โย ราชธานฺยานฺนิหิต: ปฺรภุเตฺว มนฺตฺรีสเอวาตฺรนิโยชนีย:
๑๒. น เปฺรชิตวฺยา อิหกรฺมฺมการา: กราทิทาเนษุ นจานฺยการฺยเย
๑๓. ปฺรตฺยคฺรโทษาอปีเทหินสฺเต น ทณฺฑานียา อิหเย ปฺรวิษฺฏา:
๑๔. เต ทณฺฑานียาสฺตุนมรฺษณียา เย ปฺราณีหีสานิรตาอิหสฺจา:
๑๕. ชคทฺธิตาตฺยรถตฺฤษสฺสราชา ปุนรฺวภาเษปฺรณิธานเมตตฺ
๑๖. ภวาวฺธิมคฺนาญฺชานตำ สมสฺตา มุตฺตารเยยํ สุกฺฤเตน เตน
๑๗. เย กมฺวุเชนฺทฺรา: กุศลานุรกฺตา อิมำ ปฺรติษฺจำ มม รกฺษิตาร:
๑๘. เตสานฺวยานฺต : ปุรมนฺตฺริมิตฺตฺรา นิรามยํ โมกฺษปุรฺณา
๑๙. นานาทิวฺยางฺคณาภิรฺวฺวิจิต รติภิรฺภูริทิโวฺยปโภไค
๒๐. รฺทิเวฺยยุรฺทิวฺยเทหาทิวิ ทิติทนุชำสฺเตชสำ เตชยนฺต:
๒๑. ทารฺฆฺยนฺ นีตฺวา สมนฺตาท จลิตมนิ สํรกฺษยาสฺว: ปฺรยาเณ
๒๒. เย นิเศฺรณี กริษฺยนฺตฺย กุศลทลนํ ปุณฺยเมตนฺมทียมฺ

คำแปลด้านที่ ๑

โศลกที่ ๑ ขอความนอบน้อมจงมีแด่พระพุทธเจ้า ผู้มีนิรมาณกาย ธรรมกายและสัมโภคกาย ผู้ล่วงพ้นภาวะและอภาวะทั้งสอง ผู้มีอาตมันเป็นสอง ผู้หาอาตมันมิได้

โศลกที่ ๒ ข้าพเจ้าขอนมัสการพระชินะ ผู้เป็นราชาแห่งรัศมีคือพระไภษัชยคุรุไวฑูรยะ เพราะพระองค์ จึงเกิดความเกษม และความไม่มีโรค แก่ประชาชน ผู้พึ่งอยู่แม้เพียงชื่อ

โศลกที่ ๓ พระศรีสูรยไวโรจนจันทโรจิ และพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีศะ ผู้ขจัดความมืดคือโรคของประชาชน ขอจงชนะที่เชิงเขา คือพระพุทธเจ้า

โศลกที่ ๔ ได้มีพระเจ้าแผ่นดินนามว่า ศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้า-ศรีธรณีนทรวรมัน ผู้ประสูติแต่เจ้าหญิงแห่งเมืองชยาทิตยปุระ ผู้ได้รับราชสมบัติเพราะพระจันทร์อันยอดเยี่ยมบนท้องฟ้า คือ พระเวท

โศลกที่ ๕ พระองค์ ผู้มีพระบาทเหมือนดอกบัว เป็นเครื่องประดับเหนือเศียรของพระราชาทั้งหมด ผู้มีศัตรูอันพระองค์ทรงชนะแล้วในสงคราม ได้รับแล้วซึ่งสตรี คือแผ่นดินผู้นำไปซึ่งเกียรติยศของพระองค์ ผู้มีรัตนะคือคุณความดีเป็นเครื่องประดับ

โศลกที่ ๖ ผู้มีสายน้ำคือ ทาน อันพระองค์ให้เพิ่มขึ้นแล้วด้วยความเพลิดเพลินในการทุกเมื่อ ผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์สมบัติคือ ทานและความเจริญรุ่งเรือง ผู้เป็นที่รัก แห่งศัตรูของเทพที่พระองค์ทรงให้ลำบากแล้วด้วยเครื่องสังเวย ผู้แม้เหมือนพระกฤษณะแต่มีวรรณะขาว

โศลกที่ ๗ พระองค์ยังนางลักษมี ผู้อันพระราชาทั้งหลายปรารถนาแล้ว ซึ่งได้โดยยาก ผู้ทรงอุเบกขา ซึ่งเข้ามาใกล้และแล้วยังนางกีรติ ผู้แล่นไปในทิศทั้งหลาย ให้ยินดีแล้ว น่าอัศจรรย์หนอ ! ความงามอันวิจิตรแห่งอินทรีย์ทั้งหลาย

โศลกที่ ๘ สตรีทั้งหลาย ผู้มีศัตรูอันตนไหว้แล้ว แม้เมื่อสามีถูกชนะแล้วด้วยรัศมีเพราะเห็นพระองค์ สละอยู่ซึ่งความเศร้าโศก เพราะเหมือนกะรู้ว่า กามเทพก็ถูกชนะด้วยความงาม (ของพระองค์) ได้กระทำแล้วซึ่งชื่อของตนให้มีความหมาย

โศลกที่ ๙ เมื่อประชาชนมีโรค ถึงความหายนะ ตามภาวะแห่งกรรมด้วยการสิ้นไปแห่งอายุเพราะบุญ พระองค์ผู้เป็นพระราชาได้กระทำโค ที่สมบูรณ์ทั้งสาม เพื่อประกาศยุคอันประเสริฐ

โศลกที่ ๑๐ พระองค์คิดแล้วว่า แผ่นดินถูกทำให้เป็นสวรรค์ด้วยความรุ่งเรือง ทั้ง ๆ ที่ถูกทำให้สกปรกด้วยความตาย จึงแนะนำน้ำอมฤต คือ เภษัชแก่มนุษย์ผู้ที่จะต้องตายเพื่อความไม่ตาย

โศลกที่ ๑๑ พระองค์ผู้ประสบความสำเร็จ ได้กระทำกิจที่ควรกระทำแล้ว คือ ได้กระทำกลียุคให้เป็นโคที่มีเท้าหักแล้ว เพราะโทษแห่งยุคทั้งสาม ให้มีร่างกายเต็มบริบูรณ์ด้วยการรักษาของแพทย์หลวง

โศลกที่ ๑๒ เพราะโคนั้น ถูกทำให้สมบูรณ์แล้ว หลังจากชนะโคแห่งเจ้าเมืองอื่น ๆ แผดเสียงร้องกึกก้องปรากฏในสนามทั้งสามโลก ด้วยความทรนง

ด้านที่ ๒

โศลกที่ ๑ โรคทางร่างกายของประชาชนนี้.....เพราะว่า ความทุกข์ของราษฎร.....ของเจ้าเมือง

โศลกที่ ๒ พระองค์พร้อมด้วย.....ผู้แกล้วกล้า.....ในอายุรเวทและอัสตรเวท ได้ฆ่า.....ด้วยอาวุธคือ เภษัช

โศลกที่ ๓ .....โทษของประชาชนทั้งปวง.....เพราะโทษแห่งยุค

โศลกที่ ๔ .....โรงพยาบาล..... พร้อมด้วยรูปพระชิโนรสทั้งสองโดยรอบ..... ตลอดไป

โศลกที่ ๕ พระองค์ได้สร้างโรงพยาบาลหลังนี้ และรูปพระโพธิสัตว์ไภษัชยสุคต พร้อมด้วยวิหารของพระสุคต ด้วยดวงจันทร์คือ พระหฤทัย ในท้องฟ้าคือพระวรกายอันละเอียดอ่อน

โศลกที่ ๖ พระองค์ได้สร้าง.....ของพระไวโรจนชินเจ้าที่ขึ้นต้นด้วยสูรยะและจันทนะอันงดงามนี้ ให้เป็นผู้ทำลายโรค แห่งประชาชนผู้มีโรคทั้งหลาย ในที่นี้

โศลกที่ ๗ เพื่อการรักษาพยาบาลในที่นี้.....สี่.....สาม คือบุรุษคนหนึ่ง และสตรีสองคน.....

โศลกที่ ๘ ผู้มอบ.....บุรุษคนหนึ่งเป็นผู้ดูแลทรัพย์.....เป็นผู้หาข้าวเปลือก ยา และพืน

โศลกที่ ๙ บุรุษสองคนเป็นผู้หุงต้ม.....ทำความสะอาด.....เป็นผู้ส่งพืน.....น้ำ.....

โศลกที่ ๑๐ และแพทย์สองคน.....เป็นผู้จ่ายยา ธุรการเหล่านั้นห้าคน.....เป็นผู้รักษาโรงพยาบาล

โศลกที่ ๑๑ ส่วนบรรดาชนเหล่านั้นรวมสิบคน เป็นผู้ให้สถิติ แต่ละคน บุรุษกับสตรีหนึ่งและสตรีอีกสองเป็นผู้โม่เภษัช.....น้ำ

โศลกที่ ๑๒ บรรดาสตรีเหล่านั้น ผู้ตำข้าวเปลือกสองคนกับผู้ให้สถิติสี่คนรวมเป็นสตรีธุรการ

ด้านที่ ๓

โศลกที่ ๑ ชนเหล่านั้นทั้งหมดซึ่งเป็นผู้รู้ต่อเภษัชพร้อมด้วยผู้ให้สถิติเป็นบุรุษนับได้ยี่สิบสี่คน เป็นสตรีนับได้ยี่สิบหกคน

โศลกที่ ๒ ข้าวสารเป็นเครื่องบูชาเทวรูปหนึ่งโทรณะ เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน เครื่องพลีทานที่เหลือเป็นสิ่งที่ควรให้แก่ผู้มีโรคทั้งหลายทุกวัน

โศลกที่ ๓ สิ่งบูชายัญ นี้ พึงรับได้จากคลังของพระราชาสามเวลา แต่ละอย่างควรให้ในวันเพ็ญเดือนไจตระ และในพิธีศารท ในกาลที่พระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศเหนือ

โศลกที่ ๔ พร้อมด้วยผลตำลึงหนึ่งผล อาหารโค ผ้าลายดอก เครื่องนุ่งห่มสีแดงผืนหนึ่งและเครื่องนุ่งห่มสีขาวสองคู่เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน

โศลกที่ ๕ เฉพาะอย่างหนึ่ง ๆ มีกฤษณาสามปละ ขี้ผึ้งสอง เทียนขี้ผึ้งแต่ละอย่างอันหนึ่งสามปละ อีกอันหนึ่งสี่ปละ เป็นสิ่งที่ควรให้ทุกวัน

โศลกที่ ๖ สิ่งที่ควรได้รับมีน้ำผึ้งสองปรัสถะ น้ำมันสองปรัสถะเช่นกัน ส่วนเนยใสสามกุฑุวะเป็นโอสถตามที่กล่าวแล้ว

โศลกที่ ๗ ข้าวบาลีย์ ดีปลีผง และบุนนาค แต่ละอย่างหนักหนึ่งบาท จันทน์เทศที่ชั่งให้เท่ากันจำนวนสองผล การบูรและตำลึงสามผล

โศลกที่ ๘ ผลกระวานเล็ก กำยาน เกลือ และมหาหิงคุ์ แต่ละอย่างจำนวนสี่เท่าของสิ่งที่กล่าวข้างต้น ถั่วฝักยาวสามฝัก ส่วนน้ำตาลกรวดหนึ่งปละให้หนักหนึ่งบาท

โศลกที่ ๙ สัตว์ที่เที่ยวไปในน้ำ แต่ละอย่างที่เรียกว่า เหลือบจำนวนสามตัว ไม้จันทน์ยางสนข้น ดอกไม้หนึ่งร้อยดอกหรือหนักสามบาท ก็เป็นสิ่งที่ควรให้

โศลกที่ ๑๐ ผลกระวานใหญ่ ขิงแห้ง พริกไทยพันธุ์ขาว กำหนดไว้หนึ่งกุฑุวะ สิ่งเหล่านั้นอย่างหนึ่ง ๆ หนักสองกุฑุวะ ผักทอดยอดหนักสองศรปะ

โศลกที่ ๑๑ อบเชยหนึ่งกำมือ หญ้ากระด้างก็หนึ่งกำมือ กิ่งไม้จำนวนยี่สิบแปดกิ่ง น้ำกะเทียมและเปลือกของมัน แต่ละอย่างหนักหนึ่งปละ

โศลกที่ ๑๒ มิตรเทวะ[๑]ที่ควรถือเอาหนักสามบาท น้ำผึ้งสองกุฑุวะ พริกขี้หนูก็เท่านั้น พุทราหนึ่งลูกและน้ำดอกไม้สามกุฑุวะ

ด้านที่ ๔

โศลกที่ ๑ ผู้ประกอบพิธีบูชายัญสองคน ผู้เป็นโหราจารย์หนึ่งคน คนทั้งสามเหล่านั้น เป็นผู้ทรงคุณธรรม อยู่ในการบังคับบัญชาของบรมครูแห่งศรีราชวิหาร

โศลกที่ ๒ บรรดาชนเหล่านั้น ของกำนัลแต่ละอย่างที่ควรให้มีผ้ายาวสิบคืบสามคู่ และผ้ายาวเก้าคืบสิบสองคู่

โศลกที่ ๓ อีกประเภทหนึ่ง ข้าวสารเก้าขาริกา พร้อมด้วย ภาชนะดีบุกที่บรรจุได้สองกัฏฏิกา จำนวนเก้าใบ

โศลกที่ ๔ พระราชา แม้เป็นผู้นำในหมู่ผู้มีใจโอบอ้อมอารีทั้งหลายผู้มีความคิดแห่งผู้มีความต้องการที่ถูกทำให้เกิดขึ้นแล้ว เพราะความห่วงใยในประโยชน์ของประชาชน พระองค์จึงได้ขอเสมอกะพระราชสิงหะแห่งเมืองกัมพุ และพระองค์ผู้ประเสริฐได้ประทานให้แล้ว

โศลกที่ ๕ สิ่งที่ข้าพเจ้าได้กระทำแล้ว เป็นสิ่งที่กระทำดีแล้ว สิ่งนี้ซึ่งเป็นของท่าน อันท่านทั้งหลายพึงรักษา เพราะว่าสิ่งนี้นักปราชญ์ทั้งหลายกล่าวว่า ผู้รักษาเป็นผู้มีส่วนแห่งผลอย่างยอดเยี่ยมของผู้กระทำบุญ

โศลกที่ ๖ มนตรีใดอยู่ในราชธานี มนตรีนั้นนั่นเอง ควรได้รับการแต่งตั้งในที่นี้ ในตำแหน่งผู้ปกครองเจ้าหน้าที่ เจ้าหน้าที่ (อื่น) ไม่ควรถูกส่งมาที่นี้ รวมทั้งการเก็บภาษีเป็นต้น และการงานอย่างอื่น

โศลกที่ ๗ ชนเหล่าใดเข้ามาในที่นี้ ชนเหล่านั้น แม้จะมีโทษหนักก็ไม่ควรถูกลงโทษ แต่ชนเหล่าใด ผู้อยู่ในที่นี้ที่ชอบทำร้ายผู้อื่น ชนเหล่านั้นควรถูกลงโทษและไม่ควรจะยกโทษให้

โศลกที่ ๘ พระราชาพระองนั้น ผู้ปรารถนาความสุข และประโยชน์อย่างยิ่งแก่ชาวโลก ได้กล่าวแล้วซึ่งคำปณิธานนี้ อีกครั้งหนึ่งว่า พระองค์ยังสัตว์ทั้งหลายทั้งปวงผู้จมลงในมหาสมุทรคือ ภพ ให้รอดพ้นไปได้ ด้วยการกระทำความดี นั้น

---

๑ ไม่ทราบความหมายภาษาไทย ตามศัพท์ แปลว่า เทวดาผู้เป็นมิตร แต่ในที่นี้ เป็นชื่อเครื่องยาโบราณชนิดหนึ่ง จึงขอแปลทับศัพท์ไว้

โศลกที่ ๙ เจ้าแห่งกัมพุทั้งหลายเหล่าใด ผู้เอาใจใส่ต่อกุศลเป็นผู้รักษาสิ่งประดิษฐานนี้ของข้าพเจ้า เจ้าแห่งกัมพุเหล่านั้น พร้อมด้วยครอบครัว และมนตรีในเมืองที่เป็นมิตร จงเป็นผู้สมบูรณ์ด้วยโมกษะอันเป็นบรมสุข

โศลกที่ ๑๐ ด้วยเครื่องอุปโภคที่เป็นทิพย์มากมาย ซึ่งเป็นที่เพลิดเพลินอันตกแต่งแล้วด้วยนางเทพธิดาต่าง ๆ ที่ยินดีในความสุข เขาเหล่านั้นชนะอยู่ซึ่งยักษ์ทั้งหลาย (ทิติทนุชา) ด้วยอำนาจ ผู้มีกายเป็นทิพย์ พึงรุ่งเรืองในสวรรค์

โศลกที่ ๑๑ ท่านผู้ไม่มีอะไรเป็นของตนเอง หลังจากได้นำไปแล้วซึ่งสิ่งอันไม่มั่นคงโดยรอบสู่ความมั่นคง ในกาลข้างหน้า พึงรักษาทั้งกลางวันและกลางคืน ส่วนผู้ที่จะทำลายอกุศล ให้เป็นฐาน (ของชีวิต) ข้อนี้นับเป็นบุญกุศลของข้าพเจ้า

วิเคราะห์ เปรียบเทียบ

วิธีการเปรียบเทียบเป็นสิ่งสำคัญยิ่งที่จะให้เห็นข้อแตกต่างของจารึกทั้ง ๔ หลัก ทั้งจะทำให้เห็นความเหมือนกันของจารึกแห่งพระราชาองค์เดียวกัน ซึ่งจะนำไปสู่การวินิจฉัยในประเด็นต่าง ๆ ได้เป็นอย่างดี การเปรียบเทียบในที่นี้จะทำได้เพียงรูปลักษณะของหลักจารึก ตัวอักษรที่จารึก และข้อความที่จารึกเท่านั้น โดยนำข้อมูลจากทะเบียนประวัติจารึกมาเปรียบในด้านรูปลักษณะของหลักจารึกดังนี้

รูปทรงของหลักจารึกมีลักษณะเหมือนกันทั้งสี่หลัก คือ เป็นรูปทรงกระโจมหรือทรงยอ มีลักษณะเป็นสี่เหลี่ยมด้านเท่าเหมือนกัน

อักษรจารึกก็เหมือนกันทั้ง ๔ หลักคืออักษรขอม และอยู่ในพุทธศตวรรษเดียวกันคือ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ เนื้อวัตถุของหลักจารึกเป็นหินทรายละเอียดเหมือนกันทั้ง ๔ หลัก

ภาษาที่ใช้เป็นภาษาสันสกฤตทั้ง ๔ หลัก แต่ละหลักมี ๔ ด้าน แต่ละด้านมีบรรทัดอักษรใกล้เคียงกัน คือทั้ง ๔ หลัก ด้านที่ ๑ และที่ ๒ มี ๒๔ บรรทัดเท่ากัน ส่วนด้านที่ ๒ ของจารึกพิมายชำรุด ด้านที่ ๓ จารึกปราสาทกับจารึกปราสาทตาเมียนโตจมี ๒๔ บรรทัดเท่ากัน จารึกพิมายมี ๒๖ บรรทัด ส่วนจารึกด่านประคำ ชำรุด ด้านที่ ๔ จารึกปราสาทกับจารึกพิมายมี ๒๖ บรรทัดเท่ากัน จารึกด่านประคำมี ๒๔ บรรทัด ส่วนจารึกปราสาทตาเมียนโตจมี ๒๒ บรรทัด

ขนาดของจารึกก็มีส่วนใกล้เคียงกันมาก คือจารึกปราสาทมีส่วนสูงของหลักจารึก ๗๘ ซม. จารึกด่านประคำสูง ๑๑๗ ซม. จารึกพิมายสูง ๑๐๖ ซม. จารึกปราสาทตาเมียนโตจสูง ๑๑๖ ซม.

ส่วนกว้างของหลักจารึก จารึกปราสาทกว้าง ๓๑.๕ ซม. จารึกด่านประคำกว้าง ๓๓ ซม. จารึกพิมายกว้าง ๒๖ ซม. จารึกปราสาทตาเมียนโตจกว้าง ๓๔ ซม.

ส่วนหนาของหลักจารึก จารึกปราสาทหนา ๓๐.๕ ซม. จารึกด่านประคำหนา ๓๒ ซม. จารึกพิมายหนา ๒๐ ซม. จารึกปราสาทตาเมียนโตจหนา ๒๗ ซม.

สถานที่พบหลักจารึก จารึกปราสาทพบที่ อำเภอปราสาท จ. สุรินทร์ จารึกด่านประคำพบที่ ต. ด่านประคำ อ. นางรอง จ. บุรีรัมย์ จารึกพิมายพบที่ อ. พิมาย จ. นครราชสีมา จารึกปราสาทตาเมียนโตจพบที่ ปราสาทตาเมียนโตจ จ. สุรินทร์

ตารางเปรียบเทียบหลักจารึก

	จารึกปราสาท	จารึกด่านประคำ	ปราสาทตาเมียนโตจ	จารึกพิมาย
รูปทรงจารึก	ทรงกระโจม	ทรงกระโจม	ทรงกระโจม	ทรงกระโจม
อักษร	ขอม	ขอม	ขอม	ขอม
ภาษา	สันสกฤต	สันสกฤต	สันสกฤต	สันสกฤต
ศักราช	พุทธศตวรรษที่ ๑๘	พุทธศตวรรษที่ ๑๘	พุทธศตวรรษที่ ๑๘	พุทธศตวรรษที่ ๑๘
กว้าง	๓๑.๕ ซม.	๓๓ ซม.	๓๔ ซม.	๒๖ ซม.
สูง	๗๘ ซม.	๑๑๗ ซม.	๑๑๖ ซม.	๑๐๖ ซม.
หนา	๓๐.๕ ซม.	๓๒ ซม.	๒๗ ซม.	๒๐ ซม.
ด้าน	๔	๔	๔	๔
ด้านที่ ๑	๒๔ บรรทัด	๒๔ บรรทัด	๒๔ บรรทัด	๒๔ บรรทัด
ด้านที่ ๒	๒๔ บรรทัด	๒๔ บรรทัด	๒๔ บรรทัด	ชำรุด
ด้านที่ ๓	๒๔ บรรทัด	ชำรุด	๒๔ บรรทัด	๒๖ บรรทัด
ด้านที่ ๔	๒๖ บรรทัด	๒๔ บรรทัด	๒๒ บรรทัด	๒๖ บรรทัด
วัตถุจารึก	หินทราย	หินทราย	หินทราย	หินทราย
ลักษณะ	สี่เหลี่ยม	สี่เหลี่ยม	สี่เหลี่ยม	สี่เหลี่ยม
สถานที่พบ	อ. ปราสาท จ. สุรินทร์	ต. ด่านประคำ อ. นางรอง จ. บุรีรัมย์	ปราสาทตาเมียนโตจ จ. สุรินทร์	อ. พิมาย จ. นครราชสีมา

ข้อความของการจารึกเป็นอีกประเด็นหนึ่งที่ควรจะเปรียบเทียบให้เห็นความเหมือนกันและต่างกัน อันจะนำไปสู่การวินิจฉัยในลำดับต่อไป

ด้านที่ ๑ ของจารึกทั้ง ๔ หลัก มีข้อความเหมือนกันทุกประการ เริ่มต้นด้วยการแสดงความนอบน้อมต่อพระพุทธเจ้าและนมัสการพระไภษัชยคุรุไวฑูรยะ ผู้เป็นมงคลนามต่อการป้องกันโรค พระศรีสูรยไวโรจนจันทโรจิและพระศรีจันทรไวโรจนโรหิณีศะ ผู้มีบารมีที่ขจัดโรคได้ แล้วกล่าวถึงพระเจ้าศรีชัยวรมัน ผู้เป็นโอรสของพระเจ้าธรณีนทรวรมัน ว่า ได้ครองราชสมบัติ เป็นพระราชาที่มีความสามารถในการรบมาก จนเป็นที่เกรงขามของกษัตริย์ใกล้เคียงทั้งหลาย เป็นผู้มีร่างกายสง่างามดุจกามเทพ เป็นผู้มีเมตตาธรรม จนเป็นที่รักใคร่ของประชาชนทั่วไป รวมทั้งศัตรูของพระองค์ก็ยังนับถือพระองค์ได้นำความเจริญรุ่งเรืองมาสู่อาณาจักรด้วยการขจัดความอดอยาก และโรคภัยไข้เจ็บของประชาชนนับว่าพระองค์ได้ขจัดกลียุคให้เป็นภัทรยุคได้อย่างแท้จริง

ด้านที่ ๒ จารึกพิมายชำรุดหักหายไปทั้งหมด จารึกด่านประคำ กับจารึกปราสาทเหมือนกันทุกประการ ส่วนจารึกปราสาทตาเมียนโตจ จะเหมือนกันกับจารึกด่านประคำกับจารึกปราสาทเฉพาะบรรทัดที่ ๑–๑๔ เท่านั้น ส่วนบรรทัดที่ ๑๕–๒๒ จะแตกต่างกันไป ฉะนั้นจึงเก็บข้อความของจารึกด่านประคำกับจารึกปราสาท เป็นหลักก่อน จึงจะนำข้อความที่แตกต่างกันของจารึกปราสาทตาเมียนโตจมาเปรียบเทียบ ทั้ง ๔ หลักเริ่มด้านที่ ๒ ด้วยการกล่าวถึงโรคที่เกิดขึ้นแก่ประชาชน ก็เหมือนเกิดขึ้นแก่องค์ราชา ในฐานะเป็นเจ้าเมือง ฉะนั้น หลังจากปราบกลียุคแล้วพระองค์จึงได้รวบรวมแพทย์หลวงจัดสร้างสถานพยาบาล เพื่อขจัดโรคของประชาชน พร้อมทั้งสร้างรูปบูชาของพระไภษัชยสุคต พระสูรยโวโรจนะ และพระจันทรไวโรจนะไว้ประจำสถาพยาบาลด้วย เพื่อป้องกันโรคภัยทั้งหลาย

ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๕–๒๒ เป็นการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ประจำสถานพยาบาลในแผนกต่าง ๆ เช่นผู้ดูแลสถานพยาบาล แพทย์ ผู้จ่ายยา ผู้หุงต้ม ผู้ดูแลเทวสถาน และผู้โม่เภษัช เป็นต้น รวมยี่สิบสองคน แต่ ๒ โศลกในด้านที่ ๓ บอกจำนวนรวมอีกครั้งหนึ่งว่า บุรุษนับได้ ๓๒ คน สตรีรวม ๘ คน รวมทั้งหมดเป็น ๙๘ คน เมื่อนับดูบุคคลที่ปรากฏในหลักศิลาจารึกแล้วก็หาครบ ๙๘ คนไม่ เข้าใจว่าคงมีหน้าที่อื่น ๆ ที่มิได้ระบุไว้ในหลักจารึกด้วย

ส่วนศิลาจารึกปราสาทตาเมียนโตจ ตอนปลายของด้านที่ ๒ รวมทั้งหมดได้ ๑๐ คนกับสตรีอีก ๔ คน เป็น ๑๔ คน แต่โศลกที่ ๑ ด้านที่ ๓ บอกจำนวนรวมทั้งหมด บุรุษนับได้ ๒๔ คน สตรีนับได้ ๒๖ คน จึงเป็น ๕๐ คน คงอยู่ในลักษณะเดียวกันคือ รวมทั้งผู้ที่มิได้ระบุไว้ในจารึกด้วย

เมื่อเปรียบเทียบจำนวนเจ้าหน้าที่ประจำสถานพยาบาลแล้ว จะเห็นว่า มีมากกว่ากันอยู่มิใช่น้อย นั้นคือข้อมูลที่แสดงให้เห็นว่า สถานพยาบาลเหล่านั้น มีขนาดเล็ก–ใหญ่ กว่ากันมิใช่น้อยด้วย

ด้านที่ ๓ จารึกด่านประคำชำรุดทั้งหมด ส่วนจารึกพิมาย ชำรุดหักหายไปหนึ่งซีก จึงไม่สามารถนำมาเปรียบเทียบเนื้อหาของจารึกได้ คงจะนำมาเปรียบเทียบได้เฉพาะ ๒ หลัก คือจารึกปราสาท กับจารึกประสาทตาเมียนโตจ ข้อความของจารึกด้านที่ ๓ นี้เหมือนกัน คือกล่าวถึงสิ่งที่มอบให้แก่สถานพยาบาลและเทวสถานเป็นรายวัน โดยเบิกจากคลังของพระราชา ทั้งสองจารึกวัตถุที่มอบให้เหมือนกัน ต่างกันแต่ว่า จำนวนมากน้อยกว่ากันเท่านั้น เช่นจารึกปราสาท มอบผ้าขาวให้แก่สถานพยาบาล ๖ ผืน ส่วนจารึกประสาทตาเมียนโตจมอบให้ ๒ คู่ เพื่อให้เห็นความแตกต่างของจำนวน จึงขอเปรียบเทียบโดยตารางดังนี้

ตารางเปรียบเทียบจำนวนวัตถุ

ที่	วัตถุที่มอบให้	จารึกปราสาท	จารึกปราสาทตา-เมียนโตจ	ลักษะนาม	มาตราวัด	ตวง
๑	ผลตำลึง	–	๓			ผล
๒	อาหารโค	๒	๑		ปละ	
๓	ผ้าลายดอกสีแดง	๑	๑		ผืน	
๔	ผ้าห่มสีขาว	๖	๒	ผืน		คู่
๕	กฤษณา	๕	๓		ปละ	
๖	ขี้ผึ้ง	–	๒			ปละ
๗	เทียนขี้ผึ้ง	๗	๓–๔		ปละ	
๘	น้ำผึ้ง	๔	๒		ปรัสถะ	
๙	น้ำมัน	๓	๒		ปรัสถะ	
๑๐	เนยใส	๑	๓	ปรัสถะ		กุฑุวะ
๑๑	ข้าวบาลีย์	–	๑			บาท
๑๒	ดีปลีผง	–	๑			บาท

ที่	วัตถุที่มอบให้	จารึกปราสาท	จารึกปราสาทตาเมียนโตจ	ลักษะนาม	มาตราวัด	ตวง
๑๓	บุนนาค	๒	๑		บาท	
๑๔	จันทน์เทศ	๓	๒		ผล	
๑๕	การบูร	—	๑			
๑๖	ผลกระวานเล็ก	๑	๔		บาท	
๑๗	กำยาน	๑	๔		บาท	
๑๘	เกลือ	๑	๔		บาท	
๑๙	มหาหิงคุ์	๑	๔		บาท	
๒๐	ถั่วผักยาว	—	๓			ผัก
๒๑	น้ำตาลกรวด	๒	๑		ปละ	
๒๒	เหลือบ	๕	๓		ตัว	
๒๓	ยางสนข้น	๑	๑		ปละ	
๒๔	ดอกไม้	๑๐๐	๑๐๐		ดอก	
๒๕	ผลกระวานใหญ่	—	๒			กุฑุวะ
๒๖	ขิงแห้ง	—	๒			กุฑุวะ
๒๗	พริกไทยขาว	๒	๒	ปรัสถะ		กุฑุวะ
๒๘	ผักทอดยอด	๒	๒		สรปะ	
๒๙	อบเชย	๑½	๑		กำมือ	
๓๐	กระเทียม	๑	๑	บาท		ปละ
๓๑	มิตรเทวะ	๑	๓		บาท	
๓๒	พริกขี้หนู	๓	—	กุฑุวะ		
๓๓	พุทรา	๑	๑	ปรัสถะ		ลูก
๓๔	น้ำดอกไม้	—	๓			กุฑุวะ
๓๕	ข้าวบูชาเทวรูป	๑	๑		โทรณะ	

ด้านที่ ๔ ของจารึกทั้ง ๔ หลัก โศลกต้นๆ ของด้านนี้ จะกล่าวถึงสิ่งของที่มอบให้สถานพยาบาลและเทวสถาน ต่อจากด้านที่ ๓ เหมือนกันทั้ง ๔ หลัก คือจารึกปราสาทตั้งแต่โศลกที่ ๑-๕ จารึกด่านประคำตั้งแต่โศลกที่ ๑-๔ แต่ด้านซ้ายมือของโศลกชำรุดทั้งหมด จึงไม่อาจนำมาเปรียบเทียบได้ จารึกพิมาย โศลกที่ ๑-๕ และจารึกปราสาทตาเมียนโตจโศลกที่ ๑-๓ จึงพอจะเปรียบโดยตารางถึงจำนวนวัตถุได้ดังนี้

ที่	วัตถุที่มอบให้	จารึกปราสาท	จารึกพิมาย	จารึกปราสาทตา-เมียนโตจ	ลักษณะนาม-วัด-ตวง
๑	เสื้อยาว	–	๓	–	ตัว
๒	สิ่งของยาว ๑๐ ศอก	–	๓๖	–	คู่
	ยาว ๙ คืบ	–	๓	–	คู่
๓	ภาชนะดีบุก	๙	๓+๙	๙	ใบ
๔	ข้าวสาร	–	๒+๒	–	กัฏฏิกา
	ข้าวสาร	๑๒	๕	๙	ขาริกา
๕	ยางสนข้น	–	๑๒	–	ปละ
๖	ขี้ผึ้ง	–	๑๒	–	ปละ
๗	เสื้อผ้ายาว ๑๐ คืบ	ชำรุด	๑๒	๓	คู่
๘	เครื่องแต่งตัว ๙ คืบ	–	๑๕	๑๒	คู่
๙	เสื้อยาวอีก	–	๓	–	ตัว
๑๐	ข้าวสารอีก	–	๑๒	–	ขาริกา
๑๑	เทียนขี้ผึ้ง	๓	๖	–	ปละ
๑๒	กฤษณา	๖	๙	–	ปละ

โศลกต่อไปจะมีข้อความที่เหมือนกันทุกประการ คือ จารึกปราสาทตั้งแต่โศลกที่ ๖-๑๓ จารึกพิมายตั้งแต่โศลกที่ ๖-๑๓ เช่นกัน ส่วนจารึกด่านประคำตั้งแต่โศลกที่ ๕-๑๒ จารึกปราสาทตาเมียนโตจตั้งแต่ ๖-๑๓ ข้อความกล่าวถึงพระราชาผู้มีความโอบอ้อมอารีได้ก่อสร้างถาวรวัตถุ (สถาน

พยาบาลและเทวสถาน) ให้เป็นของประชาชน ทุกคนจึงต้องช่วยกันดูแลรักษา และกล่าวถึงการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ในเมืองว่าควรแต่งตั้งจากคนในท้องถิ่น ไม่ควรตั้งคนที่ย้ายมาจากเมืองอื่น และกล่าวถึงการทำโทษว่า คนในท้องถิ่นหรือคนมาอยู่ในเมืองนี้แล้ว ถ้าทำร้ายผู้อื่นก็ควรถูกลงโทษ ถ้ามีโทษมาจากเมืองอื่นแล้วมาอยู่ที่นี้ ก็ควรจะยกโทษให้ เพราะพระองค์ปรารถนาความสุขต่อประชาชนอย่างแท้จริง จึงต้องการให้ประชาชนพ้นจากความเดือดร้อน สามโศลกสุดท้ายของจารึกกล่าวถึงคำอธิษฐานของพระองค์ว่า ขอให้ชาวเมืองกัมพุในอนาคตเป็นผู้รักษาสิ่งประดิษฐานของพระองค์ จงถึงโมกษะ และสมบูรณ์ด้วยทิพย์สมบัติในสวรรค์ ส่วนผู้ที่มีศรัทธา (ต่อเทวสถาน) สร้างบุญกุศลเป็นพื้นฐานของชีวิตก็เป็นบุญกุศลแก่พระองค์ด้วย

การเปรียบเทียบด้วยคำจารึกและตัวอักษร โดยพิจารณาถึงการใช้ถ้อยคำเหมือนกันหรือต่างกันอย่างไร และลักษณะของการจารึกอักษรที่ต่างกันบางคำด้วย จะแยกกล่าวแต่ละด้านของจารึกทั้ง ๔ หลักในขณะเดียวกัน เพื่อให้เห็นความแตกต่างที่มีอยู่ของแต่ละหลักได้อย่างชัดเจน

ด้านที่ ๑ ทั้งข้อความและคำจารึกจะเหมือนกันทุกประการ จะต่างกันบ้างก็เฉพาะการใช้หลักภาษา และความบกพร่องของการจารึกเท่านั้น คำว่า **จนฺทฺโรจิ: ในบรรทัดที่ ๕** ของจารึกปราสาท จารึกพิมายและจารึกด่านประคำ ก็เหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจเป็น จณฺฑฺฑฺโรจิศฺ โดยหลักภาษาแปลง : (วิสรคะ) เป็น ศฺ ไม่ถือว่าผิด เพราะมี ศฺ อยู่หลังหรือจะคงไว้เป็น : อย่างเดิมก็ได้ แต่การสะกด ตัวอักษร จณฺฑฺฑโรจิศฺ ใช้ ณฺ ฑฺ และซ้อน ฑฺ เพิ่มอีก ๑ ตัว แสดงให้เห็นถึงการใช้ภาษาเก่ากว่ากัน หรือไม่ก็ใช้หลักภาษาผิด

คำว่า นฤปศฺศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม ในบรรทัดที่ ๗ ของจารึกปราสาท จารึกพิมาย และจารึกด่านประคำ ก็เหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจเป็น นฤปศฺรีธรณีนฺทฺรวรฺมฺม ขาดอักษร ศฺ ไปหนึ่งตัว คงเป็นการบกพร่องของการจารึก

คำว่า อุเปกฺษฺยสฺวยมภฺยุเปตามฺ ในบรรทัดที่ ๑๓ ของจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำก็เหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจเป็น อุเปกฺษฺยยมภฺยุเปตำ ตกอักษร สฺว และนิคหิตไม่แปลงเป็น มฺ ในเมื่ออยู่สุดประโยค เป็นการผิดหลักการใช้ภาษา

คำว่า ปฺรชายามฺ ในบรรทัดที่ ๑๗ ของจารึกปราสาท จารึกด่านประคำเหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็น ปฺรชายำ นิคหิตไม่แปลงเป็น มฺ ในเมื่ออยู่สุดประโยคเช่นกัน

คำว่า ทฺลาทยติสฺม ในบรรทัดที่ ๑๔ ของจารึกด่านประคำและจารึกพิมาย จะเหมือนกัน แต่จารึกปราสาทและจารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็น หฺลาทยติสฺม คงจะเป็นการผิดพลาดเมื่อจารึกอักษร หฺ เป็นอักษร ทฺ

คำว่า วิเตเน ในบรรทัดที่ ๑๘ ของจารึกปราสาท จารึกพิมายและจารึกปราสาทตาเมียนโตจเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำเป็น วิเกเน น่าจะเป็นการพลั้งเผลอของผู้จารึกมากกว่า

และคำว่า ปูรฺณวฺฤษำ ในบรรทัดเดียวกันนี้ จารึกปราสาท จารึกด่านประคำเหมือนกัน แต่จารึกประสาทตาเมียนโตจ เป็น ปูรฺณวฺฤตำ โดยประกอบเป็นบทคุณ แต่ความหมายอย่างเดียวกัน

คำว่า สฺวรฺคี ในบรรทัดที่ ๑๙ ของจารึกด่านประคำ แต่จารึกปราสาทจารึกพิมายและจารึกปราสาทตาเมียนโตจเป็น สฺวรฺคฺคี เป็นการใช้ซ้อนอักษรที่อยู่หลัง รฺ ตามหลักของการใช้ภาษาโบราณ

ในบรรทัดเดียวกันนี้ คำว่า ปฺฤถฺวิํ ของจารึกด่านประคำ จารึกปราสาทและจารึกพิมายจะเหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็น ปฺฤถฺว ซึ่งตกสระ อิ กับ ํ (นิคหิต) ไป

คำว่า ทิศฺทฺ ในบรรทัดที่ ๒๐ ของจารึกปราสาท แต่จารึกด่านประคำเป็น ทิคฺทฺ เมื่อจารึกคงลืมใส่ขีดตัดเส้นให้เป็นอักษร ศ ส่วนจารึกพิมาย และปราสาทตาเมียนโตจชำรุด

คำว่า วฺฤษํ ในบรรทัดที่ ๒๓ ของจารึกปราสาท จารึกพิมายและจารึกปราสาทตาเบียนโตจ เหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำเป็น วฺฤษ ซึ่งก็ตก ํ (นิคหิต) ไปเช่นกัน

คำว่า ปุษฺกลีกฺฤตฺ: ในบรรทัดที่ ๒๔ ของจารึกปราสาทและปราสาทตาเมียนโตจเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำ เป็น ปุปฺกลีกฺฤตฺ: คงเผลอลืมใส่ขีดเครื่องหมายอักษร ษ ส่วนจารึกพิมาย ชำรุด

ทั้งหมดนี้เป็นการเปรียบเทียบให้เห็นความถูก–ผิดของถ้อยคำในจารึกทั้ง ๔ หลัก เฉพาะด้านที่ ๑ เท่านั้น เพื่อผู้สนใจจะเห็นได้อย่างชัดเจน จึงขอทำเป็นตารางเปรียบเทียบถ้อยคำดังนี้

ตารางเปรียบเทียบคำที่ต่างกัน ด้านที่ ๑

ที่	คำ	บรรทัดที่	จารึกปราสาท	ปราสาทตา-เมียนโตจ	ด่านประคำ	พิมาย
๑	จนฺทฺโรจิ:	๕	จนฺทฺโรจิ:	จณฺฑฺโรจิศฺ	จนฺทฺโรจิ:	จนฺทฺโรจิ:
๒	นฺฤปศฺศฺรี–	๗	นฺฤปศฺศฺรี–	นฺฤปศฺรี–	นฺฤปศฺศฺรี–	นฺฤปศฺศฺรี–
๓	อุเปกฺษฺยสฺวยม	๑๓	อุเปกฺษฺยสฺวยม	อุเปกฺษฺยยม	อุเปกฺษฺยสฺวยม	ชำรุด
๔	ภฺยุเปตามฺ	๑๓	ภฺยุเปตามฺ	ภฺยุเปตำ	ภฺยุเปตามฺ	ชำรุด
๕	ทฺลาทยติสฺม	๑๔	หฺลาทยติสฺม	หฺลาทยติสฺม	ทฺลาทยติสฺม	ทฺลาทยติสฺม
๖	ปฺรชายามฺ	๑๗	ปฺรชายามฺ	ปฺรชายำ	ปฺราชายามฺ	ชำรุด
๗	วิเตเน	๑๘	วิเตเน	วิเตเน	วิเกเน	วิเตเน
๘	ปูรฺณวฺฤษำ	๑๘	ปูรฺณวฺฤษำ	ปูรฺณวฺฤตำ	ปูรฺณวฺฤษำ	ชำรุด
๙	สฺวรฺคี	๑๙	สฺวรฺคฺคี	สฺวรฺคฺคี	สฺวรฺคี	สฺวรฺคฺคี
๑๐	ปฺฤถฺวิํ	๑๙	ปฺฤถฺวิํ	ปฺฤถฺว	ปฺฤถฺวิํ	ปฺฤถฺวิํ
๑๑	ทิศทฺ	๒๐	ทิศทฺ	ชำรุด	ทิคทฺ	ชำรุด
๑๒	วฺฤษํ	๒๓	วฺฤษํ	วฺฤษํ	วฺฤษ	วฺฤษํ
๑๓	ปุษฺกลีกฺฤต:	๒๔	ปุษฺกลีกฺฤต:	ปุษฺกลีกฺฤต:	ปุปฺกลีกฺฤต:	ชำรุด

ด้านที่ ๒ จารึกประสาทกับจารึกด่านประคำจะเหมือนกันทุกประการ ทั้งอักษรจารึกและข้อความจารึก แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจจะเหมือนกันกับจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำเพียง ๑๔ บรรทัดต้นเท่านั้น ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑๕–๒๔ จะมีข้อความต่างกัน แต่ความหมายก็คล้ายคลึงกัน เพียงแต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจได้สลับตำแหน่งคำจารึกในโศลกเสียบ้าง ลดจำนวนนามที่เป็นทวิพจน์ลงเป็นเอกพจน์บ้างเช่น นิธิปาเลา ในจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำเป็นทวิพจน์ หมายถึงสองคน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็นนิธิปาล: เอกพจน์หมายถึงคนเดียว การสลับตำแหน่งถ้อยคำเช่น ปตฺตฺร ในโศลกที่ ๙ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ เลื่อนขึ้นมาจากโศลกที่ ๑๐ ของจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำ การตัดคำและเพิ่มคำใหม่เข้ามาแทน เช่น คฺราหเกาวฺรีหิกาษฺจานา

ในโศลกที่ ๘ ของจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำ แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็น วฺรีหิเภษช-กาษฺจานา สองบาทคาถาว่า วาริสนฺตาปไภษชฺยเปษการฺยฺยสฺตุษฏฺสฺตฺริย : ในบรรทัดที่ ๒๔ ของจารึกปราสาทและจารึกด่านประคำ เลื่อนขึ้นมาเป็นบรรทัดที่ ๒๒ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ โดยสลับตำแหน่งถ้อยคำและเปลี่ยนศัพท์เล็กน้อยเป็น สฺตฺริไจกาเทฺวสฺตฺริเยา วาริ....เภษชมรฺทิเก ความหมายของจารึกปราสาทและด่านประคำว่า "ส่วนสตรีหกคนเป็นผู้บดยาที่สันดาปด้วยน้ำ" แต่ความหมายของปราสาทตาเมียนโตจว่า "สตรีสามคนเป็นผู้บดยาที่สันดาปด้วยน้ำ" เปลี่ยนศัพท์จาก เปษการฺยฺย มาเป็นมรฺทิก ซึ่งความหมายก็เหมือนกันคือ บด หรือ โม่ และเปลี่ยนจำนวนบุคคลจาก หก มาเป็น สาม

บาทคาถาว่า เทฺวตฺวฺรีหฺยวฆาตินฺเยา ในบรรทัดที่ ๒๓ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ เลื่อนมาจากด้านที่ ๓ บรรทัดที่ ๑ ของจารึกปราสาทและจารึกปราสาทด่านประคำ

สองบาทคาถาว่า "ปีณฺฑิตาทศเตษานฺตุ สฺจิติทาเอกศ: ปุมานฺ ในบรรทัดที่ ๒๑ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจความว่า บรรดาชนเหล่านั้น รวมเป็นบุรุษ ๑๐ คน แต่ละคนเป็นผู้ให้สถิติ แต่จารึกปราสาทและจารึกด่านประคำ เป็น "นราศฺจตุรทศาโรคฺย ศาลา สํรกฺษิณ: ปุน:" ความว่าชนอีก ๑๔ คน เป็นผู้รักษาสถานพยาบาล จะเห็นว่า สับเปลี่ยนตำแหน่งโศลกกัน คือข้อความในบรรทัดที่ ๒๑ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ จะอยู่ในบรรทัดที่ ๒๓ ของจารึกปราสาทและด่าน-ประคำ ฉะนั้นข้อความทั้งหมดยังเหมือนกัน เพียงสลับตำแหน่งถ้อยคำเท่านั้น

ด้านที่ ๓ จารึกด่านประคำชำรุดทั้งหมด ส่วนจารึกพิมายชำรุดไปหนึ่งซีกจึงไม่อาจนำมาเปรียบเทียบได้ ฉะนั้นจะนำมาเปรียบเทียบเฉพาะสองหลักคือ จารึกปราสาทกับจารึกปราสาทตา-เมียนโตจเท่านั้น

บรรทัดที่ ๑-๔ ของจารึกปราสาทเป็นการอธิบายถึงตำแหน่งหน้าที่ของผู้ดูแลสถานพยา-บาลต่อจากด้านที่ ๒ ส่วนจารึกปราสาทตาเมียนโตจ ตั้งแต่บรรทัดที่ ๑-๒ เป็นการอธิบายถึงตำแหน่งเจ้าหน้าที่ของผู้ดูแลสถานพยาบาลต่อจากด้านที่ ๒ เช่นกัน

บรรรัดที่ ๕-๒๔ ของจารึกปราสาท และบรรทัดที่ ๓-๒๔ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็นการอธิบายถึงวัตถุสิ่งของอันเป็นเครื่องใช้และเครื่องประกอบเภษัช ที่มอบให้แก่สถานพยาบาลเป็นรายวัน

ที่น่าประหลาดใจก็คือ บรรทัดที่ ๕-๖ ของจารึกประสาทกับบรรทัดที่ ๓-๔ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ จะเหมือนกันทุกประการเพียงโศลกเดียวเท่านั้น นอกนั้นจะต่างกันทั้งหมดโดย

ศัพท์ทางอักษรแต่ความหมายจะคล้ายคลึงกัน แม้ในจารึกพิมายที่มีส่วนเหลือเพียงซีกหนึ่งของบรรทัดที่ ๑–๒ ก็เหมือนกันกับบรรทัดที่ ๓–๔ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจและบรรทัดที่ ๕–๖ ของจารึกปราสาทอันเป็นเครื่องชี้ว่า จารึกทั้งหมดนี้มีความสัมพันธ์กันหรือไม่ก็เป็นการคัดลอกต่อเนื่องกันมาแล้วเปลี่ยนข้อความบ้างเพื่อให้เหมาะกับสถานพยาบาลประจำท้องถิ่นนั้น ๆ อย่างเช่น โศลกที่ ๓ หรือบรรทัดที่ ๕–๖ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจว่า

คฺราหยนฺตฺริเวลมนฺวปฺท นฺนิธานานฺนฺฤปเตริทมฺ
ปฺรเตฺยกญฺไจตฺรปูรฺณมฺยำ ศฺราทฺเธจาปฺยุตฺตรายเณ

ส่วนโศลกที่ ๔ หรือ บรรทัดที่ ๗–๘ ของจารึกปราสาทว่า

ปฺรติวรฺษนฺตฺวิทํ คฺราหฺยํ ตฺริษฺกฺฤตฺโวภูปเตรฺนิเธ :
ปฺรตฺเยกญฺไจตฺรปูรฺณมฺยำ ศฺราทฺเธจาปฺยุตฺตรายเณ

จะเห็นว่าความหมายเหมือนกันทุกประการ เพียงแต่สลับตำแหน่งคำศัพท์และใช้ศัพท์ไวพจน์กันบ้างเท่านั้น เช่น ตฺริเวล กับ ตฺริษฺกฺฤตฺโว เป็นศัพท์ไวพจน์ของกันและกัน จึงนำมาใช้แทนกัน แม้โศลกอื่น ๆ ตลอดไปจนจบด้านที่ ๓ นี้ ก็มีลักษณะโดยนัยเดียวกัน

ส่วนจารึกพิมาย ซึ่งเหลือเพียงหนึ่งซีกพอจะเป็นที่สังเกตได้ว่า มีความแตกต่างจากจารึกอีก ๓ หลักอยู่บ้าง โดยเพิ่มวัตถุที่ควรให้แก่สถานพยาบาลบ้าง โดยการนำโศลกที่มีอยู่ในด้านที่ ๔ ของจารึกปราสาท และปราสาทตาเมียนโตจมาไว้ในด้านที่ ๓ นี้ด้วย จึงทำให้ด้านที่ ๓ ของจารึกพิมายกลายเป็น ๒๖ บรรทัด ในขณะที่จารึกปราสาทและจกรึกปราสาทตาเมียนโตจมีเพียง ๒๔ บรรทัดเท่านั้น

ด้านที่ ๔ จะต่างกันเฉพาะบรรทัดต้น ๆ เท่านั้น คือจารึกปราสาทตั้งแต่บรรทัดที่ ๑–๑๐ จารึกปราสาทตาเมียนโตจตั้งแต่บรรทัดที่ ๑–๖ จารึกด่านประคำตั้งแต่บรรทัดที่ ๑–๘ และจารึกพิมายตั้งแต่บรรทัดที่ ๑–๑๐ นอกนั้นจะเหมือนกันทุกประการ จะต่างกันเฉพาะการจารึกอักษรบกพร่องไปบ้างเท่านั้น

ในส่วนที่แตกต่างกันนี้ มีจารึกปราสาทตาเมียนโตจกับจารึกพิมายเท่านั้นที่สมบูรณ์ พอจะนำมาเปรียบเทียบได้อย่างครบถ้วน จารึกปราสาทและจารึกด่านประคำมีชำรุดไปบ้างเป็นบางส่วน จึงนำมาประกอบการเปรียบเทียบได้เฉพาะบางส่วน

จารึกปราสาทตาเมียนโตจเริ่มต้นด้วยการกล่าวถึงสิ่งที่ควรมอบให้แก่ผู้ดูแลเทวสถาน เป็นโศลกที่ ๑ ว่า

เทฺวายาชเกาตทณก ไศฺจกเสฺต ธรฺมฺมธาริณ:
ตฺรโยนิโยชฺยาศฺศฺรีราช วิหาราธฺยาปเกน จ

โศลกนี้จะมีเหมือนกันทั้ง ๔ หลัก แต่สลับตำแหน่งกัน โดยจารึกพิมาย นำไปไว้ในด้านที่ ๓ เป็นโศลกที่ ๑๒ โดยเปลี่ยนคำว่า ไศฺจกเสฺต เป็นปฺรมุขา และเปลี่ยนคำว่า จ เป็น เต ซึ่งคงพยางค์ไว้ครบตามลักษณะของฉันทลักษณ์ ส่วนจารึกปราสาทกับจารึกปราสาทตาเมียนโตจ จะเหมือนกันทุกประการ แต่จารึกด่านประคำ บาทคาถาว่า ตฺรโยนิโยชฺยาศฺศฺรีราช ส่วนหน้าของบาทชำรุดหายไป คงเหลือเพียง วฺยาศฺศฺรีราช อักษร วฺ ที่อยู่หน้า ยา นั้นจะไม่เหมือนกับจารึกประสาทและจารึกปราสาทตาเมียนโตจ ซึ่งมีอักษร ชฺ อยู่หน้า แสดงให้เห็นถึงการใช้คำใหม่เข้ามาแทนคำว่า ตฺรโยนิชฺ จึงเป็นที่น่าเสียดายที่ชำรุดหายไป

โศลกที่ ๒ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจว่า

ปฺรตฺยฺยทนฺทศหสฺตานา นฺเทยนฺเตษฺยุคตฺรยมฺ
วาสสานฺนวหสฺตานำ ยุคฺมานิทฺวาทไศกศ:

จะเป็นโศลกที่ ๓ ของจารึกพิมาย โดยการเปลี่ยนคำบ้างเล็กน้อย เป็น

ปฺรตฺยวทำวาสิษฺจตุ รฺษฺวิทนฺทาตวฺยเมกศ:
ทศหสฺตายตานานฺทฺวา ทศยุคฺมานิวาสสามฺ

แต่ความหมายก็อยู่ในลักษณะที่ใกล้เคียงกัน มีการสลับตำแหน่งคำ เช่น วาสสำ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ อยู่หน้า นว จึงเป็น วาสสานฺ ของจารึกพิมายอยู่หลังประโยคจึงเป็น วาสสามฺ แม้จำนวนของวัตถุที่ให้ก็เปลี่ยนไป แม้โศลกอื่น ๆ ก็เปลี่ยนไปในลักษณะนี้เช่นกัน

ในส่วนที่เหมือนกันทุกประการของจารึกทั้ง ๔ หลัก ในด้านที่ ๔ นี้ คือ บรรทัดที่ ๑๑–๒๖ ของจารึกปราสาท บรรทัดที่ ๗–๒๒ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ บรรทัดที่ ๙–๒๔ ของจารึกด่านประคำ และบรรทัดที่ ๑๑–๒๖ ของจารึกพิมาย จะมีส่วนที่แตกต่างกันเฉพาะที่จารึกอักษรบกพร่องไปเท่านั้น เช่น

คำว่า ผลภากฺปฺรกฺฤปฺฏ บรรทัดที่ ๑๔ ของจารึกพิมาย จะเป็น ผลภากฺปฺรกฺฤษฺฏ บรรทัดที่ ๑๔ ของจารึกประสาท บรรทัดที่ ๑๐ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ บรรทัดที่ ๑๒ ของจารึก

ด่านประคำ แสดงให้เห็นถึงความพลั้งเผลอของการจารึกอักษรที่มิได้ใส่ขีดขวางทับเส้นอักษรด้านขวามือ ที่จะให้เป็นอักษร ษ

คำว่า กุศลานุรกฺตา บรรทัดที่ ๒๑ ของจารึกปราสาท บรรทัดที่ ๑๗ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ บรรทัดที่ ๒๑ ของจารึกพิมายเหมือนกัน แต่เป็น กวลานุรกฺตา บรรทัดที่ ๑๙ ของจารึกด่านประคำ ความประสงค์ของการจารึกคงจะให้เป็น กุศลานุรกฺตา เหมือนกัน แต่บังเอิญจารผิดหรือไม่ก็ลอกผิด จึงเป็นเหตุให้แตกต่างกัน

คำว่า ปฺรติษฺจํา บรรทัดเดียวกันนี้ ของจารึกปราสาท จารึกปราสาทตาเมียนโตจ และจารึกด่านประคำ เหมือนกันคือเป็น ปฺรติษฺจํา แต่จารึกพิมายเป็น ปฺรติปฺจํา คงลืมใส่ขีดขวางเส้นทางขวามือเพื่อให้เป็นอักษร ษฺ เช่นกัน

คำว่า โมกฺษปูรฺณา บรรทัดที่ ๒๒ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ แต่จารึกปราสาท บรรทัดที่ ๑๘ จารึกด่านประคำ เป็น โมกฺษปุรํ ลเภรนฺ บรรทัดที่ ๒๐ เหมือนกันกับจารึกพิมายในบรรทัดที่ ๒๒

คำว่า ทิวฺยเทหา บรรทัดที่ ๒๔ ของจารึกปราสาท บรรทัดที่ ๒๐ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจและบรรทัดที่ ๒๔ ของจารึกพิมายเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำ เป็น ทํวฺยเทหา คงเป็นลักษณะของการพลั้งเผลออีกเช่นกัน ที่ต้องการจารสระอิ แต่ใส่ นิคหิตแทนจึงทำให้คำผิดไป

คำว่า ทารฺฆฺยนฺ บรรทัดที่ ๒๕ ของจารึกปราสาท บรรทัดที่ ๒๑ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ และบรรทัดที่ ๒๕ ของจารึกพิมายเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำ บรรทัดที่ ๒๓ เป็น ทารฺธยนฺ คงจะคัดลอกมาผิดหรือไม่ก็จำรูปแบบอักษรผิด จึงจารไปตามความจำ โดยไม่ต้องดูรูปอักษรที่คัดลอกมา

คำว่า จลิตมนิ ในบรรทัดเดียวกันนี้ จารึกปราสาท จารึกปราสาทตาเมียนโตจ และจารึกพิมายเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำเป็น จลีตมนิ จารสระอิ เป็น สระอี

คำว่า สํรกฺษยา ในบรรทัดเดียวกัน จารึกปราสาทกับจารึกปราสาทตาเมียนโตจเหมือนกันคือ สํ ใช้ ส. แต่จารึกพิมายและจารึกด่านประคำ เป็น ศํรกฺษยา ใช้ ศ. เหมือนกัน

การเปรียบเทียบโดยรูปอักษร จะเห็นว่าจารึกทั้ง ๔ หลักอยู่ในยุคเดียวกัน คือ พุทธศตวรรษที่ ๑๘ การจารอักษรจึงเหมือนกัน ที่ต่างกันพอจะสังเกตได้มีคำว่า ราชสีหาน ในด้านที่ ๔

จารึกด่านประคำอยู่บรรทัดที่ ๑๐ อักษร ห รวมกับ สระ อา จะมีรูปเป็น ห

จารึกพิมายอยู่บรรทัดที่ ๑๒ อักษร ห รวมกับสระอา จะมีรูปเป็น ห ซึ่งก็คล้ายคลึงกับจารึกด่านประคำ เพียงแต่มีศกด้านข้างและศกบนกับสระอาจะต่อเนื่องกันตลอด ส่วนจารึกปราสาทตาเมียนโตจ อยู่บรรทัดที่ ๘ อักษร ห รวมกับสระอาจะมีรูปต่างออกไปเป็น ห

ในคำอื่นที่ อักษร ห รวมกับสระอา จะเป็นเหมือนกับจารึกพิมาย เช่นคำว่า เทหา บรรทัดที่ ๑๐ ด้านที่ ๒ จะเห็นได้ว่า แม้จารึกหลักเดียวกัน พยัญชนะและอักษรเดียวกันก็มีรูปต่างกันได้

ส่วนจารึกปราสาท อยู่บรรทัดที่ ๑๒ ก็มีรูปอักษร ห รวมกับสระอา เป็น ห เหมือนกันกับจารึกพิมาย

ทัศนวิจารณ์

การวิจารณ์แสดงความคิดเห็นในที่นี้ กระทำโดยแนวทางของจารึกอาศัยรูปอักษรภาษาและข้อความประกอบบ้าง จึงหาสมบูรณ์ไม่ เพราะขาดหลักฐานทางโบราณคดีและประวัติศาสตร์ อย่างไรก็ตาม การแสดงความคิดเห็นย่อมเป็นไปตามหลักฐานและเหตุผลที่มีในขณะนั้น ๆ เมื่อใดมีหลักฐานและเหตุผลใหม่ที่ดีกว่า น่าเชื่อถือกว่า ความคิดเห็นก็จะเปลี่ยนไปตามหลักฐานและเหตุผลนั้น ๆ

ก่อนอื่น ควรดึงข้อความจากประวัติของพระเจ้าชัยวรมันตอนหนึ่งมาประกอบด้วย จากจารึกปราสาทพระขรรค์ได้กล่าวถึง "บ้านซึ่งมีไฟ" หรือที่พักคนเดินทาง ๑๒๑ แห่ง ตั้งอยู่ห่างกันประมาณแห่งละ ๑๕ กิโลเมตร พระเจ้าชัยวรมันได้สร้างที่พักคนเดินทางเหล่านี้ขึ้นตามสายทางเดินที่มีอยู่ในราชอาณาจักรขอม คือ ๕๗ แห่ง บนถนนนอกเมืองนครหลวงไปยังอาณาจักรจำปา (เมืองฝั่นรัง หรือวิชัยคือบิญดิญ) อีก ๑๗ แห่ง บนถนนจากเมืองนครหลวงไปยังปราสาทหินพิมาย บนที่ราบสูงโคราชภายในประเทศไทย อีก ๔๔ แห่ง บนสายทางเดินไปตามเมืองต่าง ๆ อีก ๑ แห่งอยู่เขาพนมจิสอร์ และอีก ๒ แห่ง ยังไม่พบร่องรอย"

การสร้างที่พักคนเดินทางเหล่านี้ควบคู่ไปกับการสร้างสถานพยาบาล ๑๐๒ แห่ง ซึ่งมีอยู่ทั่วราชอาณาจักรขอมได้ค้นพบสถานพยาบาลแน่นอนแล้ว ๑๕ แห่ง เพราะได้ค้นพบศิลาจารึกภาษาสันสกฤตที่เกี่ยวข้องกับสถานพยาบาลคล้ายคลึงกันมากถึง ๑๗ แห่ง ซึ่งเป็นจารึกที่อยู่ในสมัยเดียวกัน"

จากประวัติการสร้างถนนหนทาง สร้างสถานพยาบาลและสร้างศิลาจารึกนี้ จะมีความสัมพันธ์กันอย่างยิ่ง โดยเฉพาะการสร้างถนนไปที่ราบที่สูงโคราช คือ เมืองพิมาย และมีศิลาจารึกพิมายเกี่ยวกับการสร้างสถานพยาบาลด้วย เมื่อดูตามแผนที่ จะเห็นว่า ก่อนถึงเมืองพิมาย จะถึง

จังหวัดสุรินทร์และบุรีรัมย์ก่อน จะเป็นไปได้ไหม ที่ว่า ถนนสายเมืองนครหลวงพิมายนั้นจะตัดเป็นช่วง ๆ คือจากนคร–เมืองประสาท จ. สุรินทร์–เมืองนางรอง จ. บุรีรัมย์–เมืองพิมาย จ. นครราชสีมา ถ้าเป็นอย่างนี้การสร้างสถานพยาบาลและศิลาจารึกคงอยู่ในลักษณะเดียวกัน คือสร้างที่เมืองปราสาทตาเมียนโตจ (ปราสาทตาเมียนโตจ เดิมอยู่ในเมืองบักได หรือ อ. บักได ต่อมาเปลี่ยนไปขึ้นกับ อ. ปราสาท) ก่อน เพราะเป็นเส้นทางที่ถึงก่อน แล้วจึงตัดถนนเข้าสู่เมืองปราสาท จึงได้สร้างสถานพยาบาล และศิลาจารึกขึ้นอีก ต่อไปจึงสร้างถนนไปเมืองนางรอง แล้วตัดต่อไปยังเมืองพิมาย ได้สร้างสถานพยาบาลและศิลาจารึกมาตามลำดับเมือง ถ้าเป็นโดยนัยนี้ การสร้างศิลาจารึกก็ต้องคัดลอกกันมาตามลำดับ คือ ศิลาจารึกหลักปราสาทตาเมียนโตจ เป็นหลักแรก (เท่าที่พบในดินแดนไทยปัจจุบัน) แล้วคัดลอกมาเป็นจารึกปราสาท จากจารึกปราสาทคัดลอกเป็นจารึกด่านประคำจากจารึกด่านประคำคัดลอกเป็นจารึกพิมาย โดยการเปลี่ยนข้อความในบรรทัดที่ ๓–๔ ให้เหมาะสมกับสถานพยาบาลในท้องถิ่นนั้น ๆ

อีกนัยหนึ่ง ถ้าพระเจ้าชัยวรมันสร้างถนนจากเมืองนครมุ่งตรงไปยังเมืองพิมายทีเดียว แล้วจึงค่อยตัดถนนแยกเข้าเมืองปราสาทสายหนึ่ง กับแยกเข้าสู่เมืองนางรองอีกสายหนึ่ง โดยนัยนี้ทำให้เข้าใจว่า สร้างสถานพยาบาลและศิลาจารึกที่เมืองพิมายก่อนก็เป็นได้แล้วจึงสร้างที่ปราสาทและนางรองที่หลัง แต่เมื่อคำนึงถึงสภาพบ้านเมืองสมัยโบราณแล้วเห็นว่าเป็นไปได้ยากมาก เพราะอย่างไรเสียก็ต้องเข้าหาเมืองที่ใกล้ไว้ก่อน ประกอบกับรูปอักษรจารึกพิมายเป็นระเบียบสวยงาม ควรจะหลังกว่าอีกสามหลักเพียงเล็กน้อย

ส่วนจารึกทรายฟอง ซึ่งอยู่ที่ริมแม่น้ำโขง ฝั่งตรงกันข้ามกับเวียงจันทน์ เป็นจารึกที่มีลักษณะเดียวกันกับปราสาทตาเมียนโตจ จารึกปราสาท จารึกด่านประคำ และจารึกพิมายคือกล่าวถึงการสร้างสถานพยาบาลของพระเจ้าชัยวรมัน จากตำแหน่งที่ตั้งของทรายฟองริมแม่น้ำโขง ห่างไกลจากเมืองพิมายและห่างจากเมืองนครหลวงมาก ถ้าพระเจ้าชัยวรมันตัดถนนต่อจากเมืองพิมายไปทรายฟองก็เห็นว่าเป็นระยะทางที่ไกลมาก ถ้าออกจากเมืองนครหลวง ใช้เส้นทางน้ำ ก็ต้องอ้อมไปเข้าแม่น้ำโขง ก็เป็นระยะทางที่ไกลไปกว่า ฉะนั้นน่าจะเป็นไปได้ที่พระองค์ใช้เมืองท่าริมแม่น้ำโขง เช่นเมืองจำปาศักดิ์ หรือเมืองใดเมืองหนึ่งเป็นศูนย์กลางขยายอำนาจไปทางทิศเหนือ เมื่อเป็นอย่างนี้สถานพยาบาลและศิลาจารึกก็ต้องสร้างทีหลังจากจารึกทั้ง ๔ หลักเหล่านี้ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ยังไม่เคยเห็นรูปอักษรของจารึกทรายฟองที่จะนำมาวิเคราะห์เปรียบเทียบได้บ้าง

จากการวิเคราะห์เปรียบเทียบรูปอักษรของแต่ละหลักแล้ว พอจะทำให้คาดคะเนถึงลำดับการคัดลอกต่อ ๆ กันมาของจารึกได้บ้าง แม้มิใช่เหตุผลชี้ขาดก็ตาม อย่างคำว่าจณฺฑฺฑโรจิศฺ ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๕ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็นภาษาโบราณที่ใช้กัน แต่ จารึกปราสาท จารึกด่านประคำและจารึกพิมาย เป็น จนฺทฺโรจิ : เป็นการแก้ให้ถูกต้องกว่า

คำว่า สฺวรฺคฺคี ด้านที่ ๑ บรรทัดที่ ๑๙ จารึกปราสาทตาเมียนโตจ จารึกปราสาทและจารึกพิมายเหมือนกัน แต่จารึกด่านประคำเป็น สฺวรฺคี ไม่มีซ้อน คฺ เมื่ออยู่หลัง รฺ ตามปกติภาษาโบราณจะนิยมซ้อน แสดงว่า จารึกด่านประคำคัดลอกมาจากจารึกปราสาทหรือไม่ก็จารึกปราสาทตาเมียนโตจ แล้วมาดัดแปลงแก้ไขให้ถูกต้องกว่า ส่วนจารึกพิมาย โดยลักษณะอักษรจะเห็นว่าเป็นระเบียบกว่า คงคัดมาแล้วคงรูปเดิมไว้

คำว่า มรฺตฺยา บรรทัดที่ ๒๐ ด้าน ที่ ๑ ของจารึกพิมาย จารึกปราสาทและจารึกด่านประคำ เหมือนกัน แต่จารึกปราสาทตาเมียนโตจ เป็น มรฺตฺตฺยา ซ้อน ตฺ หลัง รฺ แสดงการใช้หลักภาษาโบราณ จึงควรเป็นจารึกที่สร้างก่อนกว่า ส่วนอีก ๓ หลัก นำมาแก้ไขให้ถูกต้องตามหลักภาษาสมัยหลัง

คำว่า โมกฺษปูรณา บรรทัดที่ ๑๘ ด้านที่ ๔ ของจารึกปราสาทตาเมียนโตจ แปลว่าผู้สมบูรณ์ด้วยโมกษะ (ความหลุดพ้น) แต่จารึกด่านประคำจารึกปราสาท และจารึกพิมาย เป็นโมกฺษปุรํ ลเภรนฺ เป็นการแก้ให้มีน้ำหนักของผลประโยชน์ที่ได้รับมากกว่า ฉะนั้น ถือว่าคัดลอกมาจากจารึกปราสาท หรือปราสาทตาเมียนโตจ

เหตุผลจากการสร้างถนนประกอบกับลักษณะของรูปอักษรที่คลี่คลายไปสู่ความเป็นระเบียบสวยงามยิ่งขึ้น จึงพอจะจัดลำดับของการสร้างจารึกทั้ง ๔ หลัก ดังนี้ จารึกปราสาทตาเมียนโตจ จารึกปราสาท จารึกด่านประคำและจารึกพิมาย คงจะก่อน พ.ศ. ๑๗๒๙ เพราะจารึกทรายฟองซึ่งอยู่ห่างไกลออกไป ระบุ พ.ศ. ๑๗๒๙ แต่เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีอักษรและข้อความนำมาเปรียบเทียบด้วย จึงขอให้ท่านผู้รู้ได้ศึกษาหาความถูกต้องต่อไป

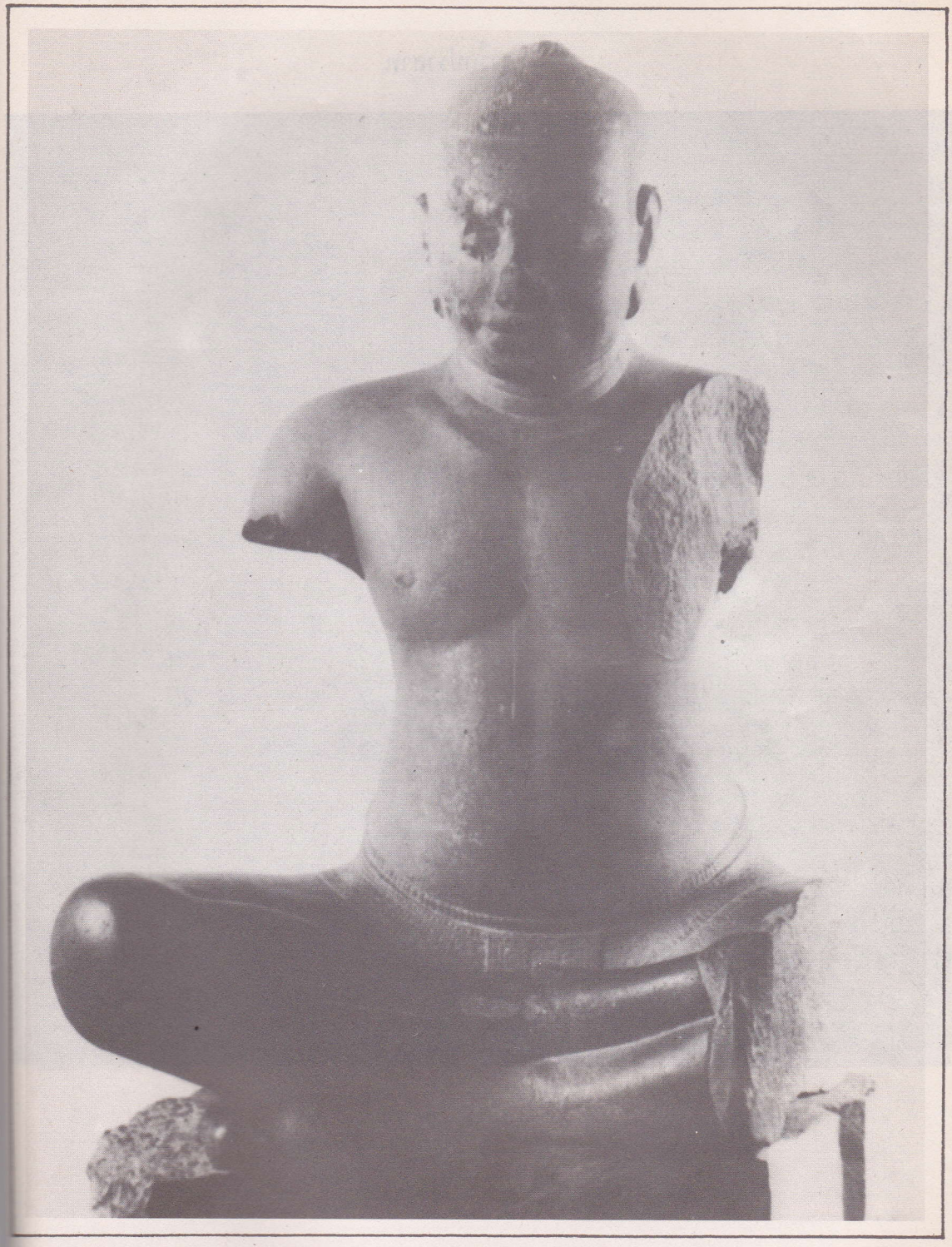

พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

จารึกปราสาท

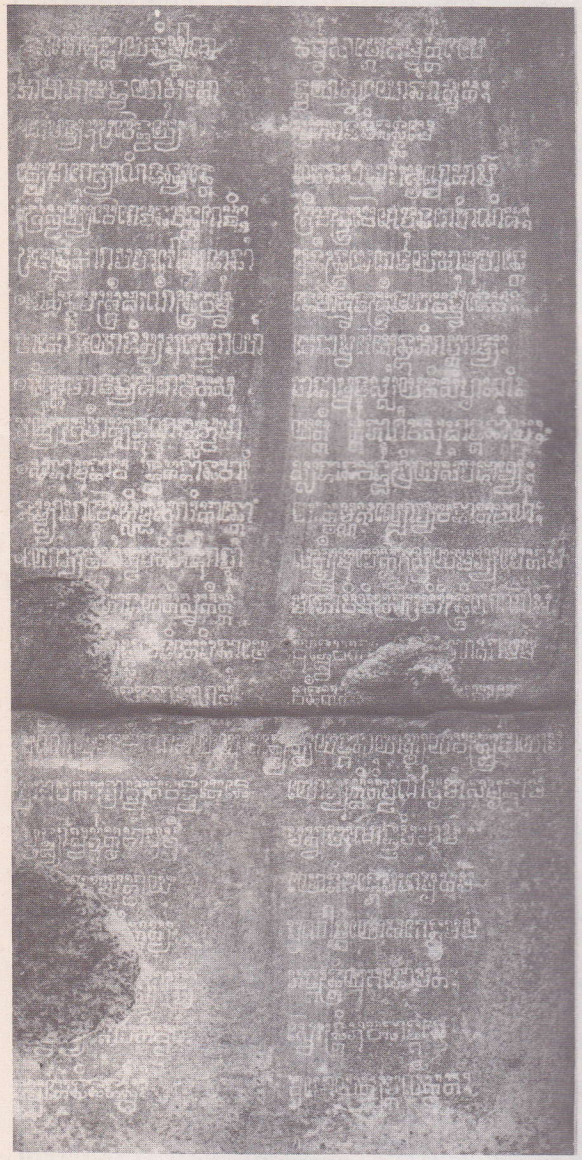

ด้านที่ ๑

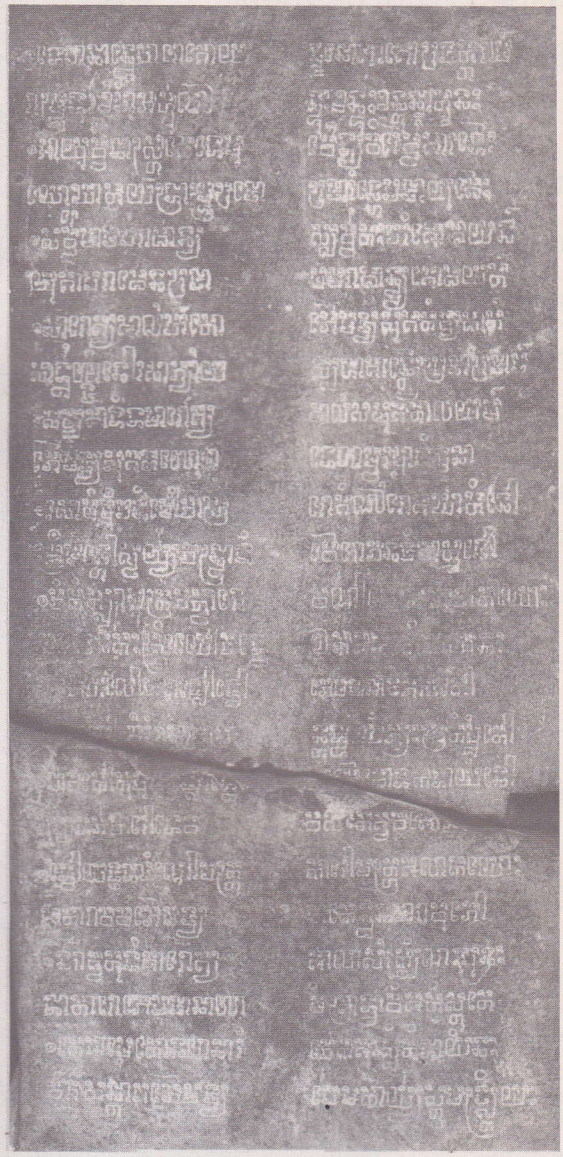

ด้านที่ ๒

จารึกปราสาท

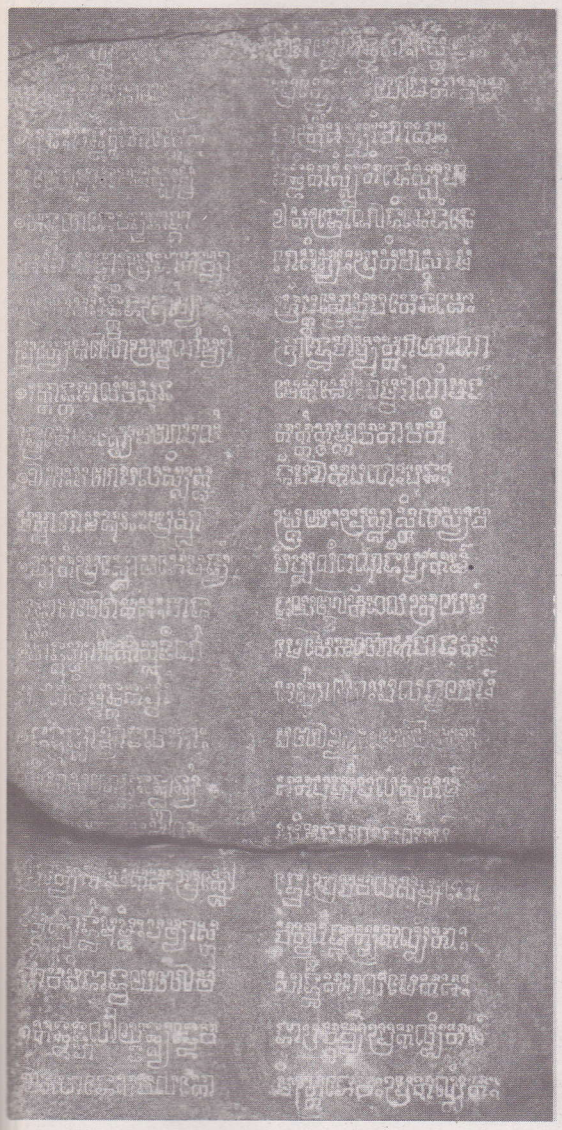

ด้านที่ ๓

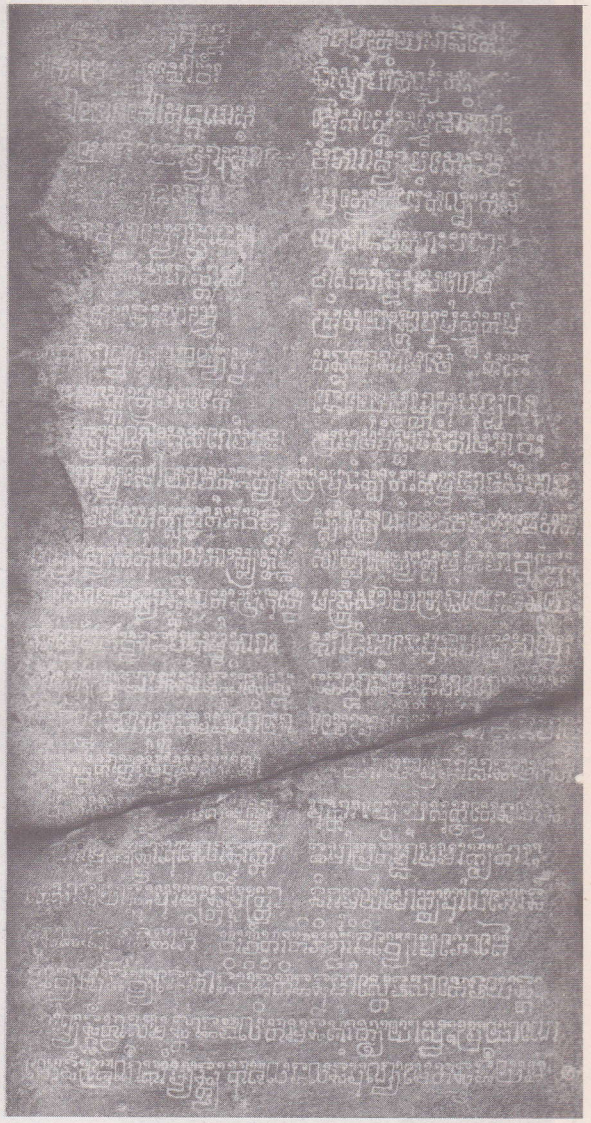

ด้านที่ ๔

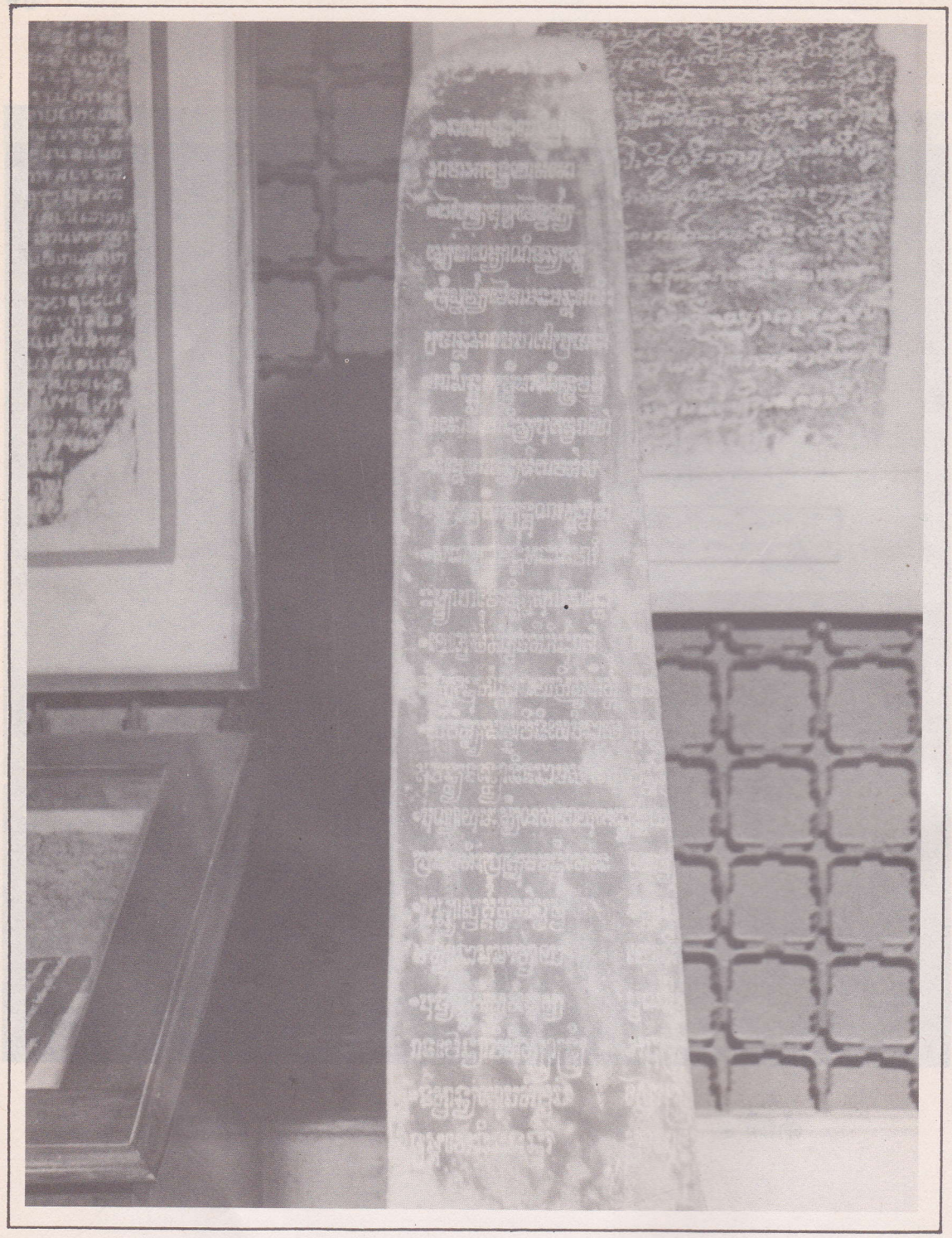

จารึกพิมาย ด้านที่ ๑

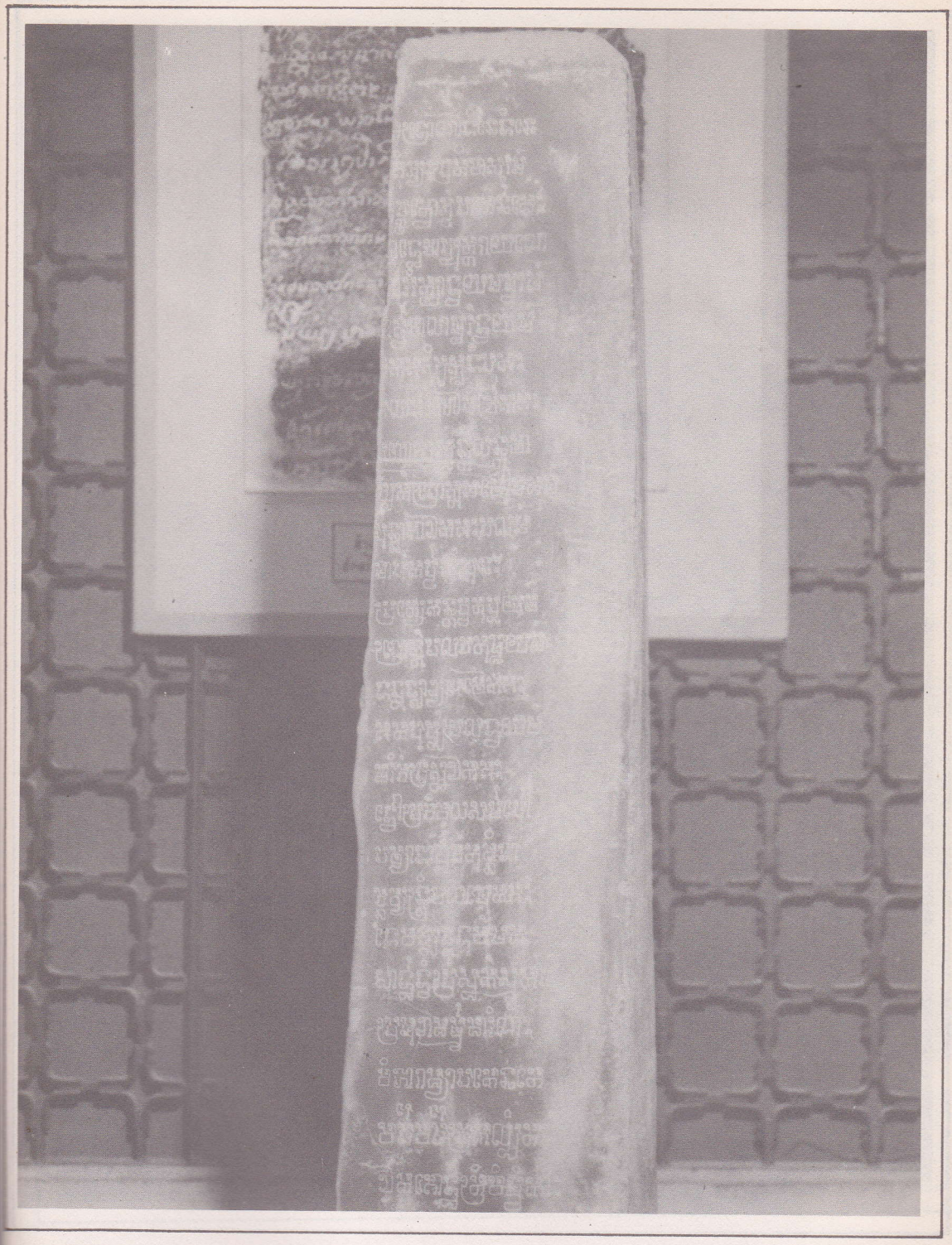

จารึกพิมาย ด้านที่ ๓

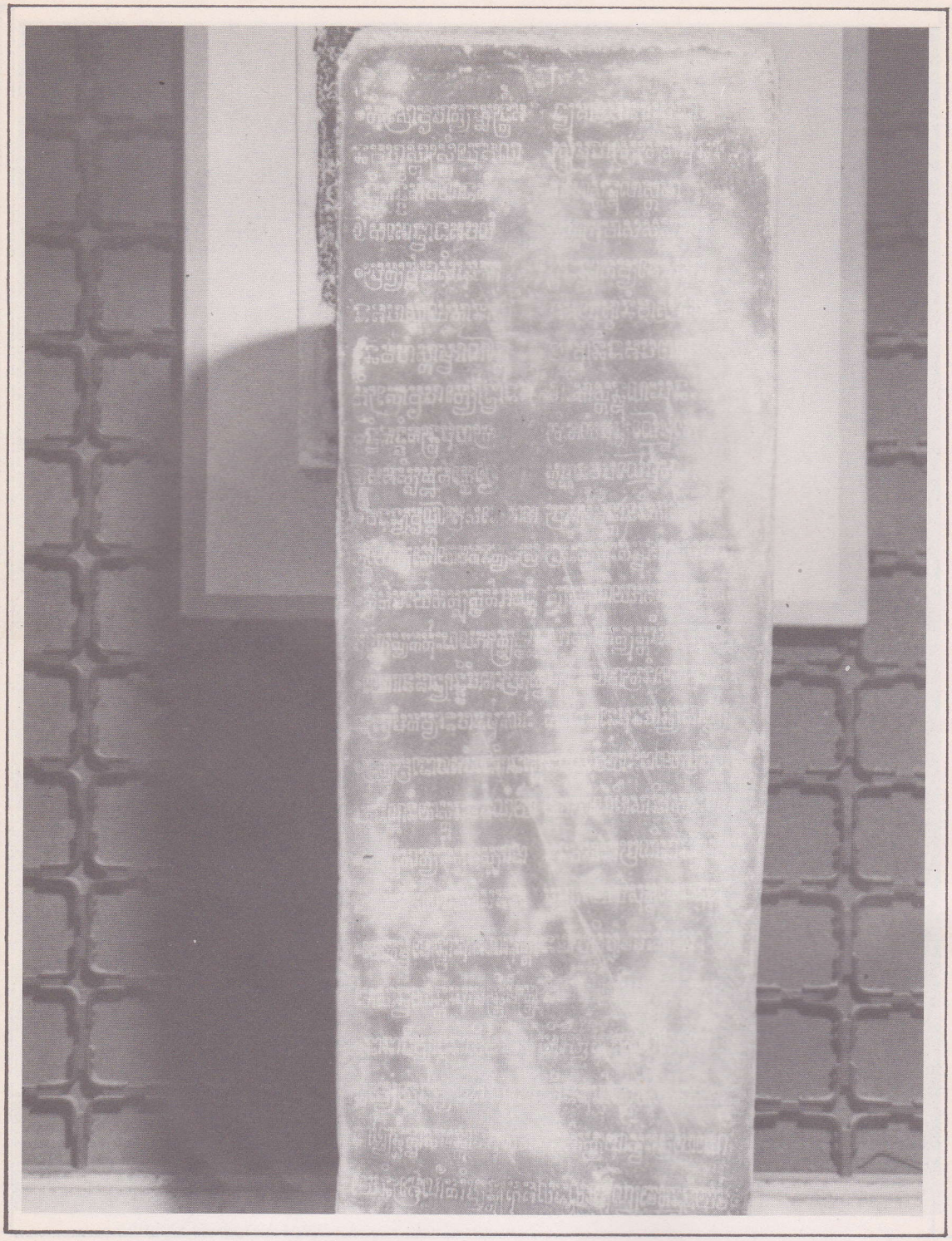

จารึกพิมาย ด้านที่ ๔

ปราสาทหินพิมาย อำเภอพิมาย จังหวัดนครราชสีมา

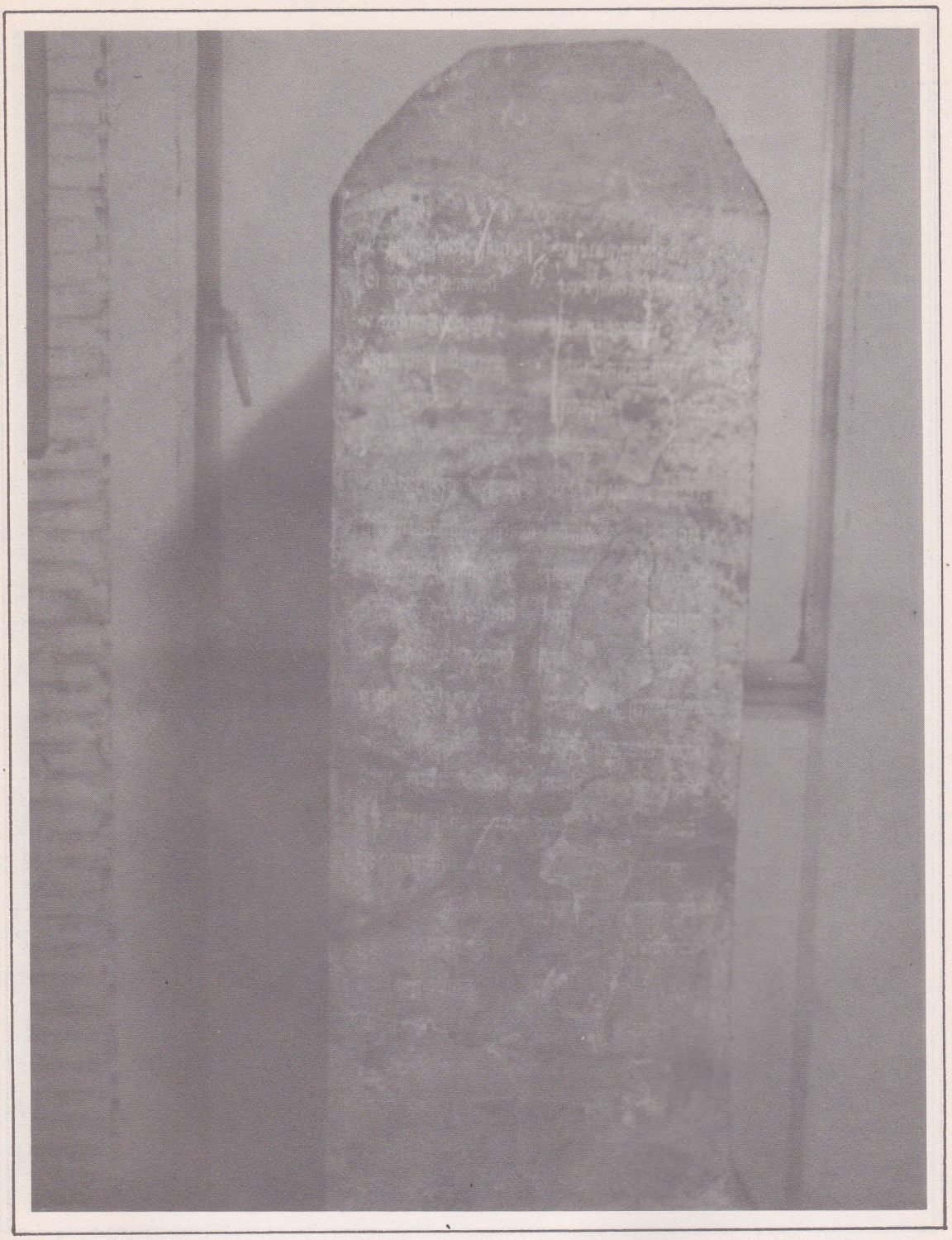

จารึกประสาทตาเมียนโตจ ด้านที่ ๑

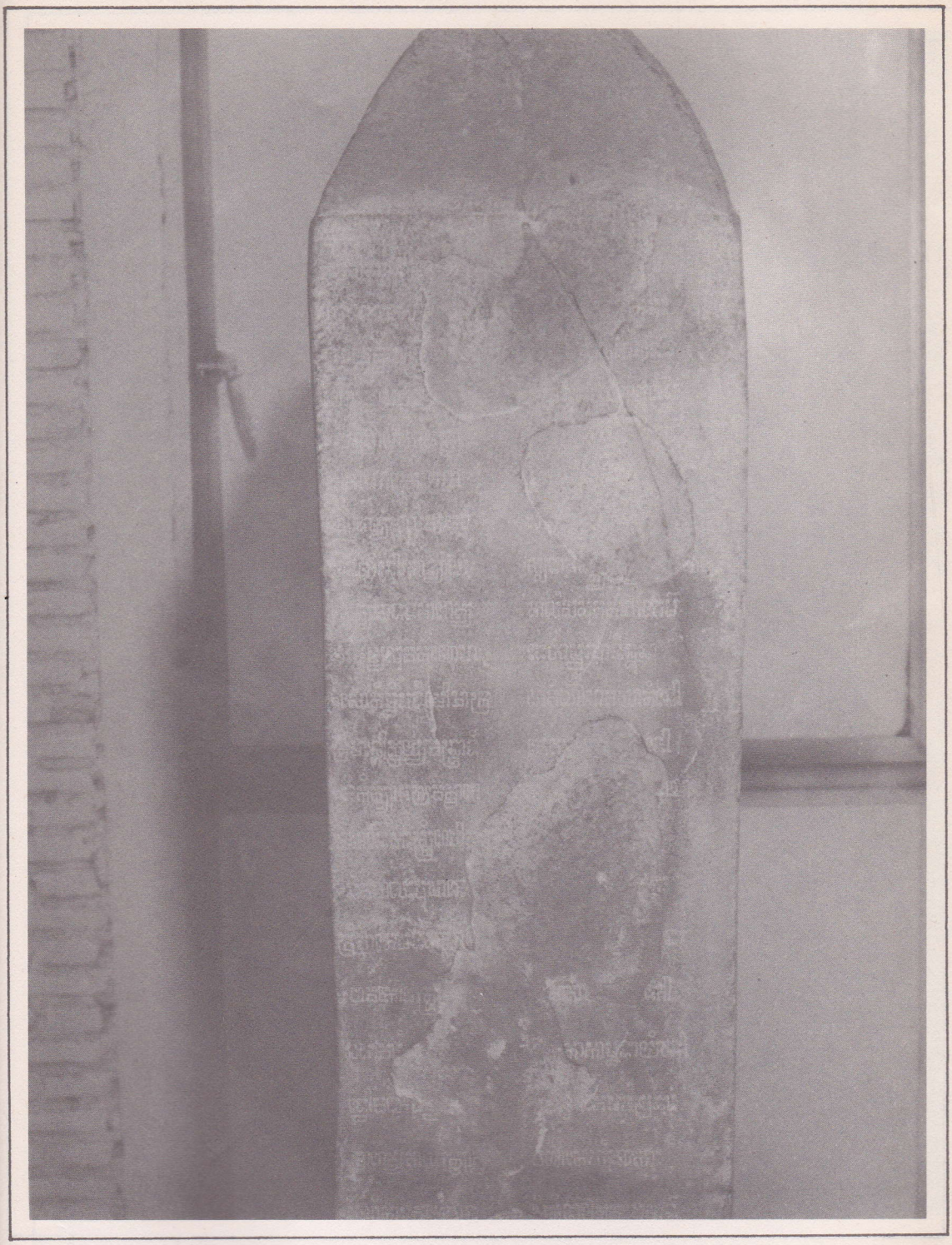

จารึกปราสาทตาเมียนโตจ ด้านที่ ๒

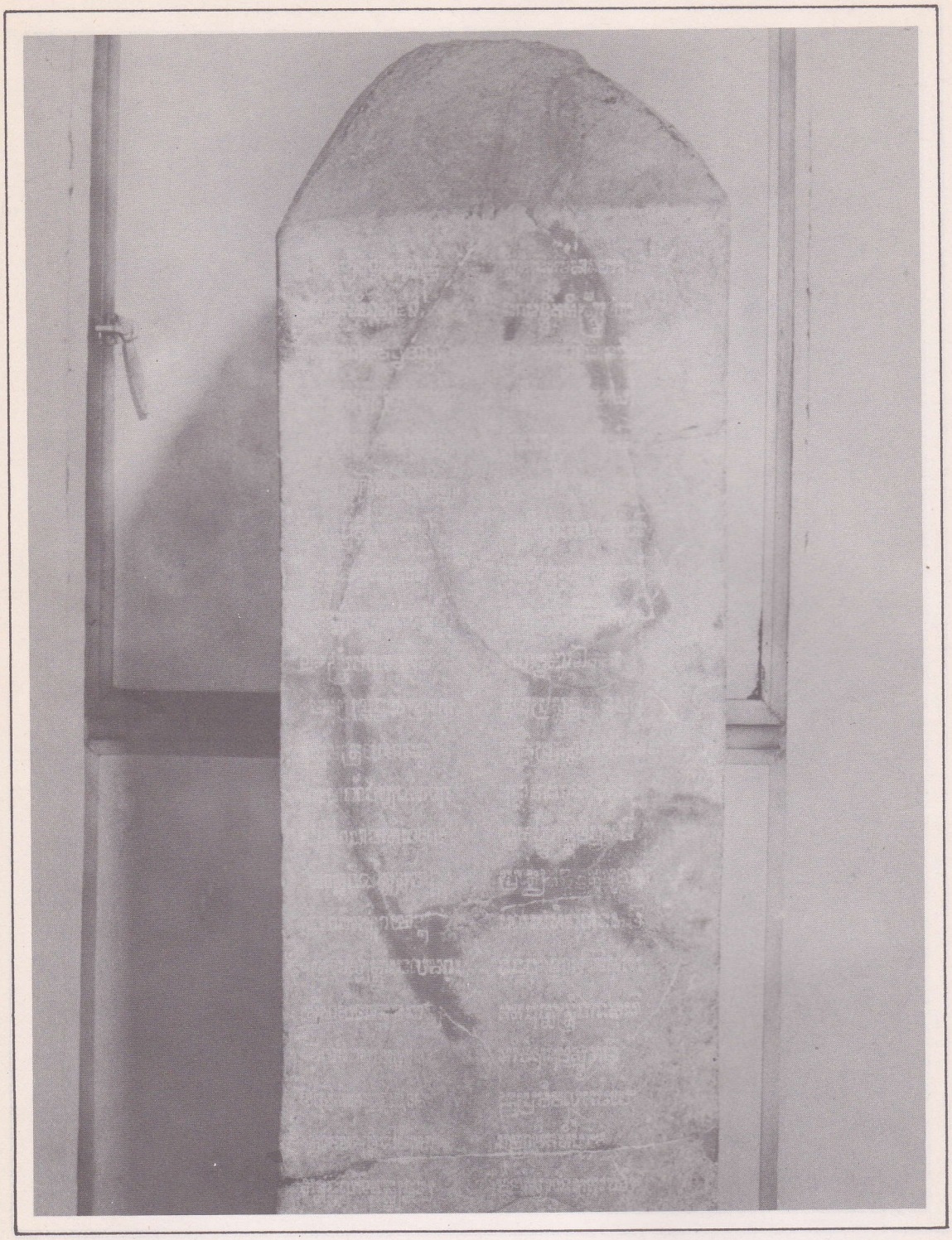

จารึกปราสาทตาเมียนโตจ ด้านที่ ๓

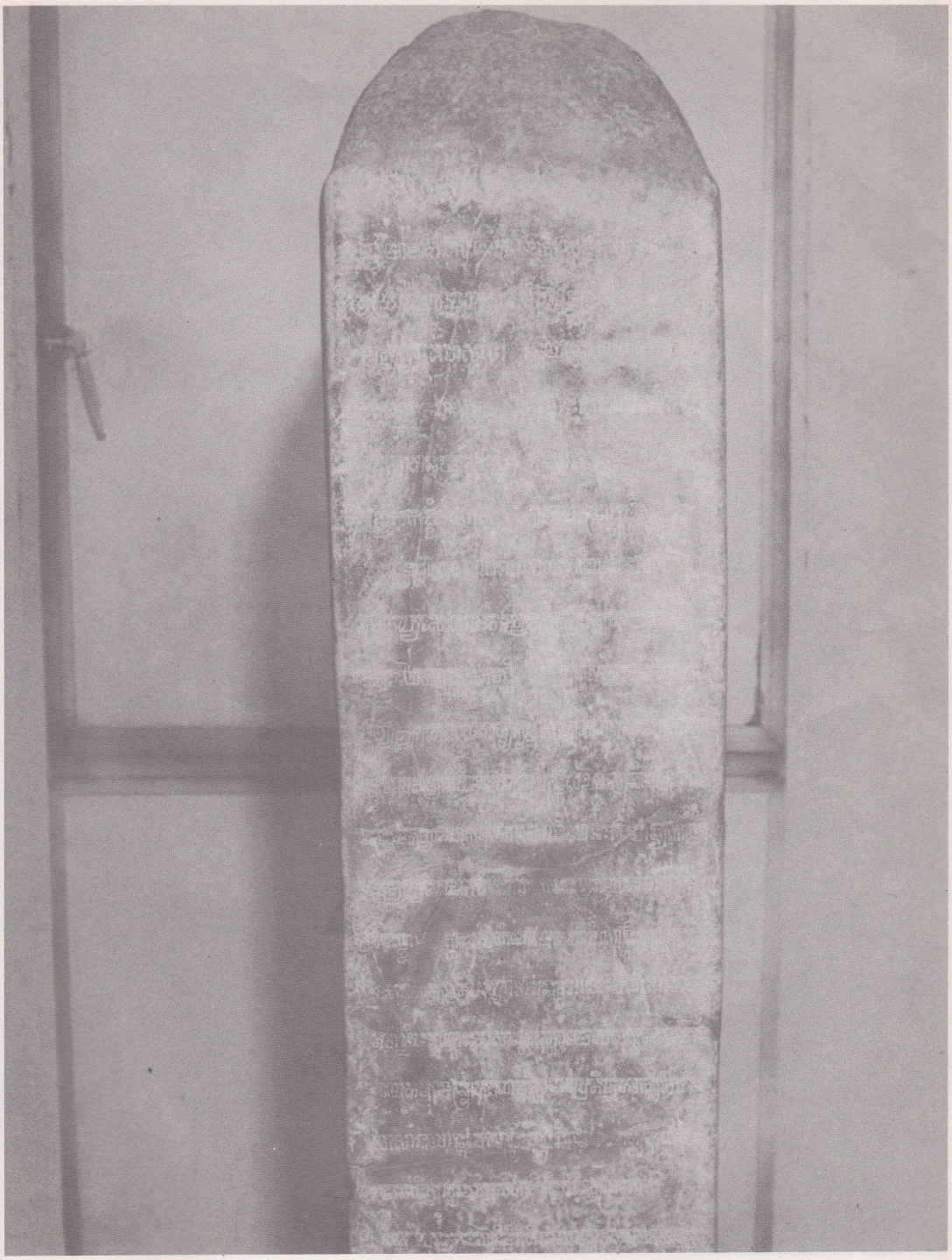

จารึกปราสาทตาเมียนโตจ ด้านที่ ๔

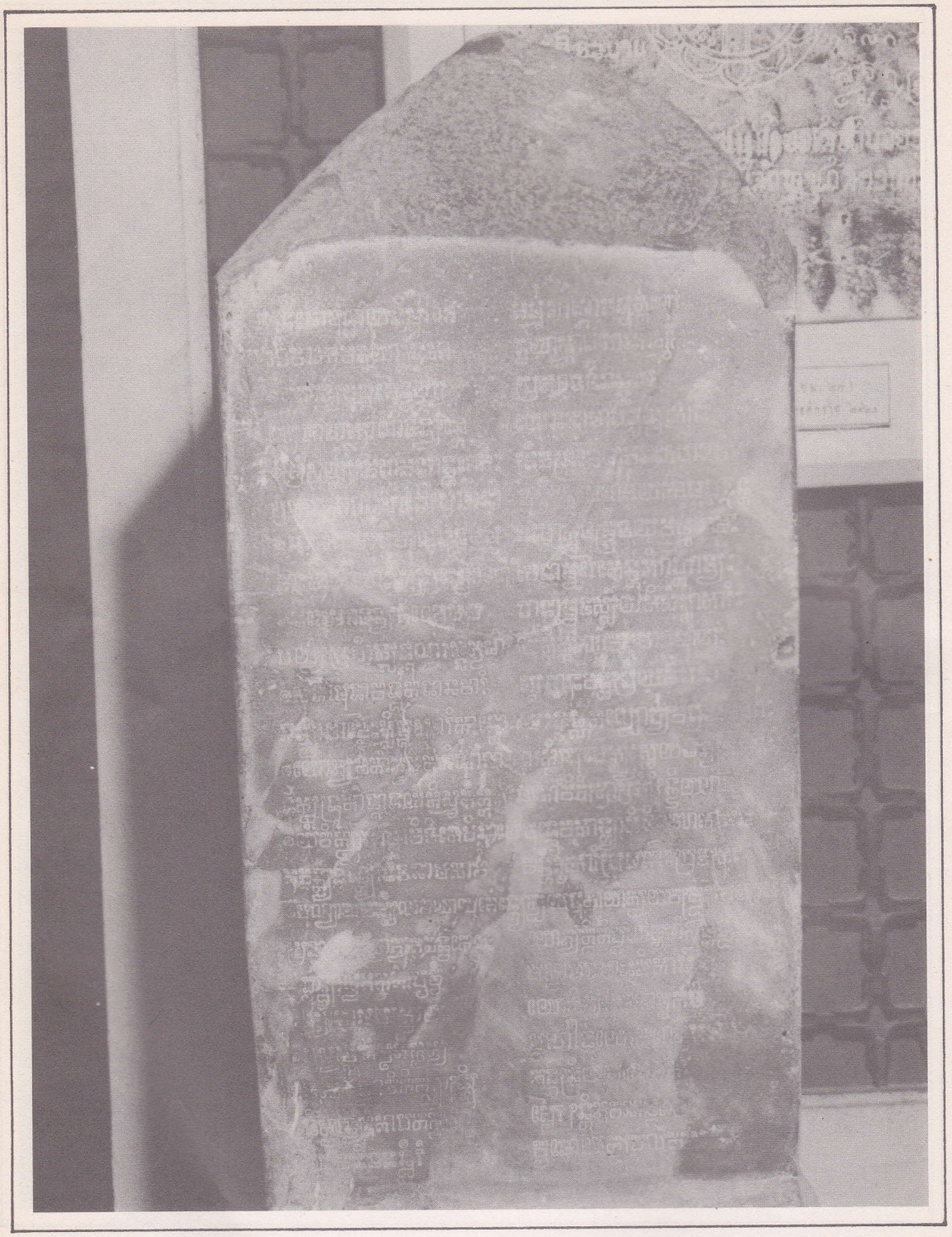

จารึกด่านประคำ ด้านที่ ๑

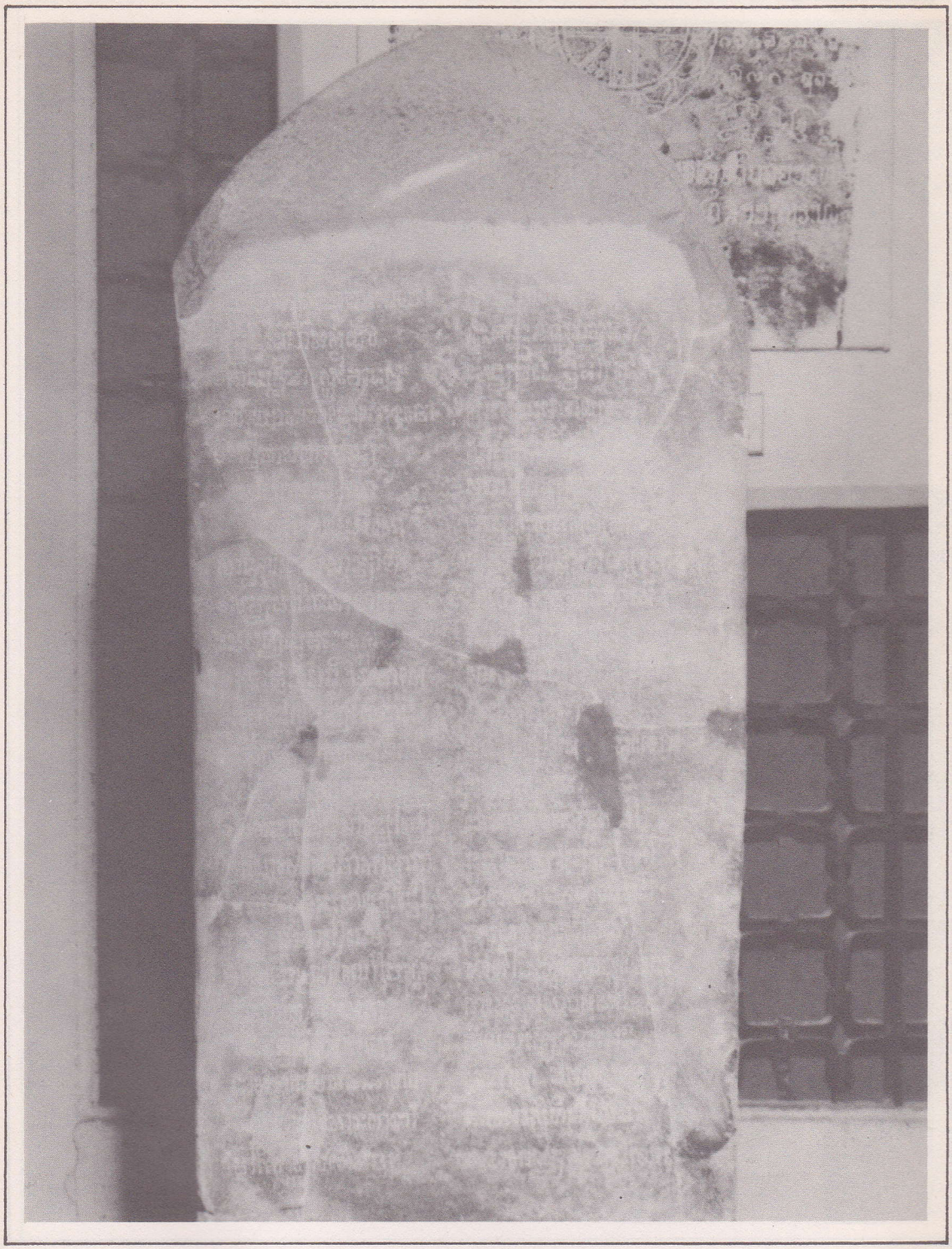

จารึกด่านประคำ ด้านที่ ๒

จารึกด่านประคำ ด้านที่ ๓

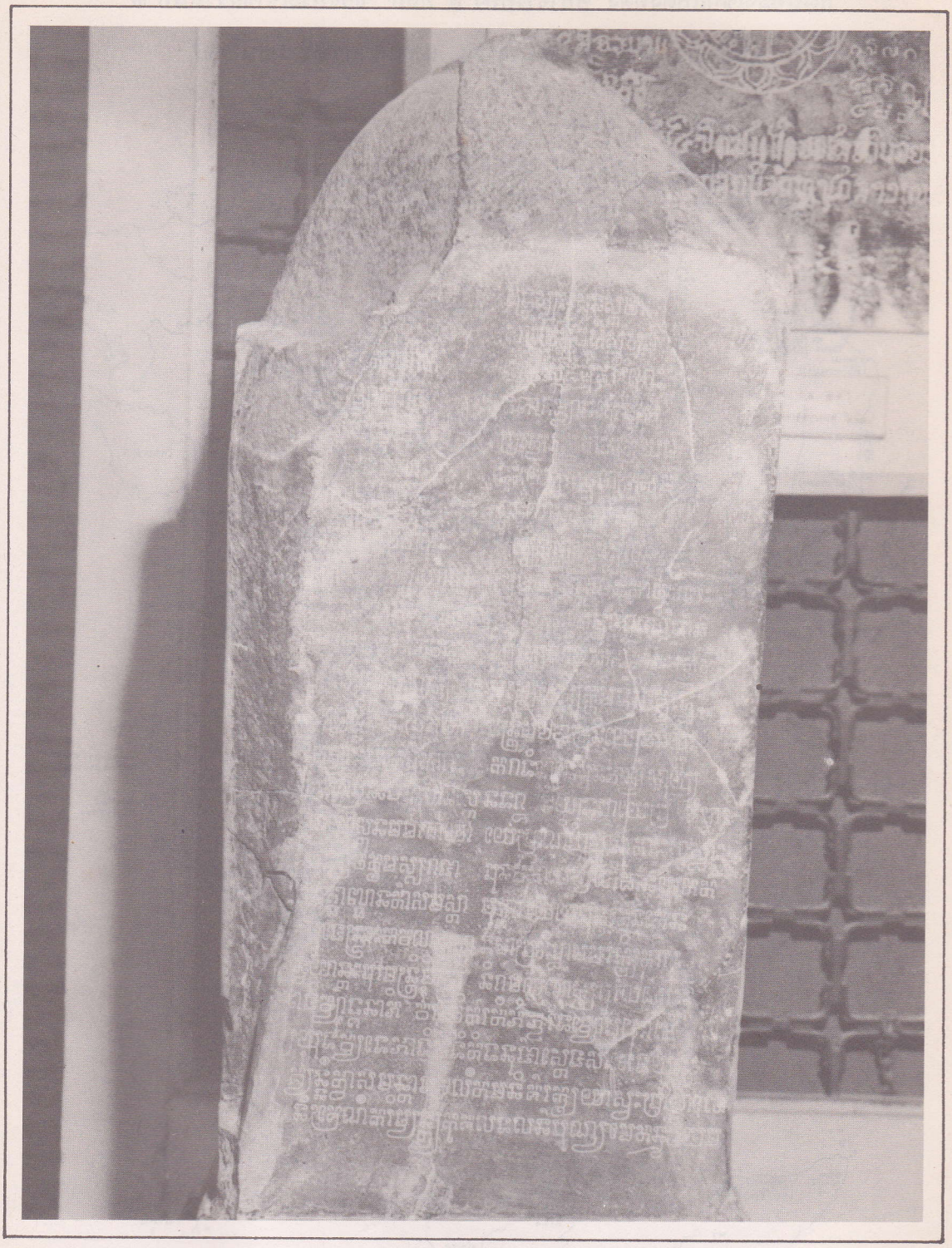

จารึกด่านประคำ ด้านที่ ๔

แผนที่สังเขปแสดงที่ตั้ง ศิลาจารึกทั้ง ๔ หลัก ของพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

(ที่อำเภอพิมาย อำเภอนางรอง และปราสาทตาเมียนโตจ)

ยูนนาน
จีน
กวางตุ้ง
ไหหลำ
ลาว
กัมพูชา
ตังเกี๋ย
ฮานอย
ไซ่ง่อน
ตาญฮัว
ตาวานนิระ
ลานช้าง
ทวายฟอง
ปากหินบูน
ชวนเชิญ หรือประตูญวน
ช่องเขาเกวเตี๋ย
ช่องเขาลาวเหย
ช่องเขาเมม
ช่องเขาเมี่ยว
ตราเกียว
ตงเตียง
ชาฮุญ
ฮิญตึญ
คิเญิน
ผูเยน
คาร์ลัก
ชาญฮัว
ฟันรัง
ฟันเตียต
ฟูลอด
ฟูจองตอร์
นาตูน
อานัมบัศ
เกาะอันดามัน
หมู่เกาะนิโคบาร์
อ่าวบ้านดอน
นครศรีธรรมราช
ตรัง
สงขลา
ปัตตานี
ศายบุรี
ไทรบุรี (กลันตัน)
ปีนัง
ตรังกานู
ปาหัง
เปรัก
ปาตานี
ยะลา
ตาลี
ยูนนานฟู
ตาลี
โมกวง
งาชวงกย่าม
บ้านหม้อ
กวงซิน
ลาน
ตาลี
ตาลีน
ม.สาละวิน
ม.โขง
ม.แดง
ม.ชี
ม.มูล
ม.ปิง
ม.วัง
ม.ยม
ม.น่าน
ม.ตาปี
ม.ปัตตานี
ม.ปาหัง
ม.ตรัง
ม.ปีนัง
ม.ปาตานี
ม.มูน
ม.ชี
ม.มูล
ม.ปาสัก
ม.ชี
ม.ตาปี
ม.ปัตตานี
ม.ปาหัง
ม.ตรัง
ม.ปีนัง
ม.มูน
ม.ปาสัก
ม.ชี
ม.มูล
ม.ปาสัก
ม.ชี
ม.มูล
ม.ปาสัก
ม.ชี
ม.มูล

ปกหน้า พระเจ้าชัยวรมันที่ ๗

ปกหลัง จารึกพระเจ้าชัยวรมันที่ ๗ ทรงสร้าง

ออกแบบปก ศุภรางค์ ดวงแก้ว